

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДАНІЛОВА АННА ВІКТОРІВНА

УДК 347.447.52:351.77]:[614.256:614.4](043.5)(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ І ПОШИРЕННЮ ОСОБЛИВО
НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ**

спеціальність 081 Право
галузь знань Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і
текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. В. Данілова**

Науковий керівник:

ПЛИСЮК Наталія Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент

Хмельницький – 2025

АНОТАЦІЯ

Данілова А. В. Юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 081 «Право». – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025.

Дисертація є комплексним дослідженням проблематики юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб з пандемічним потенціалом на основі ретроспективного аналізу застосування такої відповідальності в період пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Основна частина дисертації складається із трьох розділів. Перший розділ присвячений загальній характеристиці юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Встановлено, що юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб є важливим елементом ефективного функціонування системи охорони здоров'я та ключовою умовою сталого розвитку суспільства. Вона є складовою загальної системи юридичної відповідальності і виконує важливу функцію стимулювання правомірної поведінки для захисту суспільних благ. З'ясовано, що юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб представлена нормами, які поступово формувалися і удосконалювалися. Система такої відповідальності має як вертикальну диференціацію за видами (адміністративна, кримінальна тощо), так і горизонтальну варіативність в межах кожного виду. Це забезпечує гнучкість та можливість адекватної реакції на різний ступінь суспільної небезпеки та характер порушень. Дисертаційне дослідження

зосереджене на двох ключових видах юридичної відповідальності, пов'язаних із порушенням законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, які спрямовані на здійснення реального та оперативного впливу з боку держави, а саме: адміністративній та кримінальній. Вибір обумовлюється динамічним розвитком цих видів відповідальності, який відбувається у співвідношенні один до одного та в тісному міждисциплінарному зв'язку. Проблематика підкріплюється плюралізмом та неоднозначністю науково-теоретичних інтерпретацій, які, в свою чергу, ускладнюють процес практичного застосування та реалізації цих видів відповідальності.

Міжнародне право відіграє ключову роль у захисті громадського здоров'я, оскільки особливо небезпечні інфекційні хвороби мають транскордонний характер і спричиняють глобальні загрози. Україна, як член міжнародного співтовариства, зобов'язана дотримуватися міжнародно-правових стандартів, закріплених у численних договорах, конвенціях і угодах.

Другий розділ присвячено дослідженню адміністративної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. З'ясовано, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб наразі встановлена в ст. 44-3 КУпАП. Встановлено, що безпосереднім об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я від інфекційних хвороб. Об'єктивну сторону - складає діяння, яке виражено у формі порушення положень нормативно-правових актів різних рівнів (від загальнодержавних – закони, до місцевих – рішення органів місцевого самоврядування), спрямованих на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб.

З'ясовано, що відповідно до чинного законодавства України, яким врегульовано порядок встановлення, продовження та скасування карантину, а також адміністративні та протиепідемічні обмежувальні заходи, карантин може бути встановлено виключно для запобігання виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Зроблено висновок, що карантинні заборони та

обмеження пов'язані з конституційними правами та свободами людини та громадянина, а тому не можуть встановлюватися на рівні підзаконних нормативно-правових актів та рішень органів місцевого самоврядування, а повинні бути запроваджені на рівні закону. Доведено, що оскільки карантин являє собою правовий режим, який обмежує основні права та свободи людини, порядок його встановлення, продовження та скасування, а також вичерпний перелік можливих обмежувальних заходів повинен бути встановлений окремим спеціальним законом про карантин.

З'ясовано, що в ст. 44-3 КУпАП суб'єкт адміністративного правопорушення може бути як загальний – фізична осудна особа (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), яка досягла віку 16 років, так і спеціальний – посадова особа уповноважена виконувати представницькі функції від імені юридичної особи; фізична особа-підприємець. Доведено, що оскільки фізичні особи-підприємці наділяються рівнозначними правами та обов'язками з юридичними особами, коли вони здійснюють підприємницьку діяльність, то вони повинні нести й рівнозначну відповідальність, тому в ст. 44-3 КУпАП відповідальність фізичних осіб-підприємців слід прирівняти до відповідальності посадових осіб.

Обґрунтовано, що адміністративна відповідальність за порушення правил обсервації та самоізоляції повинна бути суворішою, оскільки особа надає відповідні зобов'язання та знає про ризик зараження значної кількості людей через порушення нею відповідних правил, що безумовно має підвищену небезпечність таких дій порівняно з іншими порушеннями, особливо вчиненими з необережності.

Зроблено висновок, що не суворі санкції сприятимуть дотриманню обмежувальних заходів, а виважена та послідовна політика держави щодо встановлення виключно необхідних обмежень та збереження належного рівня життя населення. У той самий час, встановлюючи адміністративні стягнення за порушення карантинних правил, не можна не враховувати, що відповідні правила спрямовані на захист здоров'я населення та перевагу публічного інтересу над приватним. Тому санкції все ж повинні стримувати від порушення виважених, законних та справедливих карантинних заходів.

Третій розділ присвячено дослідженню кримінальної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, а також розмежуванню адміністративної та кримінальної відповідальності. З'ясовано, що наразі кримінальна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб встановлена ст. 325 КК. Проаналізовано ознаки основного та кваліфікованого складів цього кримінального правопорушення. Основним безпосереднім об'єктом визначено суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від інфекційних та масових неінфекційних хвороб. Додатковим обов'язковим об'єктом є здоров'я людини, додатковим факультативним – життя та здоров'я.

Доведено, що делікт створення небезпеки, який в диспозиції ч. 1 ст. 325 КК викладено через формулювання «якщо такі дії завідомо могли спричинити поширення цих захворювань» слід розглядати в широкому значенні як такий, що характеризує суспільну небезпечність діяння, а не наслідки кримінального правопорушення.

З'ясовано, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК є загальним із наявністю додаткових ознак, а саме будь-яка особа, на яку відповідно до законодавства покладено обов'язок дотримуватися правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними. З суб'єктивної сторони відповідне кримінальне правопорушення характеризується необережною формою вини саме через ставлення до наслідків.

Зроблено висновок, що «інші тяжкі наслідки» в ч. 2 ст. 325 КК потрібно визначати у логіко-семантичному тлумаченні цього поняття єдиною альтернативою якого є загибель людей, враховуючи безпосередній об'єкт цього злочину, а тому під ними слід розуміти лише фізичну шкоду. Застосування відповідного оціночного поняття не сприяє єдності судової практики, порушує принцип правової визначеності, а тому слід відмовитися від цієї конструкції та

передбачити кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки у виді конкретної шкоди життю та здоров'ю.

Доведено, що зараження особливо небезпечною інфекційною хворобою є небезпечним для життя людини, а тому поширення цих хвороб слід відносити до «інших тяжких наслідків», а отже до ознак кваліфікованого складу кримінального правопорушення.

Звертається увага на те, що кримінальна відповідальність має залишатися крайньою мірою впливу, а ефективність запобігання поширенню інфекцій зумовлена передусім продуманою державної політикою, узгодженістю правових і організаційних заходів. Застосування лише кримінально-правових санкцій не є достатнім і може перевантажити судову систему, що особливо актуально в умовах пандемічних викликів.

Встановлено, що в період пандемії коронавірусу основною проблемою правозастосовної практики стало розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Зроблено висновок, що основним критерієм розмежування адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 44-3 КУпАП та кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК є наслідки вчиненого діяння. На основі цього запропоновано, в ч.1 ст. 44-3 КУпАП передбачити відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, а в ч. 1 ст. 325 КК України - за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, якщо такі діяння спричинили виникнення чи поширення цих хвороб.

Обґрунтовано, що побудова санкцій за досліджувані правопорушення повинна здійснюватися враховуючи координаційні зв'язки між адміністративним та кримінальним правом, щоб узгодити адміністративне та кримінальне законодавства відповідно до рівнів ступеня тяжкості правопорушень одного виду. На основі цього запропоновано основний склад кримінального правопорушення передбачити як нетяжкий злочин, кваліфікований (особливо кваліфікований) – як

тяжкий злочин, а відповідальність за адміністративне правопорушення, враховуючи рівень суспільної шкідливості діяння, встановити на рівні кримінального проступку.

Сформульовано пропозиції щодо викладення в новій редакції статей 44-3 КУпАП і 325 КК України, які спрямовані на усунення правових колізій, уточнення складів правопорушень, визначення чітких меж адміністративної та кримінальної відповідальності та впровадження диференційованого підходу до покарання відповідно до ступеня суспільної небезпеки.

Ключові слова: правова визначеність, охорона здоров'я, громадське здоров'я, карантин, особливо небезпечні інфекційні хвороби, COVID-19, адміністративне правопорушення, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, заходи адміністративного примусу, заходи кримінально-правового характеру, безпека.

SUMMARY

Danilova A. V. Legal liability for violation of legislation on prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation is a comprehensive study of legal liability for violations of legislation on the prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases with pandemic potential, based on a retrospective analysis of the application of such liability during the pandemic of the acute respiratory disease COVID-19 caused by the SARS-CoV-2 coronavirus.

The main part of the dissertation consists of three sections. The first section deals with the general characteristics of legal liability for violations of legislation on the prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases. It is established that legal liability for violations of legislation in this field constitutes an important element of the effective functioning of the healthcare system and a key condition for the sustainable development of society. It forms part of the general system

of legal liability and performs an important function of promoting lawful conduct in order to protect public goods. It has been determined that legal liability for violations of legislation on the prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases is represented by norms that have gradually evolved and improved. This system is characterized by both vertical differentiation by types (administrative, criminal, etc.) and horizontal variability within each type, which ensures flexibility and the ability to adequately respond to varying degrees of social danger and the nature of violations. The dissertation focuses on two key types of legal liability for violations of legislation on the prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases that enable real and immediate state intervention, namely administrative and criminal liability. Their selection is determined by the dynamic development of these types of liability, their interrelation, and their close interdisciplinary connection. The relevance of the issue is reinforced by the pluralism and ambiguity of scholarly interpretations, which, in turn, complicate their practical application and implementation.

International law plays a key role in the protection of public health, as particularly dangerous infectious diseases are transboundary in nature and pose global threats. Ukraine, as a member of the international community, is obliged to comply with international legal standards enshrined in numerous treaties, conventions, and agreements.

The second section examines administrative liability for violations of legislation on the prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases. It is established that such administrative liability is currently provided for in Article 44-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offences. The immediate object of this offence consists of social relations in the field of protection of public health against infectious diseases. The objective element is an act expressed in the violation of norms established by regulatory legal acts of various levels (from national laws to decisions of local self-government bodies) aimed at preventing the occurrence and spread of infectious diseases.

It is established that, under the current legislation of Ukraine governing the procedure for imposing, extending, and lifting quarantine and for establishing administrative and anti-epidemic restrictions, quarantine may be imposed exclusively to prevent the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases. It is concluded that quarantine prohibitions and restrictions are directly connected with the constitutional rights and freedoms of individuals and, therefore, cannot be established by subordinate legislation or decisions of local self-government bodies but must be introduced at the statutory level. Since quarantine constitutes a legal regime that restricts fundamental human rights and freedoms, the procedure for its imposition, extension, and lifting, as well as an exhaustive list of possible restrictive measures, must be established by a separate special law on quarantine.

It is determined that the subject of the administrative offence under Article 44-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offences may be both a general subject – a natural, competent person (citizens of Ukraine, foreigners, and stateless persons) who has reached the age of 16 – and a special subject, such as an official authorized to perform representative functions on behalf of a legal entity or a sole proprietor. It is demonstrated that since sole proprietors are vested with rights and obligations equivalent to those of legal entities when conducting entrepreneurial activities, they should bear equivalent liability. Therefore, the liability of sole proprietors under Article 44-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offences should be equalized with the liability of officials.

It is substantiated that administrative liability for violations of the rules of observation and self-isolation should be stricter, as a person voluntarily assumes the corresponding obligations and is aware of the risk of infecting a significant number of people due to non-compliance with these rules, which undoubtedly increases the dangerousness of such actions compared with other violations, particularly those committed through negligence.

It is concluded that compliance with restrictive measures is promoted not by strict sanctions but by a balanced and consistent state policy aimed at establishing only necessary restrictions and maintaining an adequate standard of living for the population. At the same time, when imposing administrative penalties for violations of quarantine

rules, it is necessary to recognize that these rules serve to protect public health and reflect the priority of public interest over private interest. Therefore, sanctions should still deter violations of balanced, lawful, and fair quarantine measures.

The third section examines criminal liability for violations of legislation on the prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases, as well as the distinction between administrative and criminal liability. It is established that criminal liability for such violations is currently provided in Article 325 of the Criminal Code of Ukraine. The analysis covers the elements of the basic and qualified offences. The primary object is social relations in the field of protecting public health from infectious and mass non-infectious diseases. The additional mandatory object is human health, and the additional optional objects are life and health.

It is demonstrated that the «danger-creation» element contained in the wording of Part 1 of Article 325 of the Criminal Code («if such actions were known to be capable of causing the spread of these diseases») should be interpreted broadly as an element characterizing the social dangerousness of the act rather than the consequences of the criminal offence.

It is established that the subject of the criminal offence under Article 325 of the Criminal Code is general with additional characteristics, namely any person who, under the law, is obliged to comply with the rules and norms established to prevent epidemic and other infectious diseases, as well as mass non-infectious diseases (poisonings), and to combat them. The subjective element is characterized by negligence with respect to the consequences.

It is concluded that the term «other grave consequences» in Part 2 of Article 325 of the Criminal Code should, according to logical-semantic interpretation, be defined as the sole alternative to the death of persons, in view of the immediate object of the crime, and should therefore be understood exclusively as physical harm. The use of such an evaluative notion hinders the uniformity of judicial practice and violates the principle of legal certainty; therefore, this formulation should be abandoned in favour of specific qualifying (especially qualifying) elements defining concrete harm to life and health.

It is demonstrated that infection with a particularly dangerous infectious disease is life-threatening, and therefore the spread of such diseases should be classified as «other grave consequences» and, accordingly, as a qualifying element of the criminal offence.

Attention is drawn to the fact that criminal liability should remain a measure of last resort, and the effectiveness of preventing the spread of infections depends primarily on a well-considered state policy and the coherence of legal and organizational measures. The exclusive reliance on criminal sanctions is insufficient and may overload the judicial system, which is especially critical in pandemic conditions.

It is established that during the coronavirus pandemic, the primary issue in law enforcement practice was the distinction between administrative and criminal liability for violations of legislation on the prevention of the occurrence and spread of particularly dangerous infectious diseases. It is concluded that the main criterion for distinguishing between the administrative offence under Part 1 of Article 44-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offences and the criminal offence under Part 1 of Article 325 of the Criminal Code is the consequences of the act. Based on this, it is proposed that Part 1 of Article 44-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offences should provide liability for violations of rules and norms established to prevent infectious and mass non-infectious diseases, whereas Part 1 of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine should establish liability for violations of such rules and norms where these violations cause the occurrence or spread of such diseases.

It is substantiated that sanctions for the offences under consideration should be constructed taking into account the coordinating links between administrative and criminal law to harmonize administrative and criminal legislation in accordance with the levels of severity of offences of the same type. Based on this, it is proposed that the basic criminal offence should be classified as a non-grave offence, the qualified (especially qualified) form as a grave offence, and that liability for the administrative offence, given the degree of social harmfulness of the act, be set at the level of a criminal misdemeanour.

Proposals are formulated for revising Articles 44-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offences and 325 of the Criminal Code of Ukraine to eliminate legal conflicts, clarify the elements of offences, define clear boundaries between administrative

and criminal liability, and introduce a differentiated approach to punishment according to the degree of social danger.

Key words: legal certainty, health care, public health, quarantine, particularly dangerous infectious diseases, COVID-19, subject of a criminal offense, serious consequences, criminal liability, administrative liability, administrative coercive measures, criminal-legal measures.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Omelchuk O. M., Shevchuk I. V., Danilova A. V. The impact of COVID-19 pandemic on improving the legal regulation of protection of human right to health. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. Vol. LXXIII, Iss. 12, Pt. 2. P. 2768–2772. URL : <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202012211.pdf> (особ. внесок – 33 %).

DOI: 10.36740/WLek202012211

2. Omelchuk O. M, Plysiuk N. M., Omelchuk L. V., Danilova A. V., Moroz V. A. Criminal liability for violation of quarantine regulations in the context of the spread of COVID-19. *Medicine and Law*. 2021. 40 (2). P. 209–218. URL : <https://zenodo.org/records/17584758> (особ. внесок – 20 %)

DOI: 10.5281/zenodo.17584758

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Данілова А. В. Діалектичний характер юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. *Університетські наукові записки*. 2022. № 3 (87). С. 59–72. URL : https://unz.univer.km.ua/article/view/87_59-72

DOI: 10.37491/UNZ.87.5

4. Данілова А. В. Генеза юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: кримінально правовий та адміністративно правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 544–549. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/129.pdf

DOI: 10.32782/2524-0374/2023-2/129

5. Данілова А. В. Проблеми застосування санкції за статтею 325 Кримінального кодексу України: перспективи в сучасній судовій практиці. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 9. С. 27–31. URL : <http://efp.in.ua/uk/journal-item/382>

DOI: 10.37634/efp.2025.9.5

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Данілова А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил карантину. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2020. С. 92–95. URL : <https://surl.li/xjmaaz>

7. Данілова А. В. Право засуджених на охорону здоров'я в умовах пандемії COVID-19: вітчизняний та зарубіжний досвід. Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави: збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 30–32. URL : <https://surl.li/wobadb>

8. Данілова А. В. Використання цифрових технологій у боротьбі з пандемією: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Діджиталізація та права людини» (м. Хмельницький, 30 березня, 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2021. С. 111–113. URL : <https://surl.li/awemvi>

9. Данілова А. В. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 325 Кримінального кодексу України : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)» (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 13–15. URL : <https://surl.li/yokjzz>

10. Данілова А. В. Вплив ВООЗ на протидію виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб в умовах воєнного стану: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Modern research in world science» (м. Куновіце, Чеська Республіка, 17-18 червня 2022 року) Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2022. С.175–178. URL : <https://surl.li/wkbpwg>

11. Омельчук О. М., Данілова А. В. Правові аспекти завершення пандемії Covid-19 та їх вплив на кримінальну відповідальність: питання кваліфікації діянь за статтею 325 Кримінального кодексу України: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 163–164. URL : <https://surl.li/bptqlr> (особ. внесок – 50 %).

12. Данілова А. В. Правові засади забезпечення громадського порядку під час карантинних заходів: досвід правоохоронної системи у протидії поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 30 травня 2025 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 198–199. URL : <https://surl.li/bwmcdu>

13. Данілова А. В. Правове регулювання митного контролю в умовах поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб: на шляху до стійкої системи національного реагування: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва» (м. Хмельницький, 10 червня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 92–94. URL : <https://surl.li/izbhzq>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ І ПОШИРЕННЮ ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ.....	31
1.1. Стан дослідження проблеми юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.....	31
1.2. Становлення та розвиток юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.....	40
1.3. Юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб в системі юридичної відповідальності	54
Висновки до Розділу 1.....	83
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ І ПОШИРЕННЮ ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ.....	86
2.1. Порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: юридичний склад адміністративного правопорушення.....	86
2.2. Заходи адміністративно-правового примусу, які застосовуються за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.....	110
Висновки до розділу 2.....	123

РОЗДІЛ 3 КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ І ПОШИРЕННЮ ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ.....	126
3.1. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.....	126
3.2. Заходи кримінально-правового характеру, які застосовуються за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.....	146
3.3. Розмежування адміністративного та кримінального правопорушення, встановлених за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.....	155
Висновки до розділу 3.....	163
ВИСНОВКИ.....	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	176
ДОДАТКИ	205

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ОНІХ – особливо небезпечні інфекційні хвороби

КК України – Кримінальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

нмдг – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

ФОП – фізична особа-підприємець

ЗУ – Закон України

ЗІЗ – засоби індивідуального захисту

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ММСП – Міжнародні медико-санітарні правила

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я

КМ – Кабінет Міністрів

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ППВСУ – постанова Пленуму Верховного Суду України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний етап розвитку України характеризується її становленням та утвердженням як держави демократичної, соціальної та правової, що, в свою чергу, зумовлює потребу гарантування високого рівня суспільного порядку. Визнання необхідності забезпечення прав та свобод людини головним обов'язком держави закріплюється у ст. 3 Конституції України [97]. У цьому контексті важливе місце відводиться вдосконаленню існуючої та формуванню нової законодавчої бази орієнтованої на розвиток та становлення інституту захисту прав людини. Варто наголосити, що важливим є не тільки прийняття демократичного та прогресивного законодавства, а й необхідність налагодження системи ефективної реалізації таких норм, зокрема їх виконання, дотримання та застосування. Одним із ключових елементів підтримки дієвості такої системи, на нашу думку, виступає юридична відповідальність.

Особливо актуальними видаються питання, що стосуються проблем юридичної відповідальності та пошуку шляхів щодо їх подолання. При цьому, однією із пріоритетних сфер правового регулювання, яка сьогодні потребує чіткого та достатнього підкріплення механізмами юридичної відповідальності, виступає охорона громадського здоров'я, яка є важливою складовою національного права усіх європейських країн. У Конституції України (ст. ст. 3, 49) передбачено, що життя і здоров'я людини є найвищою цінністю, яке підлягає охороні з боку держави [97]. Держава вправі формувати для всіх суб'єктів права правила поведінки, які регулюють суспільні відносини у сфері громадського здоров'я, встановлювати відповідні медико-санітарні вимоги, а також встановлювати відповідальність за їх порушення. На пріоритетність охорони здоров'я населення вказує і те, що Конституція допускає можливість обмеження реалізації низки інших конституційних прав з метою забезпечення виключних інтересів, під якими зокрема розуміє охорону громадського порядку, здоров'я, захист прав і свобод інших людей (ст. ст. 34, 35, 36, 39) [97].

З численних прав, які передбачає Основний Закон, справедливо можна виділити право людини на охорону здоров'я як право первинне, яке гарантує її фізичне існування і є вихідною передумовою забезпечення здійснення всіх інших прав. На жаль, доводиться констатувати, що сьогодні Україна займає лідируючі позиції за рівнем захворюваності на такі особливо небезпечні інфекційні хвороби як туберкульоз та СНІД. За даними Державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» у 2024 році кількість уперше зареєстрованих в Україні захворювань на туберкульоз, включно з його рецидивами, становила 18 140 осіб [218]. Показник захворюваності на СНІД за шість місяців 2025 року на 24,4% менше показника за аналогічний період 2024 року. Проте такі показники все одно залишаються невтішними, оскільки свідчать, що у середньому щодня в Україні реєструвалось 23,03 випадків захворювання на ВІЛ-інфекцію, 7,78 випадків захворювання на СНІД та 2,6 смертей від хвороб, зумовлених СНІДом [217]. У 2023 році реєструвались поодинокі випадки таких ОНІХ: холери (1), туляремії (1), бруцельозу (2), сказу (1), кліщового вірусного енцефаліту (1), геморагічної гарячки з нирковим синдромом (3) [245].

Проте у межах цієї дисертаційної роботи ми зосередили увагу на розгляді відповідальності за поширення саме тих хвороб, які мають пандемічний потенціал. Тобто не лише тих, які мають важкий перебіг та високий відсоток смертності, але тих, які виникають раптово, надзвичайно легко та швидко передаються, спричиняючи неконтрольовані масові ураження. Досі у законодавстві України відсутнє визначення поняття пандемії в той час як таким терміном постійно оперують як спеціалісти у галузі охорони здоров'я так і уся юридична спільнота.

Увесь світ сколихнула коронавірусна хвороба (COVID-19), яка виникла в грудні 2019 року в місті Ухань (провінція Хубей, Китай) і 11 березня 2020 року ВООЗ офіційно оголосила її пандемією, а 5 травня 2023 року на п'ятнадцятому засіданні Комітету з надзвичайних ситуацій було оголошено про її завершення.

Період стрімкого поширення COVID-19 в Україні є найбільш яскравим прикладом поширення ОНІХ, який показав, що держава і суспільство не були повною мірою готові до ситуації яка склалася. Про це свідчить суперечлива

практика правозастосування, яка і стала підґрунтям нашого дослідження для напрацювання рекомендацій з удосконалення юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ.

Таким чином, проблема боротьби з ОНІХ, які можуть спричинити пандемії, на сучасному етапі є однією з пріоритетних для збереження здоров'я населення. Очевидним є те, що подальший перебіг ситуацій, пов'язаних з поширенням хвороб, має контролюватися і неодмінно обумовлюватиме необхідність оперативного реагування з метою забезпечення належного рівня інфекційної безпеки та збереження життя і здоров'я населення. Враховуючи те, що переважна більшість населення не виявляє особливого інтересу та не усвідомлює важливості заходів профілактичного характеру, щодо запобігання виникненню та поширенню ОНІХ виникає нормативний інтерес суспільства до збереження здоров'я населення, який виявляється у необхідності впровадження спеціальних дієвих регулятивних механізмів, які б дозволяли підтримувати стан здоров'я переважної більшості членів суспільства, у період пандемій, на належному рівні. Слід наголосити на тому, що вказана проблема вже давно виходить за рамки медичної галузі, оскільки остання не володіє достатніми важелями впливу на населення задля налагодження у суспільстві чіткого дотримання протиепідемічних правил та норм, які сприяють уповільненню і у кінцевому підсумку припиненню розповсюдження пандемій, проте таким механізмом володіє юридична відповідальність.

Дослідженням питань юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ займалися П. П. Андрушко, Л. П. Брич, В. І. Борисов, А. А. Вознюк, О. М. Волуйко, В. О. Гацелюк, Н. О. Гуторова, Я. О. Дякін, Д. П. Євтеєва, Ю. Ю. Забуга, З. А. Загиней-Заболотенко, В. М. Захарчук, О. І. Зозуля, С. С. Ковальова, А. Є. Краковська, В. В. Крикун, Н. А. Литвин, С. О. Мазепа, В. М. Мельник, В. І. Мотиль, В. В. Налуцишин, Т. І. Нікіфорова, О. М. Омельчук, Н. М. Плисюк, А. В. Прокопова, О. О. Пунда, М. В. Савчин, М. А. Самбор, С. С. Чернявський та інші. Однак питання комплексної правової характеристики юридичної

відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ досі не ставало спеціальним предметом досліджень вчених.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане у межах науково-дослідних робіт Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, зокрема «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0117U000103), «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106) та «Тенденції розвитку держави і права в сучасному світі (номер державної реєстрації» (номер державної реєстрації 0124U001009).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування науково обґрунтованих результатів у вигляді теоретичних висновків та положень, щодо реалізації юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, зокрема тих, які спричиняють пандемії, а також розробка пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства, та покращення практики його реалізації.

Досягнення вищезазначеної мети зумовило постановку таких завдань:

- розкрити стан наукової розробленості проблеми юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ;
- дослідити становлення та розвиток юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері запобігання виникненню і поширенню ОНІХ;
- визначити місце юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ у загальній системі юридичної відповідальності;
- дослідити міжнародно-правові стандарти у сфері запобігання виникненню і поширенню ОНІХ та їх вплив на національне законодавство України;

- розкрити структуру та зміст юридичного складу адміністративного правопорушення, пов'язаного з порушенням законодавства у сфері запобігання виникненню і поширенню ОНІХ;
- охарактеризувати заходи адміністративно-правового примусу, що застосовуються у разі порушення законодавства у сфері запобігання виникненню і поширенню ОНІХ;
- здійснити кримінально-правову характеристику порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ;
- визначити систему та особливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо осіб, які порушили законодавство про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ;
- здійснити розмежування адміністративного та кримінального правопорушення, встановлених за порушення законодавства у сфері запобігання виникненню і поширенню ОНІХ;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання адміністративної та кримінальної відповідальності у зазначеній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ із пандемічним потенціалом.

Предметом дослідження є нормативно-правові засади, теоретико-правові аспекти та механізми реалізації юридичної відповідальності за порушення законодавства щодо запобігання виникненню і поширенню ОНІХ із пандемічним потенціалом.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система загальнонаукових і спеціально-правових методів, застосування яких забезпечило комплексність, об'єктивність і достовірність отриманих наукових результатів. Вибір методів зумовлений метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. *Діалектичний метод* використано в першому розділі як загальнонаукову основу пізнання сутності юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері запобігання виникненню й поширенню ОНІХ.

Застосування цього методу дало змогу розглядати досліджуване явище у взаємозв'язку з іншими правовими інститутами, у розвитку та суперечностях, що виникають у процесі його правореалізації. *Метод аналізу* застосовано у всіх розділах дисертації для розкриття змісту понять і категорій, що становлять теоретико-правову основу юридичної відповідальності у досліджуваній сфері, для виявлення її ознак, структури та функціонального призначення. *Метод синтезу* (використано в підрозділах 1.3. та 3.3.) дозволив сформулювати цілісне уявлення про систему юридичної відповідальності, її внутрішню взаємодію між адміністративною та кримінальною формами, а також їхній вплив на стан законності у сфері охорони здоров'я населення. *Метод узагальнення* використано у всіх розділах для систематизації та критичного осмислення наукових підходів, поглядів і позицій учених щодо проблем юридичної відповідальності у сфері запобігання виникненню та поширенню ОНІХ, що дало змогу виробити власну аргументовану позицію. У процесі дослідження використано і низку спеціально-правових методів. *Догматичний метод* (використано в другому та третьому розділі) дав змогу здійснити глибокий аналіз чинного законодавства України, яке регламентує питання запобігання виникненню й поширенню ОНІХ, а також положень адміністративного й кримінального законодавства щодо встановлення та реалізації юридичної відповідальності за відповідні правопорушення. *Системно-структурний метод* застосовувався для розгляду юридичної відповідальності як системного утворення, що складається з взаємопов'язаних елементів (адміністративної та кримінальної відповідальності), а також для визначення місця такої відповідальності у загальній системі юридичної відповідальності (зокрема використано в підрозділах 1.3. та 3.3.) . *Функціональний метод* використано в першому розділі для виявлення ролі юридичної відповідальності у забезпеченні належного правопорядку, охорони життя й здоров'я громадян, а також для характеристики її превентивного та регулятивного потенціалу. *Порівняльно-правовий метод* (використано в підрозділі 1.4.) дав змогу провести зіставлення українського законодавства із міжнародно-правовими актами у сфері біобезпеки, виявити спільні тенденції та прогалини національного

правового регулювання. *Історико-правовий метод* (використано в підрозділі 1.2) застосовано для простеження етапів становлення та розвитку інституту юридичної відповідальності за порушення санітарно-епідемічного законодавства на українських землях, що дозволило показати закономірності його еволюції від радянського періоду до сьогодення. *Статистичний метод* використано (зокрема в другому та третьому розділах) під час аналізу емпіричного матеріалу – судової практики, даних Державної судової адміністрації, що дало змогу кількісно охарактеризувати масштаби правопорушень і тенденції притягнення до відповідальності. *Метод моделювання* застосовано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері адміністративної та кримінальної відповідальності, спрямованих на підвищення ефективності протиепідемічних заходів і забезпечення біологічної безпеки держави (використано в підрозділі 3.3).

Науково-теоретичну базу становлять праці українських і зарубіжних учених у галузях теорії держави і права, адміністративного, кримінального, кримінального процесуального, медичного та міжнародного права, присвячені проблемам юридичної відповідальності, забезпечення правопорядку в умовах надзвичайних епідемічних ситуацій, а також реалізації міжнародних стандартів у сфері охорони здоров'я.

Нормативну базу дисертації складають: міжнародно-правові акти (зокрема, ММСП 2005 року, Конвенції ВООЗ, акти ЄС), Конституція України, КК України, КУпАП, Основи законодавства про охорону здоров'я, Закон України «Про систему громадського здоров'я», Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», інші закони України й підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері запобігання виникненню й поширенню ОНІХ, судова практика.

Емпіричну базу дослідження склали понад 500 судових вироків, ухвал та постанов, розміщених в ЄДРСР, правові позиції Верховного Суду, рішення Конституційного Суду України, практика ЄСПЛ, звіти про роботу державних органів України та зарубіжних держав, статистичні дані за 2020–2025 роки;

матеріали періодичних видань, результати соціологічних опитувань, а також власні аналітичні спостереження.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній науці комплексних спеціальних досліджень, у якому розглянуто доктринальні та прикладні проблеми кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ із пандемічним потенціалом. Основні результати дослідження, що характеризуються науковою новизною, мають як теоретичне, так і практичне значення, зокрема:

вперше:

1) у результаті наукового дослідження міжнародного регулювання стандартів у сфері запобігання виникненню та поширенню ОНІХ виділено три основних етапи розвитку такого правового регулювання;

2) обґрунтовано, що оскільки карантин являє собою правовий режим, який обмежує основні права та свободи людини, порядок його встановлення, продовження та скасування, а також вичерпний перелік можливих обмежувальних заходів повинен бути встановлений окремим спеціальним законом про карантин;

3) аргументовано, що формулювання в ч. 1 ст. 325 КК України «завідомо могли спричинити поширення цих захворювань» слід розуміти як «делікт створення небезпеки в широкому значенні», що характеризує діяння, а не наслідки кримінального правопорушення і вступає в конкуренцію зі ст. 44-3 КУпАП, а тому наслідки в ч. 1 ст. 325 КК України слід передбачити лише у виді заподіяння реальної шкоди, а саме поширення відповідних хвороб;

4) доведено, що поширення ОНІХ слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 325 КК України як спричинення інших тяжких наслідків, оскільки ОНІХ – це хвороби, для яких характерним є високий рівень смертності, що свідчить про небезпеку цих хвороб для життя людини;

5) обґрунтовано, що звільнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 325 КК України, від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України не допускається, оскільки шкода

заподіюється не лише приватним, але й публічним інтересам, а також зважаючи на відмінність між кримінально-процесуальним та кримінально-правовим поняттям потерпілого;

б) аргументовано, що формулювання діяння в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП та ч. 1 ст. 325 КК України повинно бути однаковим, враховуючи єдність об'єкту адміністративно-правового та кримінально-правового посягання та сформульовано наступним чином «порушення встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб»;

удосконалено:

7) визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України як загального із наявністю додаткових ознак, а саме – це будь-яка особа, на яку відповідно до законодавства покладено обов'язок дотримуватися правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними;

8) підхід щодо побудови санкцій адміністративного та кримінального правопорушення із врахуванням координаційних зв'язків між адміністративним та кримінальним правом, щоб узгодити адміністративне та кримінальне законодавства відповідно до рівнів ступеня тяжкості правопорушень одного виду. На основі цього запропоновано основний склад кримінального правопорушення передбачити як нетяжкий злочин, кваліфікований (особливо кваліфікований) - як тяжкий злочин, а відповідальність за адміністративне правопорушення, враховуючи рівень суспільної шкідливості діяння, встановити на рівні кримінального проступку;

9) положення про те, що діяння в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП виражено в одній формі – порушення норм нормативно-правових актів різних рівнів (закони, підзаконні акти, рішення органів місцевого самоврядування) з питань запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб, а не в трьох формах, залежно від рівня нормативно-правового акту;

10) положення про те, що основний безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП та кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України частково співпадає, а саме в ст. 44-3 КУпАП – це суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від інфекційних хвороб, в ст. 325 КК України - це суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від інфекційних та масових неінфекційних хвороб;

набули подальшого розвитку:

11) думка, що фізичні особи-підприємці наділяються рівнозначними правами та обов'язками з юридичними особами, коли вони здійснюють підприємницьку діяльність, а отже повинні нести й рівнозначну відповідальність, тому в ст. 44-3 КУпАП відповідальність ФОП слід прирівняти до відповідальності посадових осіб;

12) доктринальний підхід, згідно з яким «інші тяжкі наслідки» в ч. 2 ст. 325 КК України потрібно визначати у логіко-семантичному тлумаченні цього поняття, єдиною альтернативою якого є загибель людей, враховуючи безпосередній об'єкт цього злочину, а тому під ними слід розуміти лише фізичну шкоду;

13) позиція, що застосування в ч. 2 ст. 325 КК України оціночного поняття «інші тяжкі наслідки» не сприяє єдності судової практики, часто порушує принцип правової визначеності, а тому слід відмовитися від цієї конструкції та передбачити кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки у виді конкретної шкоди життю та здоров'ю;

14) пропозиція, що назва ст. 44-3 КУпАП повинна бути узгоджена з диспозицією частини першої, оскільки сьогодні вона є значно вужчою за змістом.

Практичне значення отриманих результатів. Практична цінність отриманих результатів зумовлена їхньою науково-теоретичною значущістю та прикладним характером. Результати дослідження можуть бути використані у:

– *нормотворчій діяльності* – під час підготовки пропозицій щодо вдосконалення положень КК України, КУпАП, законів України у сфері протидії виникненню та поширенню ОНІХ, а також у процесі розроблення проєктів нових нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення ефективності механізмів юридичної відповідальності (Додаток Б);

– *правозастосовній практиці* – для забезпечення єдності тлумачення та застосування норм адміністративного й кримінального права судами, органами досудового розслідування, прокуратурою та органами виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері охорони громадського здоров'я та біобезпеки;

– *освітній і науковій діяльності* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Адміністративне право», «Медичне право», «Міжнародне право охорони здоров'я», «Теорія права та прав людини», а також для підготовки наукових і навчально-методичних матеріалів з питань юридичної відповідальності у сфері запобігання ОНІХ (Додаток В);

– *експертно-аналітичній роботі* – для підготовки висновків, рекомендацій і аналітичних довідок щодо удосконалення правового регулювання, зокрема у частині співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності.

Практична цінність отриманих результатів полягає у розробленні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавчих механізмів притягнення до юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню ОНІХ, підвищення ефективності діяльності уповноважених органів у зазначеній сфері, а також зміцнення правових засад державної політики у сфері громадського здоров'я.

Особистий внесок здобувача. Положення, що містяться у дисертаційному дослідженні та становлять його наукову новизну, розроблені авторкою самостійно. У дисертації не використовуються наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих праць. Особистий внесок дисертантки у тезах доповідей у співавторстві з О. М. Омельчуком становить 50 %, у науковій статті опублікованій у співавторстві з О. М. Омельчуком та І.В. Шевчук становить 33%, у науковій статті опублікованій у співавторстві з О. М. Омельчуком, Н. М. Плисюк, Л. В. Омельчук та В. А. Морозом становить 20%.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, були апробовані на міжнародних та університетських науково-практичних конференціях, серед

яких: Міжнародна науково-практична конференція «Дев'ятнадцяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.), XXV щорічна звітна наукової конференція науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Діджиталізація та права людини» (м. Хмельницький, 30 березня, 2021 року), Міжнародна науково-практична конференція «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана)» (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року), Міжнародна науково-практична конференція «Modern research in world science» (м. Куновіце, Чеська Республіка, 17-18 червня 2022 року), Міжнародна науково-практична конференція «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року), Міжнародна науково-практична конференція «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 30 травня 2025 року), II Міжнародна науково-практична конференція «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва» (м. Хмельницький, 10 червня 2025 року).

Публікації. Результати дисертації опубліковані у двох статтях у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах Scopus, трьох наукових статтях у наукових виданнях, що включені до переліку наукових фахових видань України, а також у семи тезах доповідей на наукових конференціях, одна з яких у співавторстві з О. М. Омельчуком.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження становить 216 сторінок, із них 157 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складає 245 найменувань. Додатки викладено на 12 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ І ПОШИРЕННЮ ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

1.1. Стан дослідження проблеми юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб

Наявність та належне функціонування інституту юридичної відповідальності виступає важливою гарантією ефективної дії права, як головного регулятора суспільних відносин, сприяє утвердженню законності та правопорядку в державі, розвитку правової культури та правової свідомості громадян. Аналізуючи історію людства неможливо навести приклад існування «ідеальної» моделі суспільства, за якої абсолютно усі люди володіли б надзвичайно високим рівнем правосвідомості, визнавали усі приписи законодавства, поважали права та свободи інших та при цьому виконували всі встановлені обов'язки. Лише за таких умов право могло б існувати без примусу. Втілення усіх вищезазначених умов хоч і є важливим орієнтиром та бажаним результатом провадження державної політики демократичних країн, проте об'єктивно, і досі залишається не досягнутим на практиці. Звичайно, в науковій літературі можна зустріти думки про те, що за допомогою державного примусу законність та правопорядок підтримується лише у певній мірі, оскільки, дотримання норм права, перш за все, відбувається через побоювання застосування потенційного покарання, а не в силу поваги до закону, а це підриває демократичні засади права [82, с. 134-135]. У свою чергу, І. Б. Аземша небезпідставно звертає увагу на те, що юридична відповідальність як один з інструментів держави може з легкістю трансформуватися у легалізований засіб розправи і масових репресій [12, с. 56]. В межах такої дискусії, слушною видається позиція М. В. Цвіка та О. В. Петришина, які у своїй науковій праці зазначають про те, що якщо в умовах тоталітаризму, вказівка на забезпечення застосування права примусовою силою держави дійсно відбивала тенденцію до залякування громадян, то у наш час, право, яке передбачає можливість застосування примусу до його

порушників потрібно трактувати саме як гарантію, передбачену правовими нормами на випадок можливого порушення закону [73, с. 151]. Таким чином, юридична відповідальність відображає той тип інституційних зв'язків, який історично сформувався у межах певної історичної і правової культури суспільства.

Варто наголосити і на тому, що припинення існування інституту юридичної відповідальності, так само як і його стихійне чи непродумане реформування може мати своїм наслідком поширення правового нігілізму у суспільстві. І навпаки його функціонування, за обов'язкової умови правомірного застосування примусу, виступає виправданою та необхідною умовою стабільності правопорядку. Більше того, вважаємо, що зростання ефективності юридичної відповідальності слугує фундаментом для зміцнення законності в державі, є безпосереднім показником ефективності реалізації прав і свобод людини та громадянина, досконалого функціонування системи стримувань і противаг, належної організації публічної влади, формування ціннісних установок держави та суспільства в цілому.

У ХХІ столітті світова спільнота зіткнулися з потужними спалахами інфекційних хвороб, які відповідають характеристикам пандемій. Так, згідно з дослідженням проведеним Т. А. Васильєвою та С. В. Леоновим, серед найбільш відомих та найбільш масштабних пандемій першим захворюванням стала пандемія коронавірусного захворювання легень (атипова пневмонія SARS). Вперше вірус був виявлений наприкінці лютого 2003 року під час спалаху, який виник у Китаї та згодом охопив більш ніж 30 країн (захворіло близько 8,5 тис. осіб, померло – від 800 до 900 осіб). Другою пандемією із серйозними наслідками стало поширення пташиного грипу (вірус H5N1), який з'явився у Гонконзі у 2003 році та розповсюдився на 15 країн світу (за різними оцінками захворіло від 900 до 150 тисяч осіб, із них, летальними наслідками це закінчилось для 400–450 осіб). Третьою пандемією сучасності автори називають поширення нового штаму вірусу грипу – «мексиканки», або свинячого грипу (вірус A/H1N1), який виник у 2009 році, у Мексиці, та згодом поширився на 10–20% світового населення, охопивши 74 країни, при цьому померло близько 200 тисяч осіб. Четверта масштабна пандемія – вірусу Еболи (Ebola virus disease, EVD) – почалась у 2013 році у Західній Африці

(в Ліберії і Гвінеї). Інфікування цим вірусом зазнали понад 33 тисячі осіб, летальними з них виявилось понад 15 тис. випадків [30, с. 27].

В грудні 2019 року в місті Ухань (провінція Хубей, Китай) виникла коронавірусна хвороба (COVID-19) і 11 березня 2020 року ВООЗ офіційно оголосила її пандемією. Станом на 13 квітня 2024 року кількість країн (а також автономних територій), де виявлено коронавірус становить 229. Загальна кількість випадків інфікування – 704753890, з яких смертельними є понад сім мільйонів (7010681) [98]. 5 травня 2023 року було оголошено про завершення пандемії COVID-19. Голова ВООЗ Тедрос Аданом Гебреїсус заявив, що COVID-19 є встановленою та постійною проблемою охорони здоров'я, яка більше не є надзвичайною ситуацією в галузі охорони здоров'я міжнародного значення. Комітет з надзвичайних ситуацій розглянув три критерії стосовно того чи COVID-19 продовжує становити 1) надзвичайну подію, 2) ризик для здоров'я населення інших держав через міжнародне поширення та 3) потенційно потребує скоординованої міжнародної реакції. Комітет визнав, що, незважаючи на те, що SARS-CoV-2 був і буде продовжувати широко поширюватися та розвиватися, це більше не є незвичайною чи несподіваною подією. При цьому Комітет визнав, що вірус продовжує становити серйозну загрозу і що Генеральний директор може прийняти рішення скликати надзвичайний комітет щодо COVID-19 у майбутньому, і оголосити про найвищий рівень небезпеки, якщо того вимагатиме ситуація [12]. Також вважаємо надзвичайно слушною рекомендацію, про те, що держави повинні підвищити свою готовність до майбутніх спалахів та адаптувати стратегії та заходи управління відповідно до місцевих умов [125].

Незважаючи на значний прогрес у медицині та епідеміологічний перехід, який прослідковується в кінці XX століття в структурі захворюваності населення світу на користь хронічних неінфекційних захворювань у порівнянні до інфекційних, в сучасному світі продовжує існувати реальна загроза для здоров'я усього населення планети, у вигляді потенційного ризику виникнення нових, небезпечних інфекційних захворювань з високою смертністю, або як їх ще називають емерджентних (від англ. emergency – раптовість, непередбачуваність,

незвичність). Вчений-інфекціоніст та епідеміолог М. А. Андрейчин у своєму дослідженні наводить 22 емерджентних збудника інфекційних хвороб, які були відкриті наприкінці ХХ і на початку ХХІ століття, серед них є й ті, які досі залишаються, у розумінні чинного українського законодавства, особливо небезпечними інфекційними хворобами або їх збудниками, зокрема як ВІЛ-інфекції (1983 та 1986 рр.), Хвороба Лайма (1982) та Гарячка Ебола (2014) [13, с. 5]. Невтішною є тенденція щодо частоти виникнення ре-емерджентних захворювань (від англ. re-emergency – повторне повернення емерджентних захворювань) тобто тих, які вже були відомі раніше, проте вважалися «переможеними» або принаймні контрольованими, супроводжуючись, при цьому, новими атиповими формами їх розповсюдження та перебігу. М. А. Андрейчин до таких хвороб відносить кір, малярію, сезонний грип, вітрянку та ін., та абсолютно вірно наголошує, що фактично будь-яка емерджентна інфекція (у тому числі і особливо небезпечна) після тривалого зниження рівня захворюваності з плином часу може стати ре-емерджентною. Автор також підкреслює пріоритетність цієї проблеми для охорони здоров'я усієї міжнародної спільноти [13, с. 4].

Ще однією реальною загрозою раптового виникнення та поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб є біотероризм. У період з 1970 по 2019 рік було зафіксовано 33 теракти із застосуванням біологічних агентів, зафіксовано 9 загиблих і 806 поранених. 21 подія сталася в Сполучених Штатах, 3 у Кенії, по 2 у Великобританії та Пакистані та одна подія в Японії, Колумбії, Ізраїлі, росії та Тунісі. Застосування біологічних агентів у якості зброї терористичними угрупованнями є надзвичайно рідкісним явищем і складає лише 0,02% від загальної кількості терористичних атак, зафіксованих в історії. Проте, незважаючи на низьку частоту такого роду інцидентів, біотероризм характеризується потенціалом завдання масових втрат і руйнувань, масштаб яких значно перевищує можливості традиційних видів зброї [9]. Інфекційні захворювання спровоковані високопатогенними збудниками, неодмінно спричиняють тяжкі соціально-економічні наслідки для країни. Для багатьох потенційних збудників, які можуть

бути використані для біологічної зброї, вакцини немає. Ефективні ліки також не вдається підібрати завчасно, тобто до моменту ідентифікації збудника. У наш час, добре спланованої біологічної атаки уникнути практично неможливо, тому важливими є заходи з протидії таким загрозам, у правовому полі – зокрема через ефективні механізми юридичної відповідальності.

Здоров'я визнається універсальною цінністю, невід'ємним правом людини, а усвідомлення важливості його забезпечення та збереження продовжує зростати щороку. Такий процес обов'язково повинен супроводжуватися не тільки індивідуальними зусиллями, але й колективними, адже системі охорони здоров'я притаманні ознаки суспільних благ, ідею яких було закладено ще у XVI–XVIII столітті західноєвропейськими мислителями гуманістичного напрямку серед яких Ж. Боден, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж. Руссо та інші.

На сучасному етапі до обговорення феномену суспільних благ долучалися вчені різних спеціальностей. Так основні проблеми міжнародного співробітництва у створенні глобальних суспільних благ та їх значення у розв'язанні глобальних проблем людства досліджував О. Л. Даниленко [57], специфіку фінансування суспільних благ в умовах глобальних трансформацій досліджував О. В. Длугопольський [65], А. Д. Залевська-Шишак розглядала специфіку відтворення суспільних благ та можливості їх розвитку в умовах ринкової трансформації економіки [76]. Незважаючи на різносторонність досліджень, єдиного визначення категорії суспільних благ, а тим більше їх виключного переліку у літературі не сформовано, натомість автори практично є одностайними у твердженні того, що такі блага є важливими для всіх країн, людей і поколінь. Такі блага обов'язково наділені специфічними ознаками серед яких, як підкреслює Ю. О. Журавльова, варто виділити дві головні, які підтримуються науковою спільнотою: неконкурентне споживання (споживання суспільного блага певним індивідом не виключає можливості його споживання для інших членів суспільства, тобто доступ до такого блага є у всіх) та неможливість привласнення, тобто обмеження чи заборона доступу споживачів до даного блага є неможливими [71]. Зважаючи на такі характеристики, стан здоров'я населення також справедливо

визначити як глобальне суспільне благо, оскільки рівень його забезпечення впливає на об'єкти, процеси і явища суспільного життя, через визначення кількісних та якісних показників глобального людського ресурсу, при цьому саме населення виступає первинним споживачем цього блага. Так, доходимо висновку, що забезпечення охорони здоров'я населення, у тому числі через встановлення юридичної відповідальності, є однією з головних детермінант сталого розвитку суспільства, і навпаки незадовільний стан такого забезпечення свідчить про погіршення умов його життєдіяльності.

Правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я за законодавством України досліджувалось З. С. Гладуном, зокрема обґрунтування необхідності гармонізації норм українського законодавства з нормами міжнародного права, систематизації та кодифікації законодавства щодо охорони здоров'я населення [52]. Визначення теоретичних аспектів правового регулювання відносин у галузі охорони здоров'я, аналіз проблем та висвітлення перспектив розкривались О. Г. Предместніковим та Д. В. Посашевою [169] тощо.

Громадське здоров'я виступає об'єктом прав та свобод, що гарантуються державою, а також правовим регулюванням різних видів суспільних відносин. Кінцевою метою юридичної відповідальності є збереження або відновлення суспільного блага, на захист якого спрямоване правове регулювання, у випадку із протидією виникненню та поширенню ОНІХ – метою є захист здоров'я усього населення. Водночас слід зазначити, що в сучасних умовах інститут юридичної відповідальності у сфері охорони здоров'я в Україні не забезпечує досягнення цієї мети в повному обсязі.

Така ситуація викликана низьким рівнем ефективності інституту юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони здоров'я, оскільки останній досить часто залишає окремі порушення безкарними або ж не накладає на порушників санкції, співмірні зі ступенем тяжкості протиправних діянь, достатні для зміни їхньої поведінки. Як наслідок маємо ситуацію неналежної охорони суспільного блага – здоров'я населення, внаслідок недостатньої протидії потенційним та вчиненим правопорушенням.

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я людини, здоров'я населення, пов'язані з впливом інфекційних агентів, користувались достатнім інтересом серед науковців. Зазвичай увага вчених присвячувалась дослідженню окремих складів кримінальних правопорушень, які стосувалися охорони здоров'я особи у сфері протидії виникненню та поширенню інфекційних хвороб. Так, П. П. Андрушко аналізував проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням людини інфекційними хворобами, зокрема ст. ст. 130, 131, 133 КК України [14]. Л. П. Брич досліджувала спільні та розмежувальні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 130 КК України із суміжними складами [24].

Безпрецедентний сплеск захворюваності на COVID-19 у світі, актуалізував необхідність дослідження, оновлення та приведення у відповідність законодавства, спрямованого на запобігання виникненню та поширенню ОНІХ. Так, окремі питання адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення заходів, спрямованих на запобігання інфекційним хворобам, санітарних правил і норм, ефективність застосування такої відповідальності були предметом дослідження у наукових публікаціях низки авторів, серед яких Я. О. Дякін та В. І. Мотиль [68], С. С. Ковальова [85], В. В. Крикун [101], М. А. Самбор [213], О. М. Волуйко та О. М. Волуйко [49], С. О. Мазепа [111], В. І. Борисов та Д. П. Євтеєва [21], А. А. Вознюк та С. С. Чернявський [47], та інші. Ґрунтовне дослідження адміністративної відповідальності за порушення правил карантину здійснено в дисертаційному дослідженні Ю. В. Бурченко [29]. Аспекти конституційності / не конституційності обмежень, які було вжито в Україні, досліджувались О. І. Зозулею [81], М. В. Савчином [212], А. В. Прокоповою та А. Є. Краковською [203], Н. А. Литвин та О. В. Артеменко [109] та іншими. Міжнародний аспект захисту прав та свобод особи в період пандемії COVID-19 досліджували О. В. Банчук-Петросова [16] О. А. Гавриленко та Т. Л. Сироїд [50] та інші. Монографія «Національна безпека у сфері громадського здоров'я: правові засоби захисту від загроз» за загальною редакцією Н. О. Гуторової, є комплексним дослідженням впливу різних загроз на здоров'я населення, в тому числі ОНІХ, та

кримінального законодавства України щодо захисту національної безпеки у сфері громадського здоров'я [122].

Проте варто відмітити, що питання комплексної правової характеристики відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, зокрема визначення її місця у системі юридичної відповідальності досі не ставало спеціальним предметом досліджень вчених.

Здійснений нами аналіз науково–теоретичних джерел, демонструє те, що проблема відповідальності за порушення законодавства щодо окремих особливо небезпечних інфекційних хвороб стала предметом наукових досліджень як в кримінальному, так і в адміністративному праві. Проте систематизовані, спеціальні дослідження комплексного характеру, які б стосувалися вказаної проблематики досі не проводилися. Зазвичай, дослідження науковців є більш вузькоспеціалізованими та стосуються аналізу конкретних складів правопорушень у складі інституту юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони здоров'я населення.

Актуалізує необхідність комплексного дослідження юридичної відповідальності і особливості відносин у сфері протидії виникненню та поширенню ОНІХ, яка полягає у необхідності швидкого реагування на виклики, що раптово з'являються. Так, цілий ряд питань як теоретичного, так і практичного спрямування, виникають в силу стрімкого реформування законодавства у цій сфері. Рішення щодо такого реформування досить часто є обмеженими у часі, що як наслідок спричиняє виникнення певних прогалин та колізій у правовому регулюванні.

Переконані, що у XXI столітті буде постійно зростати актуальність глобальної охорони здоров'я з акцентом на протидію виникненню та поширенню ОНІХ, як через те, що глобалізація призвела до підвищення обізнаності та прихильності населення до вирішення цієї проблеми, так і тому, що людство повинно бути готовим до сучасних реалій, де завжди залишається ризик того, що давно відомі чи нові інфекційні хвороби будуть і надалі кидати виклик людству.

Усе це вказує на необхідність створення злагодженої та чіткої системи боротьби з особливо небезпечними інфекційними хворобами, важливою ланкою якої ми вбачаємо правомірне та чітке застосування видів юридичної відповідальності у цій сфері. Враховуючи комплексний характер такої відповідальності дослідження є актуальним як для науки адміністративного, так і кримінального права України. Передусім на рівні законодавства потрібно виробити ефективні засоби впливу, які дозволять чітко розмежовувати та правильно кваліфікувати діяння винної особи, залежно від характеру вчиненого.

1.2. Становлення та розвиток юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб

Прийняття Декларації про Державний суверенітет 1990 року [63] та проголошення Акта незалежності 1991 року [197] дали Україні поштовх для розвитку та утвердження демократичного суспільства. Стрімке перетворення сфер державного і суспільного життя, звичайно, не могло не торкнутись первинних передумов життєдіяльності людини – здоров'я особи та його охорони. Підтвердженням цього є прийняття Конституції України 1996 року, в якій у Розділі II «Права, свободи людини і громадянина» було закріплено особисті права людини, зокрема у статті 48 і право на охорону здоров'я. Можна стверджувати, що частина 4 цієї ж статті деталізує конституційне право на охорону здоров'я у напрямку запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, через вказівку на обов'язок держави щодо забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя. Вказаний напрям реалізації охорони здоров'я також доповнюється статтею 50 Конституції, якою декларується право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [97]. В свою чергу, здійснюючи захист основоположного права, український законодавець здійснює його конкретизацію у законах України, та встановлює відповідальність за його порушення, адже, як слушно зауважив П. М. Рабінович, правовою є та держава, в якій юридичними засобами реально забезпечено максимальне здійснення, охорону й захист основних прав людини» [207, с. 30].

Чинне законодавство містить певні юридичні документи, положення яких оперують поняттям «особливо небезпечні інфекційні хвороби», або близькими за змістом термінами. Серед них ключове місце належить прийнятим Верховною Радою України 19 листопада 1992 року Основам законодавства України про охорону здоров'я [130]. Цей комплексний законодавчий акт, містить норми різних галузей права, визначаючи правові, організаційні, економічні і соціальні засади охорони здоров'я в Україні. Акт поєднує норми, що врегульовують адміністративно-правові відносини між органами управління охороною здоров'я

і лікувальними закладами з одного боку, а з іншого – норми, що регулюють цивільно-правові відносини, якими визначаються права і обов'язки громадян залежно від їх ролі у таких правовідносинах (пацієнт, медичний та фармацевтичний працівник, особа-носіїв збудника небезпечної інфекційної хвороби, тощо). Основи законодавства і сьогодні іменуються науковцями та практиками «медичною конституцією», або ж «малим медичним кодексом», оскільки і досі цей документ залишається ключовим регулятором правовідносин у сфері охорони здоров'я [119]. У статті 30 документу декларується обов'язок держави щодо попередження, лікування, локалізації та ліквідації масових інфекційних захворювань, зокрема міститься вказівка на можливість застосування щодо окремих ОНІХ обов'язкових медичних оглядів, профілактичних щеплень, лікувальних та карантинних заходів. Також визначається відповідальний за затвердження переліку таких хвороб суб'єкт, яким є МОЗ України [130].

Варто відмітити, що протягом довготривалого періоду головним актом законодавства у сфері протидії ОНІХ залишався прийнятий Верховною Радою України 24 лютого 1994 року Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», який окреслював правові, економічні і соціальні основи санітарної охорони країни, у тому числі через запобігання виникненню та поширенню ОНІХ, або їх ліквідацію [183]. Важливим кроком стало затвердження МОЗ України, на виконання цього закону, Наказом № 133 від 19 липня 1995 року, Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб [186]. Подальшому розвитку протиінфекційного законодавства сприяло прийняття 6 квітня 2000 року Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [188] у статті 1 якого, вперше було законодавче закріплено і саме визначення поняття ОНІХ.

Не менш важливу частину законодавства становлять і ті закони, які покликані регулювати відносини у сфері захисту населення від конкретних ОНІХ, як от Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [199] від 12 грудня 1991 року, Закон України «Про протидію захворюванню

на туберкульоз» від 05 липня 2001 року [198] тощо. Норми з питань санітарії містяться також у законах, що регулюють відносини у сферах, де можуть виникнути особливо небезпечні інфекційні масові захворювання, або їх збудники і де слід здійснювати заходи щодо профілактики їх виникнення або ж ліквідації. Це – Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року [194], «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року [170], «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року [192], «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або даліше використання неякісної та небезпечної продукції» від 14 січня 2000 року [171], «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» від 10 січня 2002 року [195] та інші.

Як бачимо, впродовж років прослідковується суттєвий поступ у розробленні і прийнятті як загального, так і спеціального законодавства у сфері охорони здоров'я спрямованого на протидію виникненню та поширенню інфекційних хвороб, проте, з іншого боку, такій нормативно-правовій базі досі притаманна наявність певних прогалин та недоліків, зокрема дається взнаки відсутність необхідного уніфікованого понятійного апарату, що суттєво перешкоджає належному врегулюванню таких відносин. Як вже зауважувалось нами, у законодавстві України відсутнє визначення поняття пандемії в той час як у контексті поширення ОНІХ – коронавірусної хвороби COVID-19, таким терміном оперували як спеціалісти у галузі охорони здоров'я, так і уся юридична спільнота [59]. Є. О. Харитонов слушно звертає увагу і на суперечливе співвідношення категорій «епідемія» та «надзвичайна ситуація» у законодавстві [239, с. 12]. Так, відповідно до положень пункту 24 статті 2 Кодексу цивільного захисту України, надзвичайна ситуація може бути зумовлена, з-поміж інших чинників, епідемією, яка в свою чергу також вважається «небезпечною подією» у пункті 25, але вже у пункті 31 цієї ж статті епідемія визначається як окреме явище, одного порядку з надзвичайними ситуаціями [88]. Науковець стверджує, що такі методологічні неточності призводять до виникнення питань щодо законності встановлення карантину, з чим неможливо не погодитися.

Тому, сфера охорони здоров'я сьогодні вимагає вдосконалення існуючої та створення нової потужної законодавчої бази, правові засади якої відповідали б міжнародним зобов'язанням держави з реагування на загрози, що виникають для здоров'я населення [5, с. 218]. При цьому, пріоритетним напрямком має стати саме профілактика. Такий підхід обрали європейські країни і це дозволило їм зробити суттєвий стрибок у сфері охорони громадського здоров'я. Вагомим законодавчим кроком на шляху до цих змін стало прийняття 6 вересня 2022 року Закону України «Про систему громадського здоров'я» [200], введення в дію якого відбулося у жовтні 2023 року та, з поміж іншого, мало своїм наслідком втрату чинності Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Дія положень ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» продовжує застосовуватися в частині, що не суперечить ЗУ «Про систему громадського здоров'я». Новий Закон увів термін «оперативні функції громадського здоров'я», під якими розуміються напрями діяльності, що здійснюються з метою досягнення та забезпечення максимально високих показників здоров'я і санітарно-епідемічного благополуччя населення, а також найбільш повного дотримання принципу справедливості щодо забезпечення і збереження здоров'я. Пункт 2 статті 4 цього ж Закону визначає оперативні функції, при чому, першою з яких називає епідеміологічний нагляд, а вже у Розділі II окремо визначає основні засади здійснення такої оперативної функції, зокрема і у напрямку протидії ОНІХ [200].

Питання залишається і за належним виконанням положень зазначених правових документів, щоб вони не були виключно декларативними, а навпаки реально діючими. У цьому контексті ми погоджуємося із думкою С. Г. Стеценка та співавторів підручника «Медичне право України», що від того, наскільки якісною є юридична база щодо прав людини у сфері охорони здоров'я, наскільки кожна окремо взята людина може скористатись наданими їй правами, багато в чому залежить успішний динамічний розвиток як медичного права, так і держави в цілому [220, с. 99]. При цьому, при розгляді законодавства з протидії ОНІХ помітним є відведення вагомої ролі у цій справі державі, яка представлена цілою низкою повноважень та обов'язків. Це й не дивно, адже якщо погіршення стану

здоров'я окремо взятої людини – це проблема самої людини, яку держава допомагає їй вирішити за допомогою функціонування сфери організації охорони здоров'я, то порушення стану здоров'я одночасно багатьох людей (відмітна ознака ОНІХ) – це проблема перш за все держави, яку остання має вирішувати шляхом впровадження комплексу заходів, спрямованих на протидію цьому лиху. Саме тому, керуючись необхідністю реального забезпечення прав особи, ми повинні говорити про ключову роль юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню ОНІХ. Відтак вагоме значення у цій системі відводиться нормам законодавства, які визначають та характеризують діяння, які є суспільно небезпечними та встановлюють відповідальність за їх вчинення, які в свою чергу пройшли послідовне становлення та розвиток [59].

Важливу роль у цій системі відіграють норми кримінального законодавства, що визначають діяння, які є кримінальними правопорушеннями, та визначають кримінально карані наслідки за їх вчинення. Основним законом України про кримінальну відповідальність є КК України [102], який діє починаючи з 2001 року. Попередниками чинного кодексу були Кримінальні кодекси 1960, 1927 та 1922 років, які містили низку кримінальних правопорушень, які, у сучасному розумінні, стосувались охорони здоров'я населення у сфері запобігання виникненню та поширенню ОНІХ. Аналіз положень цих нормативно-правових актів дає можливість сформулювати цілісне уявлення щодо еволюції конкретних норм та інститутів. Так, звертаючись до КК УРСР 1922 року варто відмітити, що кодекс складався з двох частин – Загальної (5 глав) і Особливої (8 глав), які загалом вміщували 227 статей. Особлива частина КК УРСР 1922 року містила визначення складів злочинів, їх конкретних видів і санкцій. Зокрема Глава V «Злочини проти життя, здоров'я та гідності особи» передбачала відповідальність за завідоме зараження іншого венеричною хворобою (ст. 155 КК УРСР 1922 року) [105, с. 50], Глава VIII «Порушення правил, які охороняють народне здоров'я, громадську безпеку та публічний порядок» за неповідомлення влади, особами до цього зобов'язаними, про випадки заразних хвороб або загибель худоби (ст. 216)

та за порушення визначених законом або обов'язковими постановами правил, які охороняють народне здоров'я (217²) [105, с. 66–67].

КК УРСР у редакції 1927 року мав вже дещо іншу структуру. Так Загальна частина містила 6 глав, а Особлива – 9, які у сукупності вміщували 206 статей. В свою чергу якщо Глава V «Злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи» передбачала все ту ж відповідальність за зараження іншої особи венеричною хворобою, особою, яка знала про наявність у неї такої хвороби (ст. 152 КК УРСР 1927 року) [104, с. 69] то у Главі VIII «Порушення правил, які охороняють народне здоров'я, громадську безпеку та публічний порядок» вперше прослідковуємо появу чіткої вказівки у диспозиції статті 193 КК УРСР 1927 року на епідемії. Так, відповідальність за цією статтею наставала за порушення визначених законом правил щодо охорони народного здоров'я під час епідемії і в місцевостях, оголошених загрозливими щодо епідемій, або таких, які спричинили за собою тяжкі наслідки [104, с. 81]. З цього робимо висновок про звуження кримінальної відповідальності у сфері протидії ОНІХ оскільки тепер остання включала не всі випадки заразного захворювання громадян, а лише ті, щодо яких було видано спеціальні правила, спрямовані на запобігання епідеміям. До того ж, відтепер диспозиція статті стосувалася лише людей, тоді як раніше кримінально караним діянням вважалось неповідомлення про випадки заразних хвороб або загибель худоби.

КК УРСР 1960 року прийнятий 28 грудня налічував 5 глав Загальної частини та 11 – Особливої. Аналіз документу свідчить про розширення кримінальної відповідальності за розповсюдження венеричних захворювань порівняно з кодексом-попередником. Зокрема до Глави III «Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи» окрім відповідальності за зараження іншої особи венеричною хворобою особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби (ч. 2 ст. 108 КК УРСР 1960 року), включені норми щодо завідомого поставлення другої особи через статеві зносини або інші дії в небезпеку зараження венеричними хворобами (ч. 1 ст. 108) [103]. 17 грудня 1971 року Кодекс доповнено статтею 108-1, яка передбачала відповідальність за ухилення від лікування венеричною хворобою

продовжуване після попередження, зробленого органами охорони здоров'я. При цьому, важливим кроком, у контексті розгляду розвитку відповідальності за ОНІХ, є те, що законодавець 25 листопада 1987 року доповнив Кодекс статтею 108-2, у якій вперше окремо виділив відповідальність за зараження вірусом імунодефіциту людини. Така позиція законодавця є обгрунтованою, оскільки до групи венеричних захворювань у вітчизняній медицині історично відносять інфекції, які передаються виключно статевим шляхом. СНІД хоча і має одним із способів передачі – статевий, проте не обмежується ним. До того ж, цілком послідовно у 1995 році був затверджений і перелік особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб, проаналізувавши який доходимо висновку, що венеричні хвороби, як до прикладу сифіліс чи гонорея, законодавчо віднесені до небезпечних інфекційних хвороб, в той час як ВІЛ-інфекції визнаються носіями збудників особливо небезпечних хвороб, зокрема синдрому набутого імунодефіциту, що, в свою чергу, є обгрунтованою підставою виділення окремого складу злочину через його значно вищу суспільну небезпечність. В грудні 1991 року Кодекс було доповнено і статтею 108-3 у якій окремо виділилась відповідальність спеціального суб'єкта за зараження ВІЛ в силу порушення професійних обов'язків, так, відповідальність наставала для медичних, фармацевтичних працівників та працівниками інших сфер [103]. В свою чергу, Глава X Кодексу під назвою «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» передбачала відповідальність за порушення обов'язкових правил, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим заразним захворюванням і боротьби з ними, якщо ці дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення заразних захворювань (ст. 227). Тобто з'являється вказівка на наявність інтелектуального моменту умислу у вигляді завідомості. 19 січня 1990 року у Кодексі з'являється ще один склад кримінального правопорушення, який встановлює відповідальність для посадових осіб за утаювання або перекручення відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення (ст. 227-1).

За більш ніж сорокарічний період кодекс зазнав істотних змін. Особливо інтенсивно доповнювався і змінювався цей документ після 1991 року, що було спричинено закономірними перетвореннями суспільства того періоду. Однак це не привело КК УРСР 1960 року у повну відповідність із реаліями, що склалися. Виходячи з цього, Верховна Рада України в 1992 р. прийняла рішення підготувати проект нового КК України, який було прийнято 5 квітня 2001 року і набрав чинності з 1 вересня 2001 року. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ сьогодні представлена у Розділі II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» статтями 130 «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хвороби» та 131 «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хвороби», у розділі Розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» статтею 238 «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення», а також у Розділі XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» статтею 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням» [102].

Порівняльний аналіз положень чинного КК України з положеннями КК УРСР 1960 року свідчить про те, що до статті 130 КК України, у порівнянні зі статтею 108-2 КК 1960 року, законодавець додав низку важливих нововведень, які спричинили якісну зміну її об'єктивних та суб'єктивних ознак. Відтепер відповідальність настає у випадку зараження іншої особи не лише вірусом імунодефіциту людини, а й іншою інфекційною хвороби, яка є невиліковою, а також становить небезпеку для життя людини. Таке формулювання неодноразово піддавалось критиці науковців, оскільки ні законодавчого ні медичного терміну «невиліковна інфекційна хвороба, що є небезпечною для життя людини» не існує. З'являється і кваліфікований склад злочину, який посилює відповідальність у разі

якщо, злочин вчиняється щодо двох і більше осіб, або щодо особи, яка є неповнолітньою. Також суб'єктивна сторона цього злочину у частині 4 вперше передбачає умисне зараження.

Стаття 238 «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення» містить аналогічні положення що і стаття 227-1 КК УРСР 1960 року, проте у частині 2 до таких кваліфікованих ознак як вчинення діяння повторно або завдання значної шкоди здоров'ю людей чи спричинення інших тяжких наслідків було додано специфічну обставинку вчинення діяння – місцевість, яка оголошена зоною надзвичайної екологічної ситуації. 22 листопада 2018 році до статті були внесені зміни. У новій редакції санкції нижня межа покарання стала вищою.

Що ж стосується статті 325, варто відмітити, що з прийняттям КК України у 2001 році її перша редакція носила назву «Порушення правил боротьби з епідеміями» до моменту, коли 17 березня 2009 року до неї вперше було внесені зміни, які полягали у зміні назви статті на «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням», посилені її санкції, доповненні кваліфікованого складу злочину, у вигляді спричинення загибелі людей та інших тяжких наслідків. У такому вигляді вона проіснувала до виникнення та поширення пандемії COVID-19, коли у зв'язку із стрімким поширенням останньої 17 березня 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [173], який, вкотре посилив кримінальну відповідальність за вчинення даного злочину, шляхом підвищення розміру штрафу [61, с. 13].

Важливо відмітити, що поряд із реагуванням на виклики, що постійно з'являються у суспільстві, шляхом внесення змін до чинного КК України, триває і робота над проектом якісно нового Кримінального кодексу України, розробка і прийняття якого, продиктовані необхідністю забезпечення єдності законодавства, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, уникнення протиріч, усунення колізій і прогалин. Так, Указом Президента України №584/2019 від

07 серпня 2019 року [133] було утворено Комісію з питань правової реформи. До її складу увійшла Робоча група з питань розвитку кримінального права, на сайті якої, представлений для громадського обговорення, робочий варіант проєкту нового КК України [222]. Аналіз Спеціальної частини контрольного тексту проєкту свідчить про піднесення ролі захисту окремої особи, адже робоча група пропонує розпочати перелік конкретних суспільно небезпечних діянь із тих, які спрямовані проти людини і громадянина (Книга четверта), в той час як Особлива частина чинного КК України першочергово з-поміж кримінально-караних діянь називає ті, які спрямовані проти основ національної безпеки України (Розділ І). До того ж, прослідковуємо не тільки пропозицію розрізнення у Книзі 4 проєкту КК України окремих розділів що стосуються правопорушень проти життя людини (Розділ 4.1.) та проти здоров'я людини (Розділ 4.2.) на противагу чинному КК України у якому такі положення викладенні у одному розділі (Розділ ІІ), а й виокремлення Книги п'ятої під назвою «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я». Тобто помітною є піднесення ролі кримінально-правової охорони здоров'я у проєкті КК України.

Згадку про зараження ОНІХ у проєкті КК України знаходимо у Загальній частині у статті 1.1.4., де визначаються розміри шкоди здоров'ю. У розумінні статті, зараження ОНІХ або ж її збудником, відноситься до тяжкої шкоди здоров'ю. Наразі, у Спеціальній частині проєкту КК України кримінально-карані діяння у цій сфері передбачаються у двох розділах. Зокрема, у Розділі 4.2. «Кримінальні правопорушення проти здоров'я людини», статтею 4.2.6., яка встановлює відповідальність за спричинення особою тяжкої шкоди здоров'ю іншої людини. Іменується такий злочин – злочином 5 ступеня, тобто пропонується встановити відповідальність за його вчинення у виді строкового ув'язнення від 6 до 8 років. Також в межах цього розділу стаття 4.2.9. передбачає відповідальність за спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, але з необережності. Такі дії визначаються злочином 3 ступеня та передбачають санкції у виді обмеження свободи від 3 до 4 років або строкового ув'язнення від 3 до 4 років.

Також відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ представлена у проєкті КК України у Книзі п'ятій, яка носить назву «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я», а саме у Розділі 5.1. «Кримінальні правопорушення проти порядку охорони здоров'я людей» варіюється відповідальність за порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил. Так, Стаття 5.1.9. встановлює відповідальність за порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що створило небезпеку спричинення шкоди, що визнається злочином 1 ступеня, за яке пропонується встановити покарання у виді штрафу від 100 до 500 розрахункових одиниць (розрахункова одиниця дорівнює 1/30 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня року, в якому було вчинене кримінальне правопорушення) або обмеження свободи від 1 до 2 років, або строкове ув'язнення від 3 місяців до 2 років; стаття 5.1.10. передбачає відповідальність за порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що з необережності спричинило тяжку шкоду, що є злочином 3 ступеня. Також у цьому розділі стаття 5.1.12. (відноситься до злочинів 1 ступеня) встановлює відповідальність за порушення правил поводження з інфекційними агентами, токсинами чи продуктами біотехнологій, що створило небезпеку спричинення шкоди. Крім того до провин відноситься порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що з необережності спричинило значну шкоду (стаття 5.1.20) та порушення правил поводження з інфекційними агентами, токсинами чи продуктами біотехнологій, що з необережності спричинило значну шкоду (стаття 5.1.21).

У контексті розгляду адміністративної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, варто наголосити на важливості прийняття 7 грудня 1984 року спеціального закону – Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення, який було введено в дію 1 червня 1985 року і який з доповненнями та правками діє і дотепер складаючись з 5 розділів, які вміщують у себе 33 глави, які у сукупності налічують 330 статей [87]. Як неодноразово у своїх працях наголошували вчені-адміністративісти, до моменту здійснення такої кодифікації, матеріальна й процесуальна адміністративно-правова

регламентація проваджень в справах про адміністративні правопорушення була представлена цілою низкою хаотичних правил, які розміщувалися у різних нормативних актах, які при цьому могли бути прийнятими різними органами влади й на різних рівнях [69, с. 33]. Такі умови значно ускладнювали процес притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

Дослідження положень Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення щодо наявності у документі складів адміністративних правопорушень які, у сучасному розумінні, стосуються порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ свідчить про наявність у Главі 5 під назвою «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» двох складів адміністративних проступків у цій сфері. Такі делікти були окреслені статтею 42, яка передбачала відповідальність за порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм (крім правил і норм щодо охорони атмосферного повітря) та статтею 43, відповідальність за якою наставала також у разі порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил, але на транспорті (залізничному, морському, річковому, або ж повітряному). Впродовж свого існування нормативно-правовий акт зазнав численних змін, внесення яких, як і у випадку з кримінальною відповідальністю, особливо актуалізувалися після проголошення незалежності України. Законом України «Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України» від 15 грудня 1992 року в назві документу слова «Української РСР» було замінено словом «України» [172], тобто нормативно-правовий акт почав іменуватися Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Окреслені нами склади адміністративних правопорушень, вперше зазнали змін 23 грудня 1998 року. Так, Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з прийняттям деяких законодавчих актів з питань охорони здоров'я» статтю 43 було виключено, а диспозицію статті 42 було розширено шляхом внесення змін у вигляді виключення з тексту статті вказівки «крім правил і норм щодо охорони атмосферного повітря». Також було посилено санкцію статті. У такому вигляді стаття проіснувала до 2014

року, допоки у липні її диспозиція знову ж таки не зазнала розширення, оскільки тепер законодавець вирішив вжити ще більш загальне формулювання «санітарні норми» замість «санітарно-гігієнічних» чи «санітарно-протиепідемічних» норм, згадуваних у попередній редакції статті.

Подальшого розвитку адміністративна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ набула, коли відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», про який ми вже згадували вище, було введено і адміністративну відповідальність за порушення норм, спрямованих на запобігання поширенню COVID-19. На виконання цього закону КУпАП було доповнено статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей». Прийняття вищевказаної норми було необхідним і важливим інструментом на шляху захисту прав людини, оскільки мало стимулювати фізичних та юридичних осіб дотримуватись правил карантину, а у випадку їх порушення, дозволяло б такі дії швидко припинити шляхом притягнення винних осіб до відповідальності [58, с. 92–93].

Отже, Конституція України, проголошуючи здоров'я особи найвищою соціальною цінністю, обов'язок із забезпечення його охорони покладає на державу, яка, в свою чергу, уповноважена забезпечувати таку охорону всіма доступними їй правовими засобами, серед яких важливе місце посідає і юридична відповідальність, зокрема кримінальна та адміністративна. Розглядаючи питання історичного розвитку юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ слід відмітити поступальний характер її становлення, який, як ми вважаємо, є пропорційно залежним від формування у населення та законодавця чіткого усвідомлення масштабів суспільної небезпеки, невідворотності та непоправності наслідків, які можуть настати у разі ігнорування або недотримання протиепідемічних вимог, а також від необхідності оперативного законодавчого реагування на конкретні виклики, що з'являються у суспільстві. Варто наголосити, що важливим стратегічним кроком у розвитку відповідальності

за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню ОНІХ стало офіційне затвердження у 1995 році переліку таких хвороб. Це дало поштовх для виокремлення узгодженої системи – самостійного інституту юридичної відповідальності, основу якого складають кримінальні та адміністративні норми, що передбачають правові наслідки за вчинення протиправних діянь, які мають своїм безпосереднім об'єктом здоров'я особи в частині забезпечення захисту саме від ОНІХ (на відміну від інших діянь, що спричиняють шкоду здоров'ю). Натомість, до моменту затвердження такого переліку відповідальність носила більш узагальнений характер, оскільки питання про особливу небезпечність тієї чи іншої хвороби вирішувались індивідуально у кожному конкретному випадку, а отже кваліфікація однакових діянь і практика притягнення до відповідальності за їх вчинення могла суттєво різнитися. Чинні кодифіковані акти дещо розширили коло протиправних діянь, пов'язаних із виникненням та поширенням ОНІХ, зараженням чи поставленням в небезпеку особи зараження ними та диференціювали відповідальність за такі діяння, пом'якшивши, або ж підвищивши її за окремі їх види.

Необхідно зазначити, що значна кількість цих правопорушень залишаються латентними, що, в свою чергу, значно ускладнює діяльність органів внутрішніх справ, а також значною мірою підриває авторитет та довіру людей до об'єктивності судочинства. Такий стан справ, першочергово, на нашу думку, спричинений неузгодженістю норм як кримінального, так і адміністративного законодавства в частині відповідальності, із законодавством, що регулює сферу охорони здоров'я. Цьому додатково сприяє відсутність правильних уявлень у громадян та працівників внутрішніх справ про розрізнення таких складів правопорушень. Тому чинне нормативне регулювання відповідальності у цій сфері потребує свого подальшого теоретичного дослідження задля формування перспективних векторів його розвитку та вдосконалення, а також впровадження таких пропозицій у практичну діяльність, що стало предметом наших подальших наукових розвідок [59].

1.3. Юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб в системі юридичної відповідальності

Як ми уже з'ясували, у кожній демократичній державі повинні існувати дієві механізми стимулювання правомірної поведінки учасників суспільних відносин, яким, з поміж інших, виступає і юридична відповідальність. Забезпечення охорони та збереження існуючих у суспільстві благ досягається шляхом визнання на законодавчому рівні конкретних дій чи бездіяльності порушенням, необхідністю відновлення прав у разі їх порушення. В свою чергу, одним з пріоритетних завдань демократії є налагодження такої системи юридичної відповідальності, яка б першочергово сприяла формуванню в населення поваги до закону і права, а вже потім виконувала карну функцію. Вважаємо, що для досягнення цієї мети, відповідальність, яка може бути застосована, повинна бути співмірною щодо заподіяної суспільству шкоди, чіткою та безколізійною у формулюваннях та при цьому неодмінно підкріплюватися можливістю її реального та невідворотного настання. Дослідження правової природи відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню ОНІХ, з'ясування місця такої відповідальності у системі юридичної відповідальності є важливим у контексті забезпечення безперебійного дотримання прав та свобод людини та громадянина у цій сфері, особливо сьогодні, коли відбувається стрімке поширення ОНІХ в усьому світі.

В Україні діють законодавчі акти, покликані регулювати суспільні відносини охорони здоров'я населення у напрямку запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб, у тому числі особливо небезпечних, які у сукупності виступають правовим підґрунтям для формування, функціонування та застосування юридичної відповідальності у цій сфері. Так, можливість настання відповідальності за порушення законодавства про охорону здоров'я, а саме цивільної, адміністративної або кримінальної, передбачено у ст. 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я [130]. У свою чергу Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [188] поряд з окресленням

правових, організаційних, фінансових заходів орієнтованих на запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб людини, локалізацію та ліквідацію їх спалахів та епідемій, визначає права та обов'язки юридичних і фізичних осіб у цій сфері, а також підкріплює усі положення застереженням у вигляді юридичної відповідальності, яка може наставати у випадку їх порушення. Відповідальність за порушення протиепідемічних норм окреслюється також розділом VIII Закону України «Про систему громадського здоров'я» [200], передбачаючи адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення вимог санітарного законодавства, а також окреслюючи заходи спрямовані на припинення порушення вимог санітарного законодавства та відшкодування шкоди (збитків).

Досліджуючи здійснену законодавцем диференціацію, слід констатувати, що вона здійснюється не лише вертикально, тобто за різними видами відповідальності, але й горизонтально, оскільки також забезпечує варіативність у межах одного і того ж виду відповідальності. Наприклад, сьогодні кримінальна відповідальність настає як за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам (ст. 325 КК України [102]), так і містить склади правопорушень, диспозиції яких стосуються конкретних ОНІХ (ст.ст. 130, 131 КК України [102]). Адміністративна відповідальність може стосуватися як порушення санітарних норм в загальному (ст. 42 КУпАП [87]), так і порушення правил щодо карантину людей (ст. 44³ КУпАП [87]) тощо. В свою чергу, підстави притягнення до цивільної та дисциплінарної відповідальності регулюються загальними галузевими нормами розділів Цивільного кодексу України, Кодексу законів про працю України, іншими актами законодавства та також є достатньо розлогими. Специфікою цивільно-правової відповідальності є використання по відношенню до правопорушника заходів примусу шляхом накладення на нього обов'язку повністю компенсувати заподіяну шкоду. Сьогодні найчастіше такий вид відповідальності застосовується до медичних працівників за професійні правопорушення (ст. ст. 1196, 1172 Цивільного кодексу України [241]). Дисциплінарна ж відповідальність у цій сфері може стосуватися, наприклад, відмови чи ухилення без поважної причини працівників окремих професій від медичного огляду (ст. 46 Кодексу законів про

працю України [86]), профілактичних щеплень (ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб [188]) та ін. При цьому, у випадку порушення будь-якої норми відповідальність порушника буде реалізовуватися державою, яка здійснює контроль за виконанням та дотриманням таких норм, оцінює суспільну небезпечність тих чи інших діянь та обирає покарання, яке буде достатнім у кожному конкретному випадку.

Вищесказане дозволяє нам висунути тезу про те, що визначене законом різноманіття видів відповідальності у сукупності формує систему юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, яка функціонує у межах загальної системи права. На нашу думку, використання саме системного підходу є основоположним у дослідженні будь якого виду юридичної відповідальності та його компонентів. Так, філософський енциклопедичний словник надає нам тлумачення системного підходу як загальнонаукової методологічної концепції, особливої стратегії наукового пізнання і практичної діяльності, яка орієнтує на розгляд складних об'єктів як деяких систем [238, с. 584]. Як слушно стверджує М. І. Мірошніченко, методологія та специфіка такого підходу характеризується тим, що спрямовує дослідження на розкриття єдності об'єкта і механізмів, які його забезпечують, на знаходження різних типів зв'язків складного об'єкта задля зведення їх у єдину теоретичну картину [114, с. 34]. Ключовим у категоріальному апараті системного підходу є поняття «системи», яке на сьогодні налічує близько п'ятиста визначень. Так само не існує загальноприйнятого розуміння «системи юридичної відповідальності». Натомість, у літературі розроблена низка підходів до тлумачення цих термінів. Вважаємо необхідним приділити увагу їх уточненню, адже з методологічної точки зору це сприятиме більш чіткому розумінню предмета нашого дослідження.

Одним із перших визначення системи надав у 1950 році Л. Берталанфі, який розглядав систему як комплекс елементів, які взаємодіють один з одним [74]. Таке розуміння є актуальним і досі та лягає в основу більшості дефініцій. Також у літературі найчастіше можна зустріти тлумачення системи, як певної сукупності

взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, що характеризується цілісністю, ємерджентністю та стійкістю; як множину елементів, що знаходяться в певних співвідношеннях і зв'язках один з одним, взаємодіють між собою, утворюють певну цілісність; як внутрішньо організовану сукупність взаємозв'язаних елементів, що утворюють єдине ціле і спільно діють для досягнення поставленої мети [96]. Цікавою є й позиція К. О. Сороки, яка вказує, що термін «система» використовується у тих випадках, коли треба охарактеризувати об'єкт, який досліджується чи проектується як дещо ціле, складне, про який неможливо відразу дістати просте уявлення [216, с. 16]. При цьому, погоджуємось із В. М. Томашевським, який стверджує, що якщо один із дослідників тлумачить щось як систему, то інший може розглядати це лише як компонент більш складної системи [224, с. 16]. Ми поділяємо думку авторів, які використовують широкий підхід до розуміння системи, за якого це явище розкривається як сукупність елементів, які утворюють цілісність, та між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія, що спрямовується на досягнення спільної мети.

Що стосується дослідження системи права то, наприклад, П. М. Рабінович визначив її як систему всіх чинних юридичних норм певної держави, а до її «структурних блоків» вчений відніс норми права, інститути права та галузі права [207, с. 123]. Юридична відповідальність також володіє ознаками та властивостями системи. Вона складається з окремих взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле. У науковій літературі в системі юридичної відповідальності зазвичай виділяють чотири рівні, які формують її структурну впорядкованість та взаємодію:

- 1) юридична відповідальність як єдність усіх видів відповідальності;
- 2) відповідальність на рівні галузі права;
- 3) відповідальність на рівні правового інституту;
- 4) відповідальність на рівні норми права.

Проте, як ми бачимо, такий поділ базується лише на класичному галузевому критерії, який недостатньо відповідає теперішнім уявленням про структуру видів юридичної відповідальності, оскільки не враховує сучасні підходи до її вивчення. Сьогодні віднесення певних діянь до конкретного виду правопорушення передусім

зумовлюється соціальним запитом на охорону тих чи інших правовідносин, потребами практичної правоохоронної чи судової діяльності, політико-правовою волею законодавця, а не виключно внутрішніми потребами певної матеріальної галузі права. До того ж, нормотворення здійснюється за умов постійного розширення кола суспільних відносин, запозичення у національне право норм міжнародного права, формування комплексних галузей права, у результаті чого відбувається наділення традиційних галузевих видів юридичної відповідальності ознаками міжгалузевості. Все частіше можна зустріти класифікації юридичної відповідальності за сферами діяльності, видами правовідносин, видами правопорушень, за об'єктом чи суб'єктом правопорушення, тощо. Таке розмаїття критеріїв для класифікації видів юридичної відповідальності, хоч і не завжди, знаходить своє належне обґрунтування та викликає дискусії у наукових колах, проте точно має корисне, пізнавальне значення для вивчення системи юридичної відповідальності загалом, її компонентів та взаємозв'язків між ними, формування пропозицій щодо її покращення. На актуальність проведення міжгалузевих досліджень вказує і Н. А. Савінова, яка стверджує, що це сприятиме кращому охопленню усіх сфер життєдіяльності, які потребують захисту від суспільно-небезпечних посягань [211, с. 627].

Вважаємо, що відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ також наділена ознаками міжгалузевості, оскільки специфічним об'єктом такої відповідальності є захист здоров'я населення від виникнення та поширення ОНІХ, забезпечення якого підтримується наявністю різних видів відповідальності та складів правопорушень, які у сукупності формують єдину, цілісну систему такої відповідальності. Тобто, за критерій виокремлення такої системи взято об'єкт правопорушення.

Ми вирішили зосередити увагу на двох, на нашу думку, ключових видах юридичної відповідальності, пов'язаних із порушенням законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, які спрямовані на здійснення реального та оперативного впливу з боку держави, а саме: адміністративній та кримінальній. Вибір обумовлюється динамічним розвитком цих видів

відповідальності, який відбувається у співвідношенні один до одного та в тісному міждисциплінарному зв'язку. Проблематика підкріплюється плюралізмом та неоднозначністю науково-теоретичних інтерпретацій, які, в свою чергу, ускладнюють процес практичного застосування та реалізації цих видів відповідальності.

Зв'язок інститутів адміністративної та кримінальної відповідальності підкреслюється на законодавчому рівні. Так, в ч. 2 ст. 9 КУпАП сказано, про те, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності [87]. Досить часто діяння, які є однаковими зовні в залежності від ступеня їх суспільної небезпечності можуть бути підставами як для адміністративної, так і для кримінальної відповідальності. При цьому, у контексті розгляду цієї законодавчої норми, поділяємо думку Л. П. Брич, яка наголошує на тому, що ознаки, за якими здійснюється відмежування складу кримінального правопорушення від складу адміністративного правопорушення обов'язково повинні бути вказані в законі з використанням формально визначених понять, адже у протилежному випадку, у разі збігу усіх ознак складу кримінального і складу адміністративного правопорушення матиме місце колізія норм, яка повинна вирішуватися виключно шляхом зміни закону [25, с. 107–108]. З цього закономірно слідує, що адміністративно-карне та кримінальне право можна розглядати як підгалузі єдиного деліктно-карного права, яке спрямоване на охорону суспільних відносин, що піддаються суспільно небезпечним та суспільно шкідливим посяганням. У нашому випадку це відносини у сфері охорони здоров'я населення у напрямку запобігання виникненню і поширенню ОНІХ.

Підґрунтям для визначення місця адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, у загальній системі юридичної відповідальності слугує дослідження категорії юридичної відповідальності, як однієї з фундаментальних в теорії права, в основу якої покладено розуміння права як системи загальнообов'язкових, формально визначених норм, виданих та забезпечених

державою задля врегулювання суспільних відносин, через звернення до домінуючих підходів її розуміння, які наявні у сучасному правовому полі. Слід відмітити, що попри наявність численних наукових напрацювань цілої плеяди науковців, які стосуються дослідження юридичної відповідальності, її видів, ознак, ролі та значення, сучасна юридична наука досі не характеризується єдністю поглядів щодо розуміння її сутності. Підходи до дослідження юридичної відповідальності різняться. За одним напрямом цей інститут розуміють як діалектичну єдність її негативного та позитивного аспекту, представники ж іншого наголошують виключно на ретроспективному (негативному, примусовому) характері відповідальності. Більш усталеним, щодо свого визнання та наукових характеристик, є розуміння юридичної відповідальності в її негативному аспекті, тобто в контексті санкції правової норми. За цього підходу юридична відповідальність є специфічною реакцією суспільства та держави у відповідь на вчинення особою конкретного протиправного діяння, яка виражається у застосуванні до такої особи заходів державного примусу.

Дійсно, юридична відповідальність тісно пов'язана з реалізацією санкцій правової норми, адже саме у них і закріплюються засоби відповідальності, проте вони не можуть бути абсолютно прирівняними до неї, оскільки відповідальність не залежить лише від застосування або незастосування санкцій. Все частіше у літературі вчені звертаються до позитивного аспекту відповідальності, який відображає відносини суб'єктів права, що характеризуються здійсненням та виконанням прав та обов'язків, які ґрунтуються на виборі тієї поведінки, яка враховує вимоги правових норм.

Що ж стосується адміністративної відповідальності, варто зазначити, що станом на сьогодні нормативно-правове визначення цієї категорії чинне українське законодавство не надає. Натомість у літературі наводять аргументи на користь як позитивного, так і негативного аспектів її розуміння. Представниками адміністративно-правової науки адміністративна відповідальність здебільшого розглядається як негативна, через наявність примусу у процесі її реалізації. На думку В. К. Колпакова, поняття «адміністративна відповідальність» розкривається

як примусове (з додержанням встановленої процедури) застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [90, с. 76]. І. С. Гриценко наводить наступне визначення: «адміністративна відповідальність є різновидом правової відповідальності, тобто, це форма негативного реагування з боку держави, її компетентних органів на певну категорію протиправних дій (адміністративних проступків), згідно із якою, особи, що скоїли такі правопорушення, повинні нести відповідальність за свої неправомірні дії та понести покарання у встановленому законом порядку» [54, с. 45]. Р. Я. Заяць адміністративну відповідальність визначає як «особливий вид юридичної відповідальності, що має публічний державно-обов'язковий характер та полягає у застосуванні органами адміністративної юрисдикції до осіб, що вчинили адміністративне правопорушення, адміністративних стягнень у порядку, встановленому нормами адміністративного права» [80, с. 19].

Варто відмітити позицію адміністративістів С. В. Петкова та Н. О. Армаш, які у своєму дослідженні вказують, що позитивна відповідальність має вагомий вплив та є передумовою настання негативної адміністративної відповідальності [131, с. 136]. Погоджуємося з таким трактуванням, та вважаємо, що поряд з відновлювальною та карною немаловажливими є виховна та захисна функції адміністративної відповідальності. Недарма точне та неухильне дотримання громадянами законності, їх відповідальність перед суспільством визнаються одними з пріоритетних завдань, визначених ст. 1 КУпАП. Під захистом, в першу чергу, ми розуміємо недопущення протиправного посягання, оскільки у протилежному випадку, після вчинення правопорушення, особа повинна зазнати певних обмежень через застосування до неї санкцій, тобто у такому випадку мова йтиме вже про каральний, а не виховний чи захисний аспект адміністративної відповідальності.

З цього приводу можна погодитись з М. О. Морозовою, яка критикує позицію І. А. Галагана щодо ототожнення понять адміністративної «відповідальності» та «адміністративного стягнення» за те, що такий підхід суттєво обмежує зміст

адміністративної відповідальності [116]. Якщо стягнення розкривається через санкції, то категорія відповідальності, будучи наділеною, окрім юридичного, морального та філософським сенсом, є ширшою за змістом та залежить також і від рівня правової культури конкретної особи. Тобто, адміністративна відповідальність існує не лише за умови застосування стягнення за конкретне правопорушення, а й у більш широкому вигляді, оскільки також полягає і у державному контролі тих чи інших суспільних відносин шляхом їх урегулювання правовими нормами, а також шляхом встановлення застережень щодо настання відповідальності у разі їх порушення.

З вищезазначеного робимо висновок про те, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ має як негативний аспект, який проявляється через застосування конкретних адміністративних стягнень, так і позитивний, під яким розуміємо законодавчо встановлене застереження про можливість настання такої відповідальності за конкретні діяння.

Роль кримінальної відповідальності в системі юридичної відповідальності є також дискусійною, оскільки як і сам КК України, так і науковці по різному тлумачать поняття «кримінальної відповідальності». Згідно з ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення [102]. Таке законодавче положення дає привід розглядати кримінальну відповідальність у її негативному аспекті, на це у своєму дослідженні вказують і науковці О. Д. Гринь та О. І. Донченко [53, с. 129].

Прибічники негативної концепції кримінальної відповідальності зазвичай заперечують або критикують позитивний аспект її розуміння, вказуючи на те, що вона може наставати лише після вчинення особою діянь, які носять неправомірний характер. Наприклад, І. П. Васильківська, стверджує, що кримінальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, що виявляється в державному осуді особи, яка вчинила злочин, обвинувальним вирокom суду і, як

правило, полягає у застосуванні до винного встановлених у кримінальному законі конкретних примусових заходів кримінально-правового характеру [31, с. 19].

Варто уточнити, що кримінальна відповідальність і покарання – це не тотожні поняття. Покарання, звичайно, є основною, проте не єдиною формою реалізації кримінальної відповідальності, про що додатково свідчить, положення ч. 2 ст. 50 КК України [102]. Кримінальна відповідальність є ширшим поняттям, ніж покарання. Вона охоплює і обов'язок особи нести відповідальність за вчинене суспільно небезпечне діяння, передбачене КК України, і сам процес реалізації покарання як застосування передбачених законом заходів кримінально-правового впливу. Таким чином позитивна кримінальна відповідальність є вимогою не вчиняти дій, що порушують суспільні відносини, які захищаються кримінальним законом. Прихильником позитивної кримінальної відповідальності є В. К. Грищук, який стверджує, що вона за сферою свого поширення є домінуючою та впливає на звуження сфери негативної кримінально-правової відповідальності. Також вчений, наводячи основні форми реалізації кримінального закону, якими є: 1) виконання; 2) використання (здійснення); 3) дотримання; 4) застосування, зазначає, що саме перші три з них є найбільш поширеними за сферою реалізації, та наголошує, що не варто перебільшувати значення застосування кримінального закону [56, с. 42–43].

У межах вивчення цієї проблеми, варто навести й позицію Ю. В. Бауліна, який вважає потенційну кримінальну відповідальність загрозою, яка існує в санкції кримінально-правової норми та яка може бути реалізована в майбутньому до конкретної особи, котра вчинить кримінальне правопорушення [18, с. 35]. Тобто такий вид кримінальної відповідальності орієнтований на кожного, хто потенційно може вчинити кримінальне правопорушення. При цьому, недоліком цієї концепції є ототожнення змісту відповідальності з пасивним дотриманням заборон, адже така відповідальність є лише гіпотетичною.

Цікавим є й твердження В. В. Сташиса, що кримінальне законодавство в цілому має на меті не лише позитивний вплив на ту чи іншу особу, винну у вчиненні злочину, а й спрямоване на досягнення ще однієї перспективної мети –

знизити ймовірність злочинних діянь у соціумі за допомогою застосування закону або погрози, що дозволяє розглянути його превентивні можливості з точки зору як загальносоціального, так і спеціально кримінологічного запобігання злочинності [219, с. 43–44].

Вважаємо, що розуміння феномену відповідальності, яке відповідало б реаліям сьогодення, повинно ґрунтуватися і на основі теорії позитивної юридичної відповідальності, яка суттєво доповнює це поняття, збагачуючи його зміст. Проте, об'єктивно, оскільки ситуація за якої усі суб'єкти правовідносин дотримувались б норм права виключно у результаті сформованої високої поваги до закону є утопічною, то негативний аспект розуміння відповідальності теж не може бути відкинутим. Таким чином, наведені визначення та погляди є своєрідними доповненнями одне до одного.

Що стосується кримінальної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, то ми поділяємо думку тих науковців, які вбачають двоаспектну природу кримінальної відповідальності та вважаємо, що за аналогією такий підхід варто застосовувати і під час розгляду кримінальних правопорушень у цій сфері. Так негативна кримінальна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ полягає у застосуванні санкцій передбачених нормами КК України, а позитивна – розкривається через встановлення законодавцем конкретних видів кримінальних правопорушень та підтримується високим рівнем людської правосвідомості. При цьому особливого значення має набути саме потенційна відповідальність, оскільки вона має виражений превентивний характер і сприяє запобіганню правопорушенням.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що для відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, притаманна ознака міжгалузевості. Проте, незважаючи на наявність різних видів відповідальності та складів правопорушень у цій сфері, єдність та цілісність системи такої відповідальності забезпечується спільним об'єктом правової охорони. До того ж поділяючи широке розуміння юридичної відповідальності у

вигляді ретроспективного та позитивного її аспектів, можемо дійти висновку, що позитивна юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ має добровільну форму втілення, а ретроспективна – примусову. У випадку вчинення правопорушення суб'єкт переходить з правовідносин позитивної відповідальності у правовідносини негативної відповідальності. При цьому, чим частіше відповідальність застосовується у позитивному сенсі, тим рідшою є потреба застосування негативного її аспекту. Перехід від розуміння відповідальності як суто зовнішнього контролюючого механізму з боку держави до тлумачення її як своєрідної форми самоконтролю індивіда, яка в подальшому стає його стійким внутрішнім переконанням є еволюцією усвідомлення феномену відповідальності. На наш погляд, таке переосмислення діалектичного зв'язку права з примусом є надзвичайно важливим, відповідає вимогам часу та виступає підґрунтям для належного функціонування системи юридичної відповідальності [60].

1.4. Міжнародно-правові стандарти в галузі запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб

Держава здійснює захист громадян та навколишнього середовища шляхом розробки та впровадження комплексної нормативно-правової бази, що базується на положеннях Конституції України, міжнародних конвенцій і договорів, спрямованих на охорону здоров'я людини. Акцент на розбудові в Україні громадянського суспільства та демократичної правової держави є зовнішньою вимогою, дотримання якої дозволяє їй бути рівноправним партнером у світовому співтоваристві. ОНІХ можуть поширюються в безпрецедентних масштабах, справляючи значний вплив на здоров'я населення та світову економіку. Це дозволяє говорити про їх транскордонний характер, який може спричиняти виняткові епідемічні умови не лише на локальному рівні, а й на міжнародному та навіть глобальному. Вони становлять реальну загрозу для окремих людей, суспільства та людства в цілому, що призводить до погіршення якості життя, тимчасової втрати працездатності, інвалідності або смертності населення. Тому питання забезпечення та підтримання епідемічної безпеки набуло особливого значення на всіх рівнях.

Важливість міжнародного співробітництва підкреслюється в національному законодавстві. У ст. 79 Основ законодавства України про охорону здоров'я наголошується на тому, що Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері охорони здоров'я [130], у свою чергу ст. 42 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» розкриває безпосередній зміст такого співробітництва у сфері захисту населення від інфекційних хвороб, що відбувається шляхом укладення міжнародних договорів, що гарантують участь у міжнародних програмах і проєктах, обмін інформацією, професійним досвідом тощо [188].

Частина 2 ст. 2 Закону України «Про систему громадського здоров'я» містить чітку вказівку на пріоритет норм міжнародного договору України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, перед національним законодавством. Крім того, ч. 2 ст. 46 цього Закону встановлено, що державні

медико-санітарні стандарти повинні розроблятися з урахуванням міжнародних стандартів, інструкцій чи рекомендацій, крім випадків, коли таких міжнародних стандартів недостатньо для забезпечення належного рівня захисту здоров'я населення України [200].

Варто зазначити, що до середини XIX століття проблеми інфекційних захворювань держави вирішували виключно за допомогою національного управління. Кожна держава проводила власну політику, яка, на її думку, допомагала найкраще боротися із загрозою поширення інфекційних захворювань без участі в міжнародному співробітництві. Однак збільшення обсягу та швидкості міжнародної торгівлі та подорожей у середині XIX століття змусило країни перейти від національного до міжнародного управління. Держави почали скликати дипломатичні конференції для боротьби з конкретними інфекційними захворюваннями, запрошуючи не лише політиків і дипломатів, а й медичних працівників, особливо епідеміологів. Комплексний аналіз ситуації дав змогу внести пропозиції щодо розробки спільної стратегії боротьби із захворюваннями.

На сьогодні право на здоров'я визнається в численних міжнародних та регіональних договорах, серед яких: Загальна декларація прав людини (ст. 25) [72], Міжнародний пакт про соціально-економічні права [113] (ст. 12), Конвенція про права дитини [95] (ст. 6, ст. 24), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [93] (ст. 10–14), Європейська соціальна хартія [70].

Перше поняття права на здоров'я згідно з міжнародним правом міститься в Загальній декларації прав людини 1948 року, яка була одноголосно проголошена Генеральною Асамблеєю ООН загальним стандартом для всього людства [72]. Декларація встановлює право на рівень життя, достатній для здоров'я та благополуччя самої людини та членів її сім'ї, включаючи медичне обслуговування та право на догляд у разі хвороби, інвалідності або іншої відсутності засобів до існування, які знаходяться поза її контролем.

Стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року наголошує, що держави зобов'язані вживати заходи щодо запобігання і лікування епідемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними, а також

забезпечувати надання всім медичної допомоги і медичного догляду у разі хвороби [113]. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визнає проблеми, пов'язані з обмеженням прав, які можуть бути виправдані в контексті суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, включаючи серйозні загрози громадському здоров'ю [94].

Сіракузькі принципи визначають, що у випадку виникнення конфлікту між правами людини і потребами громадського здоров'я, держави можуть обмежувати права. Проте, у будь-якому випадку такі дії мають бути необхідними для досягнення законних цілей, заснованими на наукових доказах, та мати обмежений термін, який підлягає перегляду [215]. Угода Світової організації торгівлі про застосування санітарних і фітосанітарних заходів забезпечує основу для захисту здоров'я людей, тварин і рослин у міжнародній торгівлі та забороняє використання невинуватених торговельних обмежень на основі проблем здоров'я.

Крім того, право на здоров'я визнається, зокрема, у ст. 5 (e) (iv) Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року [112], у статтях 11.1 (f) і 12 Конвенції про Ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року [78] та в статті 24 Конвенції про права дитини 1989 року [93]. Декілька регіональних документів з прав людини також визнають право на здоров'я, наприклад Європейська соціальна хартія 1961 року (ст. 11) [70], Африканська хартія прав людини і народів 1981 року (ст. 16) [15] і Додатковий протокол до Американської конвенції з прав людини у сфері економічних, соціальних і культурних прав 1988 року (ст. 10) [1].

У більш загальному плані ці міжнародно-правові норми відіграють важливу роль у зміцненні та захисті глобального громадського здоров'я та створюють основу для співпраці між державами у запобіганні та контролі за поширенням інфекційних захворювань.

Відтак встановлення права на охорону здоров'я на рівні міжнародних документів з прав людини є дуже важливою гарантією визнання цього права світовою спільнотою та накладає на держави, в тому числі й Україну, зобов'язання щодо забезпечення цього права.

Конституція та інші закони України відповідно до міжнародно-правових зобов'язань містять гарантії реалізації громадянами всіх основних прав і свобод людини, оскільки, держава повинна не тільки мати законодавство, яке повністю гарантує дотримання конвенційних прав і свобод, а й вжити всіх необхідних заходів, щоб воно дійсно працювало, а не залишалось лише на декларативному рівні.

Варто наголосити, що історичний розвиток міжнародних зусиль щодо запобігання виникненню і поширенню ОНІХ ґрунтовно досліджено у працях Е. Н. Орінди, [129], О. А. Гавриленко, Т. Л. Сироїд [50]. Вчені зазначають, що перша Міжнародна санітарна конференція, яка відбулася в Парижі в 1851 році, стала відправною точкою для міжнародних зусиль у боротьбі з інфекційними захворюваннями. У рамках цього спільними зусиллями були розроблені детальні положення міжнародної та національної політики охорони здоров'я, які неодноразово переглядалися.

Наступними санітарними конференціями стали Віденська 1874 року, Вашингтонська 1881 року, Римська 1885 року. Пізніше було прийнято ще кілька конвенцій (Венеціанська санітарна конвенція 1892 року, Дрезденська санітарна конвенція 1893 року, Паризька санітарна конвенція 1894 р.) з метою забезпечення міжнародного співробітництва, спрямованого на запобігання занесенню та розповсюдженню в Європі холери [129, с. 43].

Питання боротьби із занесенням та поширенням чуми стали предметом Венеціанської санітарної конвенції 1897 року. На Паризькій санітарній конференції 1903 року була проведена уніфікація положень міжнародних санітарних конвенцій, враховуючи тенденції розвитку міжнародної торгівлі. У 1903 році була прийнята Міжнародна санітарна конвенція, в якій були уніфіковані положення Венеціанської санітарної конвенції 1892 року, Дрезденської санітарної конвенції 1893 року, Паризької санітарної конвенції 1894 року. Текст цієї конвенції, знову ж таки, переглядався та доповнювався (наприклад у 1912 році був прийнятий її новий текст, а у 1926 році документ доповнили положеннями щодо вітряної віспи і тифу).

Тому за підсумками міжнародних санітарних конференцій висувалися аргументи щодо необхідності прийняття нових санітарних конвенцій або розроблялися пропозиції щодо необхідності внесення змін до вже існуючих.

Разом із розробкою стандартів у сфері боротьби з епідеміями та пандеміями інфекційних захворювань постало питання контролю за дотриманням цих міжнародно-правових положень, що сприяло створенню постійно діючих міжнародних організацій.

Наприклад у 1902 році було засноване Міжнародне (Панамериканське) санітарне бюро, яке з 1958 року відоме як Панамериканська організація охорони здоров'я. Проте основною організацією, яка продовжує свою діяльність і донині, є ВООЗ, заснована в 1946 році.

Саме спеціалізовані міжнародні організації приймають міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я. До таких організацій сьогодні належать Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Всесвітня медична асоціація (ВМА), Всесвітня асоціація медичного права (ВАМП).

ВООЗ є провідною глобальною агенцією охорони здоров'я, яка відповідає за координацію міжнародних зусиль із запобігання та контролю особливо небезпечних інфекційних захворювань, таких як Ебола, Зіка та COVID-19. Вона надає технічну підтримку країнам, проводить дослідження та встановлює глобальні стандарти та рекомендації.

При ВООЗ створено стратегічну і технічну консультативну групу ВООЗ з інфекційних небезпек (STAG-IH), до основного напрямку діяльності якої на сьогодні віднесено регулярний моніторинг та оцінка ризику пандемій, а також вироблення практичних рекомендацій ВООЗ щодо заходів протидії та попередження надзвичайних ситуацій в сфері охорони здоров'я. STAG-IH надає ВООЗ незалежні поради та аналіз щодо інфекційних небезпек, які можуть становити потенційну загрозу глобальній безпеці охорони здоров'я.

Безумовно, основна координуюча роль у боротьбі з поширенням особливо небезпечних інфекційних захворювань на міжнародному рівні належить ВООЗ, при цьому такі ключові питання як принципи та основні засади здійснення

міжнародного співробітництва у цій сфері підлягають розгляду і Генеральною Асамблеєю ООН. Завдяки важливому міжнародному рівню Організації Об'єднаних Націй ВООЗ має можливість контролювати збір даних про інфекційні захворювання на глобальному рівні, збирати та аналізувати статистичні дані про охорону здоров'я та захворювання, а також встановлювати стандарти у сфері охорони здоров'я.

Крім того, існує ряд інших міжнародних організацій та ініціатив, діяльність яких спрямована на запобігання та боротьбу з інфекційними захворюваннями. Такі організації можна розділити на дві групи.

До першої групи відносяться організації, які відіграють важливу роль у запобіганні, виявленні та реагуванні на ОНІХ та займаються розробкою вакцин і методів лікування, а також у зміцненні систем охорони здоров'я та розвитку потенціалу в уражених країнах, наприклад Глобальна програма охорони здоров'я, яка є партнерством країн, міжнародних організацій та неурядових зацікавлених сторін, які працюють над посиленням глобальної безпеки охорони здоров'я.

Іншою важливою ініціативою є Коаліція інновацій у сфері готовності до епідемій (CEPI), яка є глобальним партнерством державних, приватних і благодійних організацій, які працюють над розробкою вакцин проти нових інфекційних захворювань.

Групи екстреної медичної допомоги (ЕМТ) – це міжнародні групи медичних працівників, які розгортаються для реагування на спалахи особливо небезпечних інфекційних захворювань та інші надзвичайні ситуації.

Лікарі без кордонів (MSF) – міжнародна гуманітарна організація, яка надає медичну допомогу людям, ураженим особливо небезпечними інфекційними захворюваннями, а також людям, що постраждали від конфліктів і стихійних лих. Друга група включає міжнародні організації, які надають різні форми підтримки, включаючи фінансування досліджень і розробки нових методів лікування та вакцин, підвищення кваліфікації та навчання медичних працівників, а також екстрене реагування на спалахи. Разом ці організації тісно співпрацюють з урядами, громадянським суспільством і партнерами з приватного сектора, щоб

запобігати ОНІХ і контролювати їх, а також сприяти глобальній безпеці охорони здоров'я. До таких організацій відносяться: Gavi (Альянс вакцин); Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією; Wellcome Trust; Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця; Світовий банк; Програма розвитку ООН (ПРООН). Особливо слід відзначити Світовий банк, який відіграє важливу роль у цій сфері, надаючи фінансову та технічну підтримку країнам у розбудові їхніх систем охорони здоров'я та підготовці до спалахів інфекційних захворювань.

Фонд фінансування надзвичайних ситуацій у разі пандемії (PEF), був запущений Світовим банком у 2017 році. Він покликаний забезпечити механізм, схожий на страхування, щоб допомогти країнам швидко реагувати на пандемії, включаючи ОНІХ. Він забезпечує відповідні країни та міжнародні організації ресурсами для підтримки раннього реагування на спалахи та стримування їх поширення. PEF працює шляхом випуску облігацій для інвесторів, виплати яких ініціюються у разі виникнення певних спалахів захворювань. Кошти потім надаються для підтримки заходів реагування, включаючи спостереження, діагностичне тестування та лікування. PEF є одним із кількох інноваційних механізмів фінансування, спрямованих на покращення глобальної безпеки охорони здоров'я та посилення готовності до пандемії.

Крім того, існують також різноманітні регіональні організації та ініціативи, які сприяють профілактиці та контролю над особливо небезпечними інфекційними хворобами, наприклад Африканські центри з контролю та профілактики захворювань Африканського Союзу, Європейський центр з профілактики та контролю захворювань та Азіатсько-Робоча група охорони здоров'я Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС).

Разом ці міжнародні організації відіграють важливу роль у профілактиці та контролі над ОНІХ, підтримуючи дослідження, спостереження, профілактику, лікування та догляд, а також зміцнюючи системи охорони здоров'я та нарощуючи потенціал у постраждалих країнах. Спільні зусилля цих міжнародних організацій та регіональних і національних партнерів є важливими для забезпечення

ефективної профілактики та контролю над ОНІХ та сприяння глобальній безпеці охорони здоров'я шляхом прийняття міжнародних стандартів у їх діяльності та контролю за їх дотриманням.

Таким чином, заходи боротьби з інфекційними захворюваннями розпочались ще здавна і поступово трансформувались в міжнародну співпрацю, яка виражається тепер в міжнародних правилах та стандартах спільно розроблених державами в межах спеціалізованих міжнародних організацій. Такі стандарти застосовуються майже усіма країнами. Саме стандарти допомагають створити надійну, орієнтовану на людей систему охорони здоров'я.

Розглядаючи міжнародно праві стандарти у сфері охорони, варто надати визначення таких. Міжнародно-правові стандарти прав людини у сфері охорони здоров'я є функціональними та універсальними правами, закріпленими в актах і документах на міжнародному рівні. [240, с. 122]. Слід зазначити, що у міжнародних стандартах встановлюється певний «мінімальний стандарт».

І. І. Путраймс пропонує широке визначення міжнародних стандартів прав людини, під якими розуміється система різноманітних правових норм, а також нормативних вимог, що мають різну юридичну силу (загальнообов'язкових і рекомендаційних), які узагальнюють суспільні відносини, що сформувались міжнародно-правовою практикою протягом багатьох років, з метою забезпечення однакового розуміння та застосування у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини [205, с. 7–8].

Варто погодитись з визначенням, П. М. Рабіновича, який узагальнив особливості міжнародно-правових стандартів, під якими розуміє текстуально єдині та функціонально універсальні норми та принципи, закріплені в документах на міжнародному рівні, які за допомогою абстрактних понять встановлюють необхідний мінімум або бажаний обсяг і зміст прав людини, що визначаються досягненнями розвитку суспільства та його динамікою, визначають обов'язки держав щодо забезпечення їх дотримання, охорони та захисту, а також можуть передбачати певну відповідальність у вигляді санкцій політико-юридичного характеру [206, с. 24].

Варто відмітити, що після скликання першої Міжнародної санітарної конференції, на Четвертій сесії Всесвітньої Асамблеї ВООЗ 1951 року, були прийняті ММСП. ММСП 1969 року охоплювали шість карантинних хвороб (чума, холера, натуральна віспа, жовта гарячка, епідемічні висипний і поворотний тифи), в 1973 і в 1981 роках були внесені зміни головним чином для того, щоб скоротити число охоплених хвороб з 6 до 3 (жовта гарячка, чума і холера) і відобразити глобальну ліквідацію натуральної віспи [3].

У 1995 році були переглянуті ММСП у зв'язку із збільшенням кількості подорожей, розвитком міжнародної торгівлі та як наслідок виникненням нових міжнародних небезпек пов'язаних з поширенням хвороб. Епідемія тяжкого гострого респіраторного синдрому в 2002–2003 роках, в результаті якої в 35 країнах світу було виявлено 8461 випадок хвороби, і як наслідок, 916 осіб загинуло, стала безпосереднім поштовхом для створення нових ММСП, які були прийняті на 58-й сесії Всесвітньої Асамблеї ВООЗ 23 травня 2005 року, а набули чинності 15 червня 2007 року [3]. Головною метою цих нових міжнародних правил було запобігання та боротьба з міжнародним поширенням хвороб та вжиття відповідних заходів на рівні громадського здоров'я.

ММСП 2005 року – це юридична угода 196 країн, яка дозволяє виявляти та повідомляти про потенційні надзвичайні ситуації здоров'я в усьому світі. ММСП потребують, щоб усі країни мали навички ідентифікації, оцінки, звітування та реагування на ризики у сфері охорони здоров'я. Держави посилаються на ММСП 2005 року, щоб визначити, як запобігати та контролювати загрози глобальному здоров'ю, зберігаючи міжнародне переміщення та торгівлю якомога більш відкритими. Медико-санітарні правила наголошують на тому, що держави повинні мати системи спостереження та лабораторії, які можуть виявляти потенційні загрози; разом з іншими країнами співпрацювати над прийняттям рішень у надзвичайних ситуаціях у сфері охорони здоров'я; повідомляти про конкретні хвороби, а також про будь-які потенційні міжнародні надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я через участь у мережі національних координаційних центрів; реагувати на надзвичайні події у сфері охорони здоров'я.

Крім того, міжнародні правила включають конкретні заходи, які країни можуть вживати в портах, аеропортах і наземних переходах, щоб обмежити поширення ризиків для здоров'я в сусідніх країнах і запобігти необґрунтованим обмеженням на подорожі та торгівлю. Нещодавні спалахи захворювань, включаючи пандемію COVID-19, показали, що спалах будь-якої хвороби є загрозою для багатьох, тому всі країни несуть відповідальність одна перед одною за створення міцних систем охорони здоров'я, які працюють над виявленням та реагуванням на події в охороні здоров'я перш ніж вони поширяться.

Незважаючи на міжнародну згоду щодо важливості ММСП, лише приблизно 1/3 країн світу наразі мають можливість оцінювати, виявляти та реагувати на ризики для здоров'я, залишаючи решту світу вразливою.

Відповідно до ММСП (2005), існує чотири захворювання, про які необхідно негайно повідомляти ВООЗ у будь-якій ситуації. Ці захворювання вважаються рідкісними, непередбачуваними та можуть серйозно вплинути на здоров'я населення, тому вимагають негайного повідомлення ВООЗ: віспа; поліомієліт, спричинений поліовірусом дикого типу; грип людини, викликаний новим штамом; гострий респіраторний синдром. На додаток до цих чотирьох хвороб, ММСП також вимагає оголошувати всі події, які можуть становити надзвичайну ситуацію у сфері охорони здоров'я міжнародного значення. До таких подій відносяться холера, легенева чума, жовта лихоманка, вірусна геморагічна лихоманка та лихоманка Західного Нілу, а також будь-які інші захворювання, які відповідають умовам, визначеним ММСП [10].

З моменту набрання чинності оновленої версії ММСП ВООЗ визначила п'ять надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я міжнародного значення: Грип H1N1 (2009); Поліомієліт (2014); Ебола (2014); Вірус Зіка (2016); тяжкий гострий респіраторний синдром, коронавірус 2 (SARS-CoV-2) у 2020 році [8]. Наявність ММСП надають ряд переваг для держав. Перш за все держави отримують технічну допомогу та допомогу в мобілізації можливої фінансової підтримки для виконання цих нових зобов'язань; отримують консультації та матеріально-технічну підтримку ВООЗ, якщо це потрібно, для реагування на спалахи захворювань та інші події у

сфері охорони здоров'я; мають доступ до Глобальної мережі оповіщення та реагування на спалахи (GOARN), «єдиного вікна» глобальних ресурсів для допомоги в управлінні ризиками для громадського здоров'я та надзвичайними ситуаціями міжнародного значення.

Погоджуючись на обов'язковість ММСП держави також отримують вказівки ВООЗ щодо створення основного потенціалу, необхідного для швидкого виявлення, звітування, оцінки та реагування на надзвичайні ситуації та ризики для громадського здоров'я, включаючи національні та міжнародні проблеми; та мають доступ до конкретної інформації, зібраної ВООЗ про ризики для здоров'я населення в усьому світі, яка необхідна їм для захисту;

ВООЗ надає належну підтримку, керівництво, інструменти та навчання для впровадження ММСП. Підтримка ВООЗ зосереджена на першочергових потребах, визначених регіональними офісами та офісами в окремих державах-членах ВООЗ. Підтримка, яку надає ВООЗ для впровадження ММСП полягає в підтримці держав-членів у їхніх зусиллях щодо оцінки існуючих національних структур охорони здоров'я та потенціалу для спостереження та реагування, включно з визначеними пунктами в'їзду; проведенні глобального нагляду за громадським здоров'ям та оцінка важливих подій у сфері громадського здоров'я; поширенні інформації про охорону здоров'я серед держав-членів; наданні технічної допомоги державам-членам; моніторингу виконання ММСП (2005) та оновлення настанов.

Таким чином, міжнародні правові стандарти, міжнародні організації та ініціативи відіграють вирішальну роль у запобіганні та контролі за появою та поширенням ОНІХ. Вони забезпечують основу для співпраці між країнами та підтримують розробку ефективних стратегій сприяння глобальній безпеці охорони здоров'я.

З огляду на курс України на інтеграцію до ЄС, запобігання розвитку хвороб і контроль над ними є також частиною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і її членами [19]. Крім того, Україна як член ООН приєдналася до реалізації Цілей сталого розвитку, що також передбачає формування відповідних

програм громадського здоров'я [242]. Положення Угоди про асоціацію, яку Україна підписала з Європейським Союзом, містять 17 нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я. Підписавши угоду з ЄС, Україна зобов'язалася до 2026 року оновити національне законодавство у сфері охорони здоров'я, зокрема у сферах: інфекційні захворювання, онкологічні захворювання, система кровообігу, тканини, клітини та органи людини, психічне здоров'я [19].

Їх прийняття та вирішення поставлених завдань сприятиме зниженню основних ризиків, що негативно впливають на здоров'я українців, зокрема кількості інфекційних захворювань населення, шляхом створення стандартизованої мережі епідеміологічного нагляду та контролю за ними з метою зменшення їх поширення.

Європейський Союз приділяє велику увагу боротьбі з поширенням інфекційних захворювань. Відповідно до інтеграційного плану угоди з ЄС, Україна має ратифікувати дев'ять нормативно-правових документів – рішення та рекомендації щодо поводження з продуктами крові людини, встановлення стандартів якості та безпеки донорства та ін. [19].

Збір, оновлення та аналіз інформації сприятиме чіткому розумінню епідеміологічної ситуації в регіоні на національному та міжнародному рівнях. В разі виникнення епідемії відповідні державні установи можуть швидко реагувати, зокрема оперативно ідентифікувати біологічні зразки підозрілого матеріалу.

Реалізація відповідних норм дозволить Україні: приєднатися до єдиної європейської системи виявлення, запобігання та подолання епідемії; надати чітку класифікацію інфекційних захворювань; створити та обмінюватися національними базами даних для здійснення контролю за поширенням інфекційних хвороб; здійснювати профілактику та боротьбу з інфекційними захворюваннями.

Посилення захисту від інфекційних захворювань у Європейському Союзі покладається на Європейський центр профілактики та контролю захворювань (ECDC). ECDC збирає, аналізує та ділиться даними з більш ніж 50 тем інфекційних захворювань, таких як COVID-19, грип, ВІЛ/СНІД, гепатит, кір, туберкульоз,

антимікробна резистентність і вакцинація. Експерти ECDC оцінюють ризики для Європи та надають вказівки, щоб допомогти країнам запобігти спалахам і загрозам громадському здоров'ю та реагувати на них [2].

Відповідно до ст. 13 Регламенту (ЄС) 2022/2371 Європейського Парламенту та Ради від 23 листопада 2022 року про серйозні транскордонні загрози здоров'ю [97] для забезпечення постійного зв'язку між інституціями ЄС, ECDC та компетентними органами, відповідальними на національному рівні за епідеміологічний нагляд, створено мережу епідеміологічного нагляду. За необхідності мережа епідеміологічного нагляду працює в тісній співпраці з компетентними органами організацій, що працюють у сфері епідеміологічного нагляду за інфекційними захворюваннями та пов'язаними з ними спеціальними проблемами охорони здоров'я, з ЄС, третіх країн, ВООЗ та інших міжнародних організацій.

Мережа епідеміологічного нагляду покликана:

- відстежувати тенденції щодо інфекційних захворювань з плином часу в державах-членах і в третіх країнах, щоб оцінити ситуацію, реагувати на зростання вище порогових значень і сприяти відповідним діям на основі доказів;
- виявляти та контролювати будь-які транскордонні спалахи інфекційних захворювань щодо джерела, часу, населення та місця, щоб забезпечити обґрунтування дій у сфері охорони здоров'я;
- сприяти оцінці та моніторингу програм профілактики та контролю інфекційних захворювань з метою надання доказів для рекомендацій щодо зміцнення та вдосконалення цих програм на національному рівні та рівні Союзу;
- визначати та здійснювати моніторинг факторів ризику передачі захворювань, груп ризику та потребують цілеспрямованих профілактичних заходів;
- сприяти оцінці тягаря інфекційних хвороб для населення, використовуючи такі дані, як поширеність захворювань, ускладнення, госпіталізація та смертність;

– сприяти оцінці спроможності систем охорони здоров'я діагностувати, запобігати та лікувати специфічні інфекційні захворювання з метою сприяння безпеці пацієнтів у контексті серйозних транскордонних загроз здоров'ю [7].

Таким чином, зміни передбачені євроінтеграційним курсом допоможуть створити стандартизовану мережу епідеміологічного нагляду та контролю за інфекційними захворюваннями з метою зменшення їх поширення в європейському регіоні.

Безперечно на глобальному рівні саме ММСП – це один із найважливіших правових інструментів, розроблених для запобігання, захисту, контролю та забезпечення відповіді громадської охорони здоров'я на міжнародне поширення хвороби для 196 країн. Проте багато хто вважає ефективність ММСП під час останньої пандемії невтішною. Вона не змогла сформулювати рішучу, скоординовану відповідь проти потенційних надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я. Вважаємо, що однією із причин такого розвитку подій є і те, що ММСП не передбачають відповідальності держав за недодержання їх вимог.

Експерти з права та охорони здоров'я, а також самі країни-члени почали пропонувати різні способи зміцнення цієї правової бази. Деякі зосереджуються на змісті, вимагаючи додаткових правил і чіткості тексту. Ми ж притримуємось думки про те, що варто розробити спеціалізований міжнародний стандарт, який визначатиме чіткі строки та зобов'язання держав, щодо запобігання, виявлення та ліквідації ОНІХ, а також передбачити і настання санкцій за недотримання чи порушення таких норм. Новий стандарт повинен забезпечити належну організацію, фінансування та розміщення в уряді національних координаційних центрів з реагування на ОНІХ, які мають достатню посаду та повноваження, щоб суттєво взаємодіяти з усіма відповідними секторами у реагуванні на кризу.

Держави також повинні забезпечити наявність належної національної правової бази для управління ризиками для здоров'я та надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я. Держави повинні розглянути питання щодо міжнародної допомоги, включаючи запровадження фінансового механізму для надання

допомоги країнам з низьким рівнем доходу у створенні та підтримці необхідного потенціалу.

Отже, міжнародне право як механізм сприяння міжнародному співробітництву має вирішальне значення для реагування на ризики для громадського здоров'я та наслідки глобалізації для запобігання та боротьби з інфекційними захворюваннями. Міжнародне регулювання охорони здоров'я є важливим кроком на шляху до глобальної безпеки людства. Концепція глобальної безпеки охорони здоров'я була розроблена насамперед на основі необхідності об'єднання пріоритетів різних країн в єдину концепцію та розвитку спільної боротьби з епідеміями/хворобами, які становлять загрозу для населення світу.

Одним із проявів міжнародного співробітництва стало створення міждержавних (міжнародних) організацій та об'єднань як універсального, так і регіонального характеру. Разом ці організації представляють спільні зусилля для запобігання та контролю над ОНІХ шляхом дослідження та розробки методів лікування та вакцин, нарощування потенціалу, реагування на надзвичайні ситуації та інноваційних механізмів фінансування.

Той факт, що інфекційні захворювання загрожують державним кордонам вимагає залучення багатьох міжнародних організацій та співпраці багатьох держав. Розробка спільної політики проти епідемій/захворювань, які поєднують пріоритети різних країн, втілюється в концепції глобальної безпеки охорони здоров'я. Існуючі міжнародно-правові механізми сприяють гармонізації правових норм держав, забезпечують оперативний обмін інформацією про інфекційні захворювання та стандартизують процеси моніторингу та боротьби з епідемічними ситуаціями.

ММСП 2005 року, як юридично обов'язковий інструмент у цій сфері, наразі закріплює підхід, заснований на механізмах нагляду для сприяння швидкому реагуванню у випадку пандемії. Проте останні події показують, що спільна боротьба держав з ОНІХ потребує нового перегляду.

Вирішення існуючих неясностей може вимагати переговорів щодо нового міжнародного договору для уточнення зобов'язань держав щодо готовності до

боротьби з ОНІХ та розробки механізму реагування на них. Нещодавня пандемія показала, наскільки глобалізований світ і як швидко можуть поширюватися хвороби. Ця спільна проблема визначила потребу в заходах колективного захисту та спільної відповідальності за застосування цих заходів. Саме з цієї причини виникла необхідність укласти новий міжнародний договір, щоб уточнити зобов'язання держави щодо готовності до пандемії та реагування на неї. Завдяки новому міжнародному стандарту стане можливим не тільки швидко ідентифікувати та оцінювати будь-яку надзвичайну ситуацію міжнародного значення, а й впроваджувати колективні заходи для підтримки країн, залучених до контролю над епідемією та запобігання її поширенню.

Підсумовуючи, у результаті наукового дослідження міжнародного регулювання міжнародно-правових стандартів у сфері запобігання, виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб можна виділити три основні етапи правового регулювання.

Перший етап (середина XIX ст. - початок XX ст.) – перехід від національного до міжнародного рівня управління у питанні вирішення проблем інфекційних хвороб. На цьому етапі вперше були скликані дипломатичні конференції та розроблені спільні стратегії боротьби з хворобами. Перша така міжнародна конференція з охорони здоров'я, що відбулася в Парижі в 1851 році, стала відправною точкою для міжнародних зусиль у боротьбі з інфекційними захворюваннями.

Другий етап (з 40-х по 80-ті роки XX ст.) – створення ООН та офіційних міжнародних організацій охорони здоров'я та закріплення права на охорону здоров'я на рівні міжнародних документів з прав людини, прийняття перших Міжнародних медико-санітарних правил.

Третій етап (2005 – по даний час). З метою запобігання міжнародному поширенню хвороб, боротьби з ними і прийняття відповідних заходів на рівні суспільної охорони здоров'я було прийнято юридично обов'язкові для країн-членів ВООЗ Міжнародні медико-санітарні правила, які були прийняті на 58-й сесії Всесвітньої Асамблеї ВООЗ 23 травня 2005 року, а набули чинності 15 червня 2007

року. Недавні спалахи захворювань, у тому числі пандемія, та численні міжнародні збройні конфлікти, продемонстрували, що загроза захворювання будь-де є загрозою захворювання всюди. На даному етапі наголошується на необхідності розробки нового міжнародного нормативно-правового акту щодо боротьби з ОНІХ.

Висновки до Розділу 1

Здоров'я є універсальною соціальною цінністю та глобальним суспільним благом, яке потребує колективних зусиль для його захисту і збереження. Юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ є важливим елементом ефективного функціонування системи охорони здоров'я та ключовою умовою сталого розвитку суспільства. Вона є складовою загальної системи юридичної відповідальності і виконує важливу функцію стимулювання правомірної поведінки для захисту суспільних благ. Вона ґрунтується на законодавчих актах, таких як Основи законодавства про охорону здоров'я, Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», Закон України «Про систему громадського здоров'я» тощо. З'ясовано, що юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ представлена нормами, які поступово формувалися і удосконалювалися. Система такої відповідальності має як вертикальну диференціацію за видами (цивільна, дисциплінарна, адміністративна, кримінальна тощо), так і горизонтальну варіативність в межах кожного виду. Це забезпечує гнучкість та можливість адекватної реакції на різний ступінь суспільної небезпеки та характер порушень.

Кримінальне законодавство в Україні пройшло еволюційний шлях від КК УРСР 1922 року до сучасного КК України 2001 року, із значним розширенням і деталізацією складів кримінальних правопорушень і видів відповідальності, особливо у сфері протидії ОНІХ. При цьому пандемія COVID-19 стала каталізатором посилення кримінальної відповідальності, що відобразилось у підвищенні санкцій. Проект нового КК України пропонує подальше розширення та структурування норм, зокрема виділення окремого розділу, присвяченого кримінальним правопорушенням проти публічного здоров'я, що підсилює роль кримінальної охорони громадського здоров'я.

Адміністративна відповідальність у цій сфері базується на КУпАП, чинному із 1985 року. Вона також поступово адаптувалася до нових викликів, зокрема через введення окремої статті за порушення карантину під час пандемії

COVID-19, з метою забезпечення оперативного механізму протидії порушенням санітарних норм.

Акцентовано увагу на тому, що головною проблемою інституту юридичної відповідальності у цій сфері є її низька ефективність, що проявляється у випадках безкарності або невідповідності санкцій вчиненому порушенню. Наголошено на тому, що правозастосовну практику ускладнює відсутність узгодженості між нормами кримінального і адміністративного законодавства, відсутність чітких критеріїв кваліфікації та розмежування правопорушень.

Міжнародне право відіграє ключову роль у захисті громадського здоров'я, оскільки ОНІХ мають транскордонний характер і спричиняють глобальні загрози. Україна, як член міжнародного співтовариства, зобов'язана дотримуватися міжнародно-правових стандартів, закріплених у численних договорах, конвенціях і угодах.

Історично розвиток міжнародного співробітництва у боротьбі з інфекційними хворобами пройшов три основні етапи: від національного регулювання у середині XIX століття до створення міжнародних санітарних конференцій і конвенцій, від формування міжнародних організацій, таких як ВООЗ і ООН, до впровадження сучасних ММСП 2005 року, які є юридично обов'язковими для держав-членів ВООЗ.

ММСП 2005 року формують стандартизований підхід до виявлення, оцінки, повідомлення та реагування на загрози громадському здоров'ю, що обмежують міжнародне поширення хвороб, з одночасним збереженням відкритості міжнародної торгівлі та переміщень. Водночас пандемія COVID-19 показала, що існують виклики у застосуванні ММСП, зокрема відсутність санкцій за їх недотримання, що породжує дискусії щодо необхідності посилення міжнародної правової бази шляхом розробки нових договорів із чіткими зобов'язаннями та санкціями.

Для України є пріоритетом інтеграція з ЄС, що передбачає гармонізацію нормативної бази та приєднання до європейських мереж епідеміологічного

нагляду, що забезпечить ефективний контроль і зниження поширення інфекційних хвороб.

Таким чином, дослідження теоретичних і практичних аспектів юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері запобігання виникненню та поширенню ОНІХ свідчить про багатовимірність і комплексний характер цієї проблематики. Аналіз наукових джерел, нормативно-правової бази та правозастосовної практики показав, що попри значний обсяг публікацій і нормативних змін, питання системності, узгодженості та ефективності механізму юридичної відповідальності залишаються відкритими.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ І ПОШИРЕННЮ ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

2.1. **Порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: юридичний склад адміністративного правопорушення**

Склад адміністративного правопорушення – це системне утворення, що репрезентує сукупність основних, типових юридичних ознак, які характеризують певну категорію протиправної поведінки й виступають необхідними та достатніми умовами для притягнення особи до адміністративної відповідальності. До структурних елементів складу адміністративного правопорушення відноситься об'єкт – суспільні відносини, що охороняються адміністративно-правовими нормами й на які посягає правопорушення; об'єктивна сторона – зовнішнє вираження протиправного діяння, його характеристика за формою вчинення, наслідками і причинним зв'язком; суб'єкт, тобто особа, яка може бути притягнута до адміністративної відповідальності відповідно до вимог законодавства та суб'єктивна сторона – внутрішнє психічне ставлення особи до вчиненого, що охоплює вину, мотив та мету правопорушення.

Об'єкт адміністративного правопорушення, залежно від рівня узагальнення, поділяється на загальний, родовий та безпосередній. Загальний об'єкт становить усю сукупність суспільних відносин, що мають цінність для держави та суспільства та підлягають охороні нормами чинного законодавства, зокрема адміністративно-правового. Зазначені відносини не мають сталого характеру, а отже, як результат, зумовлюють динамічність змісту загального об'єкта відповідно до соціальних трансформацій і прогресу суспільства. У процесі суспільного розвитку формуються якісно нові правовідносини, які, залежно від їхньої значущості, можуть потребувати нормативного закріплення та державного захисту.

Загальний об'єкт адміністративного проступку має важливе практичне значення не лише для правильної кваліфікації правопорушень, але й у процесі

нормотворчості, зокрема при формулюванні нових адміністративно-деліктних норм. Установлюючи юридичну відповідальність за певне діяння, законодавець насамперед має ідентифікувати сферу суспільних відносин, яка зазнає посягання, що, своєю чергою, зумовлює визначення виду юридичної відповідальності – адміністративної, кримінальної, цивільно-правової, дисциплінарної тощо.

Сукупність таких суспільних відносин, що утворюють загальний об'єкт адміністративного правопорушення, визначено в ст. 9 КУпАП та охоплює громадський порядок, власність, права і свободи громадян, а також встановлений порядок управління. Для ідентифікації родового об'єкта важливими є ознаки, за якими окремі правопорушення об'єднуються у відповідні групи, а також характер цінностей, на які посягає протиправна поведінка. Зазвичай такі групи родових об'єктів кореспондують із розділами Особливої частини КУпАП.

Таким чином, загальний об'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 44-3 КУпАП, становить комплекс суспільних відносин, які охороняються адміністративно-деліктним законодавством. У свою чергу, родовим об'єктом правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 44-3 КУпАП, є суспільні відносини у сфері охорони праці та здоров'я населення, що підтверджується системним розміщенням відповідної норми в розділі, присвяченому правопорушенням у цих галузях.

У цьому контексті науковці обґрунтовано наголошують на важливості виділення видового об'єкта правопорушення, оскільки саме така диференціація дозволяє чітко відмежувати між собою окремі групи суспільних відносин, які підлягають адміністративно-правовій охороні, а це, своєю чергою, сприяє підвищенню ефективності правозастосовної діяльності, забезпечуючи точну кваліфікацію правопорушення та обґрунтоване призначення адміністративного покарання винній особі. Видовим об'єктом адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 44-3 КУпАП, виступають суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення. Під охороною здоров'я слід розуміти цілісну систему організаційних, правових, соціальних і медичних заходів, що реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування, їх

посадовими особами, закладами охорони здоров'я, суб'єктами підприємницької діяльності у сфері медичної практики, медичними і фармацевтичними працівниками, а також громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження, зміцнення та відновлення фізичного і психічного здоров'я людини, забезпечення її працездатності, соціальної активності та досягнення максимально можливої тривалості життя, адже такий підхід відповідає визначенню, закріпленому в абз. 9 ч. 1 ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [130].

Безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП в науці визначається по-різному. В. В. Крикун визначає його як суспільні відносини щодо захисту населення від інфекційних хвороб і забезпечення його санітарного й епідемічного благополуччя [101, с. 156].

На переконання М. А. Самбора, безпосереднім об'єктом правопорушення за ст. 44-3 КУпАП є саме суспільні відносини із захисту населення від інфекційних хвороб, із запобігання виникненню і поширенню таких інфекційних хвороб людини, локалізації та ліквідації їх спалахів та епідемій, пов'язані із порушеннями правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм [213, с. 160].

О. М. Волуйко та О. М. Волуйко, критикуючи вищезазначені визначення як надто широкі, пропонують під безпосереднім об'єктом цього адміністративного правопорушення розуміти суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від інфекційних хвороб [49, с. 48].

Аналіз чинної редакції ст. 44-3 КУпАП підтверджує обґрунтованість останньої позиції, оскільки в диспозиції частини першої цієї статті йдеться про порушення норм щодо боротьби з інфекційними хворобами.

Об'єктивна сторона складу адміністративного проступку становить сукупність зовнішніх ознак протиправного діяння, що виражають його суспільно небезпечну спрямованість на об'єкт адміністративно-правової охорони. Вона охоплює, передусім, протиправне діяння у формі дії або бездіяльності, яке є обов'язковою ознакою цієї складової. Інші ж ознаки, такі як шкідливі наслідки,

причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також час, місце, обстановка, спосіб і засоби вчинення правопорушення виступають факультативними. Вони набувають юридичного значення лише в тих випадках, коли це прямо або опосередковано передбачено нормою, яка встановлює склад правопорушення. Сукупність зазначених характеристик дозволяє здійснити точну юридичну кваліфікацію правопорушення та встановити його об'єктивні межі.

Диспозиція ч. 1 ст. 44-3 КУпАП є бланкетною та для з'ясування ознак об'єктивної сторони відсилає до ряду нормативно-правових актів. В ч. 2 ознаки об'єктивної сторони правопорушення визначено чітко, а отже диспозиція є описовою.

В науковій літературі зазначається, що з об'єктивної сторони правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 44-3 КУпАП має декілька форм. Так, О. М. Волуйко та О. М. Волуйко визначають три форми: 1) порушення правил щодо карантину людей; 2) порушення санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства; 3) порушення рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами [49, с. 48]. М. А. Самбор також виділяє три форми, проте визначає їх дещо по-іншому: 1) порушення правил щодо карантину людей, 2) порушення санітарно-гігієнічних правил і норм, 3) порушення санітарно-протиепідемічних правил і норм [213, с. 160].

Проте, на нашу думку, в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП об'єктивна сторона виражена в одній формі – діянні у виді порушення норм різних нормативно-правових актів з питань запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб.

Виходячи з тлумачення диспозиції ч. 1 ст. 44-3 КУпАП можна зробити висновок, що такі норми містяться в нормативно-правових актах різних рівнів (від загальнодержавних – закони, до місцевих – рішення органів місцевого самоврядування). Щодо тлумачення терміну «законодавство» у цій статті, то науковці здебільшого розуміють його широко, тобто не лише як закони, а й підзаконні нормативно-правові акти [101; 213; 49]. Конституційний Суд України

в рішенні від 9 липня 1998 року №12-рп/98 щодо тлумачення терміну «законодавство» зазначив, що в правовій системі цей термін в основному використовується у значенні сукупності законів та інших нормативно-правових актів, тобто розтлумачив його у широкому значенні [226]. В ст. 2 ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» законодавство про захист населення від інфекційних хвороб визначається через перелік відповідних законів та вказівку на інші нормативно-правові акти [188].

Таким чином, диспозиція ч. 1 ст. 44-3 КУпАП відсилає до усієї сукупності нормативно-правових актів, в яких містяться норми, спрямовані на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб. При цьому, єдиним абсолютно визначеним законодавцем нормативно-правовим актом у цій нормі є ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб». Саме цим законом на час прийняття відповідної норми було визначено поняття карантину, порядок його встановлення та дії. Однак 6 вересня 2022 року було прийнято ЗУ «Про систему громадського здоров'я», який відтепер встановлює відповідні норми та визначає, що дія положень ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» продовжує застосовуватися в частині, що не суперечить цьому Закону. ЗУ «Про систему громадського здоров'я» передбачає, що карантин встановлюється, продовжується та скасовується КМ України. Відповідне рішення повинно містити, в тому числі, перелік профілактичних, протиепідемічних та інших заходів, що дозволяє зробити висновок, що правила карантину містяться в нормативно-правових актах КМ України.

За час дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, КМ України було прийнято чотири постанови:

1) «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11 березня 2020 року № 211 [184];

2) «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої

коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів» від 20 травня 2020 року № 392 [180];

3) «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 року № 641 [182];

4) «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 9 грудня 2020 року № 1236 [181].

Кожна з цих постанов містила різні обмежувальні протиепідемічні заходи. В них неодноразово вносилися зміни (в останню, наприклад, більше 50 разів). Часта зміна та нестабільність карантинних правил негативно впливає на ефективність правозастосування, адже за таких умов навіть суб'єкти владних повноважень, уповноважені на складання протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 44-3 КУпАП, не завжди здатні орієнтуватися у всіх чинних карантинних приписах, що діють на конкретній території у певний момент часу, не кажучи вже про пересічних громадян, для яких такі правила залишаються ще менш доступними для повного розуміння та запам'ятовування [49, с. 49].

Після правил щодо карантину людей в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП йдеться про санітарно-гігієнічні, санітарно-протиепідемічні правила та норми, передбачені ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства. Слід зазначити, що в ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» визначено термін «санітарно-протиепідемічні правила і норми» під якими розуміють нормативно-правові акти (накази, інструкції, правила, положення тощо) центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, вимоги яких спрямовані на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб [188]. Про санітарно-гігієнічні правила та норми в Законі наразі не йдеться.

В ЗУ «Про систему громадського здоров'я» містяться терміни «державні медико-санітарні нормативи (санітарні нормативи)», «державні медико-санітарні правила (санітарні регламенти)», «медико-санітарні заходи (санітарні та протиепідемічні заходи)», а також «санітарне законодавство», яке включає вищеперелічені поняття. Державні медико-санітарні правила (санітарні регламенти) включають державні санітарні норми та правила, санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні правила і норми, санітарно-епідеміологічні правила і норми, протиепідемічні правила і норми, гігієнічні та протиепідемічні правила і норми, державні санітарні регламенти та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (МОЗ) [200].

В. В. Крикун зауважує, що сфера дії таких правил і норм є надто широкою та може стосуватися санітарних вимог до різноманітних сфер суспільної діяльності [101, с. 159]. Проте зі змісту ч. 1 ст. 44-3 КУпАП очевидно, що мова йде про ті правила і норми, які спрямовані на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб. Однак і такі правила і норми розпорошені серед невизначеного кола нормативно-правових актів.

Серед нормативно-правових актів, передбачених диспозицією ч. 1 ст. 44-3 КУпАП, містяться також рішення органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами. Прийняття зазначених рішень узгоджується з положеннями ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема п. 2 ч. 3 ст. 43, згідно з яким виключно на пленарних засіданнях обласних рад вирішуються питання щодо ухвалення рішень з питань боротьби з епідеміями, у межах, встановлених законами, якщо такі рішення передбачають адміністративну відповідальність у разі їх порушення. У цьому контексті варто навести і підпункт 2 п. «б» ч. 1 ст. 38, де сказано, що ці органи наділені повноваженнями щодо забезпечення державного та громадського порядку і безпеки, підтримання функціонування підприємств, установ та організацій, порятунку життя та охорони здоров'я людей, а також збереження матеріальних цінностей у разі виникнення надзвичайних ситуацій [190]. Таким чином, положення чинного законодавства

надають органам місцевого самоврядування повноваження ухвалювати рішення, пов'язані із встановленням карантинних, санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних норм і правил, що є складовою частиною їхньої компетенції у сфері забезпечення публічної безпеки та охорони здоров'я.

М. А. Самбор звертає увагу на положення статті 5 КУпАП та акцентує увагу на тому, що у ній законодавцем закладено два підходи: перший, закріплений у частині першій цієї статті, і полягає в тому, що органи місцевого самоврядування у своїх рішеннях фіксують зобов'язальні приписи, спрямовані на протидію стихійним лихам та епідеміям, без прямої вказівки на конкретну статтю КУпАП, яка передбачає відповідальність за їх порушення. Другий підхід полягає у прямому нормативному зв'язку між рішеннями органів місцевого самоврядування та конкретними статтями КУпАП, які встановлюють відповідальність за порушення таких рішень. Зокрема про це теж йдеться в ч. 1 ст. 5 КУпАП і стосується нормативних актів з питань боротьби з епізоотіями, за порушення яких адміністративна відповідальність встановлена статтею 107 КУпАП. Відповідно до частини другої цієї ж статті, сільські, селищні та міські ради також мають повноваження встановлювати правила, за недотримання яких адміністративну відповідальність передбачено конкретними статтями, а саме 152, 159 і 182 КУпАП. Автор слушно зауважує, що виникає ситуація, за якої у результаті делегування повноважень органам місцевого самоврядування надається право на встановлення нормативно визначених обов'язкових приписів, дотримання яких є юридично обов'язковими, а їх порушення тягне настання адміністративної відповідальності, але при цьому не враховується необхідність збереження системності адміністративно-деліктного законодавства, оскільки під час прийняття ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» не було враховано необхідності внесення змін і до статті 5 КУпАП, зокрема внесення статті 44-3 КУпАП до переліку визначених статей за якими може наставати адміністративна відповідальність. Така ситуація породжує нормативну колізію між положеннями Загальної та Особливої частин КУпАП та зумовлює складнощі у

практичному застосуванні ст. 44-3 КУпАП у частині притягнення до відповідальності за порушення обмежень, встановлених органами місцевого самоврядування [213, с. 161–162].

Бланкетна диспозиція ч. 1 ст. 44-3 КУпАП активно критикується науковцями, в тому числі на підставі аналізу практики її застосування. Так, С. С. Ковальова зазначає, що множинність і розосередженість цих норм у чисельних нормативно-правових актах з одночасною необхідністю спеціальних знань під час тлумачення їхнього змісту призвели до складнощів реалізації правової конструкції ст. 44-3 КУпАП на практиці [85, с. 162]. А. А. Вознюк і С. С. Чернявський зазначають, що правила, які діяли на початку карантину, протягом обмежувального заходу постійно змінювалися, тому слід виважено ставитися до притягнення до юридичної відповідальності порушників, оскільки вони могли бути необізнаними щодо модифікації певної заборони [47, с. 12]. О. О. Пунда також наголошує на тому, що часті зміни цих правил (щодо пересування, носіння масок, режиму роботи закладів тощо) нерідко призводили до закриття проваджень через відсутність складу правопорушення або нечіткість формулювань. Верховний Суд неодноразово наголошував, що для накладення адміністративного стягнення необхідно довести факт ознайомлення особи з правилами карантину та конкретизувати, які саме дії нею були порушені [204, с. 712]. Підхід законодавця до визначення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 44-3 КУпАП, у бланкетній формі, на думку В. В. Крикун, негативно позначається на розмежуванні компетенції тих органів, які за законом мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення за цією статтею КУпАП [101, с. 158].

У висновку Головного науково-експертного управління до проєкту закону щодо внесення змін до ст. 44-3 до КУпАП зазначається, що «не можна погодитися з пропозицією проєкту щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених «іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з

інфекційними захворюваннями». Така позиція обумовлена тим, що об'єктивні ознаки того чи іншого адміністративного правопорушення мають бути чітко викладені у статті (частині статті) Особливої частини КУпАП та зрозумілими для суб'єктів правозастосування. Така невизначеність є неприпустимою для законодавства про адміністративні правопорушення» [44]. На жаль це зауваження не було враховано авторами законопроекту.

6 листопада 2020 року було прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [175], яким ст. 44-3 було доповнено ч. 2. Диспозиція цієї норми є описовою, тобто ознаки адміністративного правопорушення чітко визначено. В пояснювальній записці до відповідного законопроекту вказано, що «з метою недопущення зростання кількості захворілих, необхідним є встановлення адміністративної відповідальності за перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок» [167]. Проте адміністративна відповідальність за ці дії вже була передбачена в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП, адже відповідна заборона містилась у вищенаведених постановках КМ України. Співвідношення цих двох норм у вказаній статті є незрозумілим. Санкція ч. 2 є значно м'якшою за ч.1, тому очевидно не можна вести мову про посилення відповідальності за такі дії.

У листопаді 2020 року до статей 219, 221 та 222 КУпАП були внесені зміни, якими здійснено розмежування підвідомчості у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 44-3 КУпАП. Зокрема, розгляд справ за частиною першою цієї статті віднесено до компетенції суддів відповідних судів, тоді як справи за частиною другою були віднесені до підвідомчості виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад, а також органів Національної поліції [175]. Надалі, у грудні 2020 року, внесеними до статті 222 КУпАП змінами було уточнено, що розгляд справ за ч. 2 ст. 44-3 КУпАП залишається виключною компетенцією виконавчих комітетів відповідних органів місцевого самоврядування. Відповідні зміни набрали чинності з 1 січня 2022 року [21].

Очевидно положення ч. 2 ст. 44-3 КУпАП було прийнято з метою спрощення порядку притягнення до адміністративної відповідальності за відповідні порушення через їх надзвичайну поширеність, нездатність Національної поліції вчасно на них реагувати [17, с. 21–23], а також з метою гуманізації відповідальності, оскільки санкції, встановлені в частині першій є надто суворими за такі діяння.

Практика застосування ст. 44-3 КУпАП під час дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, який діяв в 2020-2022 роках підтвердила недосконалість диспозиції цієї статті, а також виявила ряд інших проблем як правотворчого, так і правозастосовного характеру. Аналіз та узагальнення відповідної практики проводилися багатьма практиками та науковцями, напрацювання яких дозволяють сформулювати основні тенденції та виявити їх причини.

Передусім доцільно звернутися до статистичних даних. Так, станом на 6 квітня 2020 року у ЄДРСР зафіксовано 402 постанови судів щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП. Із цієї кількості лише 32 постановами (що становить 8%) осіб було визнано винними та піддано адміністративному стягненню у вигляді штрафу. Серед зазначених 32 постанов у 27 випадках накладено штраф на фізичних осіб у розмірі 17 000 грн, а у 5 випадках – на посадових осіб у сумі 34 000 грн. Крім того, за 212 постановами (що становить 52%) матеріали справ було повернуто до відповідних головних управлінь Національної поліції України для доопрацювання у зв'язку з невідповідністю протоколів про адміністративне правопорушення вимогам ст. 256 КУпАП. Також винесено 106 постанов (або 26% від загальної кількості), якими провадження у справах було закрито у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення або відсутністю події та складу адміністративного правопорушення [128].

За результатами узагальнення статистичних даних встановлено, що станом на грудень 2020 року до судових органів надійшло понад 60 тисяч матеріалів (зокрема, протоколів про адміністративні правопорушення). Із цієї кількості: – понад 10 тисяч протоколів було повернуто, з яких приблизно 9 тисяч – з метою належного оформлення; – 30,5 тисяч справ суди розглянули по суті, при цьому лише 2,4 тисячі завершилися винесенням постанов про накладення адміністративного стягнення; – 19,3 тисяч справ залишилися нерозглянутими на зазначену дату [126]. Вже на кінець 2021 року кількість справ суттєво зросла – до судів надійшло понад 131,1 тисяч матеріалів, включаючи протоколи про адміністративні правопорушення. Із них: – понад 23 тисячі протоколів було повернуто, зокрема близько 20 тисяч – для усунення недоліків оформлення; – 96,2 тисячі справ були розглянуті, серед яких 5,6 тисяч завершилися накладенням адміністративного стягнення; – приблизно 11,5 тисяч справ на момент підбиття підсумків залишалися без розгляду [127].

Як видно з цієї статистики у більшості випадків суди приймали рішення або про повернення матеріалів справи до відповідних управлінь Національної поліції України для доопрацювання, оскільки протоколи про адміністративне правопорушення не відповідали вимогам ст. 256 КУпАП або про закриття провадження. Значна частина матеріалів була повернена через те, що в протоколі не зазначений нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення. Іншими причинами повернення зазначалися також відсутність даних щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності та її характеризують; не вказана суть правопорушення; не вказано які саме дії вчинила особа при порушенні карантину; не зазначено свідків тощо. Підставами для закриття провадження вказувалися відсутність складу адміністративного правопорушення, відсутність події і складу адмінправопорушення, в тому числі з посиланням на статті 62, 64 Конституції України; відсутність доказів вчинення правопорушення; у зв'язку з малозначністю правопорушення на підставі ст. 22 КУпАП, невірне визначення суб'єктів правопорушення (особа не є суб'єктом правопорушення або суб'єктом господарювання) [17; 128; 203; 208].

Причинами такої практики називають бланкетний характер диспозиції (про що вже йшлося раніше), надмірно суворі санкції (більш детально буде проаналізовано в наступному підрозділі), що часто ставало причиною того, що суди знаходили підстави для закриття провадження за малозначністю, встановлення постановою КМ України обмежень конституційних прав та свобод громадян, що заборонено ст. 64 Конституції, а також недостатня кваліфікованість та підготовленість працівників Національної поліції. Остання причина не може бути усунена за допомогою законодавчих змін, а от інші певною мірою можна усунути шляхом удосконалення відповідних законодавчих норм. І в першу чергу мова йде не про норми законодавства про адміністративну відповідальність, а про галузеве законодавство.

Окрім проблеми розпорошеності в різних нормативно-правових актах норм, про які йдеться в диспозиції ч. 1 ст. 44-3 КУпАП, серед науковців піднімалось питання про законність встановлення деяких обмежень. Так, наприклад, М. А. Самбор зазначав, що неприпустимо ставити під загрозу позбавлення чи обмеження прав і свобод людини та громадянина в угоду протидії хворобі. З іншого боку, запровадження заходів, які прямо призводять до обмеження прав і свобод людини та громадянина мають відповідати соціально значущій цілі та підтверджувати те, що людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю, повинні бути максимально досконалими, а не ухваленими в угоду політичній доцільності. Причому жодних переваг чи привілеїв не має бути залежно від статі, національності, місця проживання, соціального статусу чи матеріального забезпечення людини [213, с. 158]. На необхідності дотримання прав людини в умовах пандемії наголошують також Н. А. Литвин та О. В. Артеменко, зазначаючи зокрема, що під час пандемії недостатньо уваги було приділено питанням захисту прав людини, у тому числі з урахуванням гендерної складової, тому потрібно виправляти і вдосконалювати проблемні питання у зазначеній сфері [109, с. 51].

Окремі заборони, встановлені постановами КМ України, якими було встановлено карантин, обґрунтовано ставали об'єктом судового оскарження. Їх зміст передбачав обмеження основоположних прав і свобод людини та

громадянина, що гарантуються Конституцією України, проте, як відомо, відповідно до статті 64 Основного Закону, обмеження конституційних прав і свобод допускається виключно у випадках, прямо передбачених Конституцією.

С. С. Чернявський і А. А. Вознюк наводять приклад обмеження постановою КМ України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» права на свободу пересування, зазначаючи, що це суперечить Конституції України, яка передбачає можливість обмеження цієї свободи у двох випадках: 1) в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 64); 2) у випадках обмежень, встановлених законом (ст. 33). Воєнного або надзвичайного стану введено не було, закону, що встановлює відповідні обмеження, не прийнято (постанова КМ України не має статусу закону), а тому не можна обмежувати свободу пересування [47, с. 12].

Часто цитованим у публікаціях, таким, що стало певним чином прецедентним, спрямованим на захист конституційних прав і свобод є рішення судді Личаківського районного суду м. Львова від 7 травня 2020 року про закриття провадження у справі про притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП, у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення. Так, у постанові суддя зазначив: «Статтею 8 Конституції України проголошено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. З урахуванням наведеного суддя переконаний, що Конституція - вічна, а коронавірус - тимчасовий, тому погоджується із висловом австрійського імператора Фердинанда I – «Fiat justitia et pereat mundus» (Нехай панує справедливість, якщо навіть від цього загине світ)» [153].

Визначальним у цьому питанні є рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності

Конституції України (конституційності) окремих положень постанови КМ України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». І хоча оскаржувані положення постанови КМ України та той час зазнали змін або втратили чинність, Конституційний Суд тим не менше зробив висновки, які не можна ігнорувати під час розробки галузевого законодавства щодо запобігання та протидії інфекційним хворобам. Велика палата Конституційного Суду України 28 серпня 2020 року ухвалила Рішення, в якому було наголошено, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України. Таке обмеження може встановлюватися виключно законом – актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні; встановлення такого обмеження підзаконним актом суперечить Конституції України [227].

Таким чином, будь-які карантинні обмеження, пов'язані з конституційними правами і свободами людини і громадянина можуть бути запроваджені виключно на підставі закону. Висловлену тезу також підтримали опитані практичні та наукові працівники (90%) (див. Додаток Г).

Аналізуючи практику застосування ст. 44-3 КУпАП у період дії карантину не можна не помітити, що громадяни, а також суб'єкти господарювання свідомо йшли на порушення відповідних заборон через не створення державою умов для забезпечення життєдіяльності людей у період закриття ними бізнесу або відсторонення від роботи. Тому належне застосування норм юридичної відповідальності прямо пропорційне належному створенню державою умов для дотримання відповідних заборон і обмежень.

Склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП є формальним, тобто наслідки у виді шкоди не входять у диспозицію норми, а

відповідальність настає за сам факт порушення відповідних правил і норм. Відповідні порушення може бути вчинено як у формі дії (наприклад, самовільне залишення місця самоізоляції, обсервації), так і бездіяльності (наприклад, перебування в громадському транспорті без вдягнутих ЗІЗ).

КУпАП було доповнено ст. 44-3 КУпАП в період дії карантину, встановленого для запобігання поширенню COVID-19, тому на практиці вказана норма застосовувалась виключно у зв'язку з порушенням правил, передбачених відповідними постановами КМ України. Проте виникає питання чи обмежене застосування цієї норми виключно періодом карантину? Такої позиції дотримується Ю. В. Бурченко, яка до ознак об'єктивної сторони відносить час вчинення правопорушення - період карантину [29, с. 83].

Відповідь є однозначною щодо ч. 2 ст. 44-3 КУпАП, де вказано «під час дії карантину». Такий самий висновок можна зробити з назви статті, адже правила щодо карантину діють виключно в період карантину. Проте диспозиція ч. 1 ст. 44-3 КУпАП є ширшою за назву статті і крім порушення правил щодо карантину містить вказівку на санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні правила і норми. Про таку невідповідність назви статті і змісту ч. 1 ст. 44-3 КУпАП вказано у висновку Головного науково-експертного управління [44]. Оскільки щодо порушення цих правил і норм не вказується час дії карантину, можна зробити висновок, що особа може бути притягнута до відповідальності за ч. 1 ст. 44-3 КУпАП за порушення відповідних норм і не в період карантину. З іншого боку, застосовуючи принцип обмежувального тлумачення норми, виходячи із назви статті, можна притримуватися й протилежної позиції. Така ситуація не сприяє єдності судової практики та порушує принцип правової визначеності. Вказана невідповідність повинна бути усунута на законодавчому рівні.

Поняття суб'єкта адміністративного правопорушення в КУпАП немає. В доктрині з цього приводу висловлюються різні думки: одні науковці схилиються до думки, що суб'єктами можуть бути виключно фізичні особи [213, с. 164], інші – як фізичні, так і юридичні особи [20, с. 23; 29, с. 15]. Дійсно в КУпАП вживається термін «особа» без вказівки фізична чи юридична, однак аналіз норм щодо

притягнення до адміністративної відповідальності (ст. ст. 9–16) дозволяє зробити висновок, що суб'єктом адміністративного правопорушення може бути лише фізична особа.

Щодо суб'єкта правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 44-3 КУпАП, то виходячи із санкції статті – це громадяни та посадові особи. За ч. 2 ст. 44-3 КУпАП суб'єктами виступають лише громадяни.

М. А. Самбор системно підходячи до аналізу змісту ст. ст. 12-16 КУпАП та ст. 44-3 КУпАП прийшов до висновку, що суб'єктом адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 44-3 КУпАП, є: 1) загальний суб'єкт – особа, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку; 2) спеціальний суб'єкт – суб'єкт господарювання; посадові особи, наділені відповідними організаційно-розпорядчими та управлінськими повноваженнями [213, с. 164].

Подібно Ю. В. Бурченко теж виділяє дві групи суб'єктів досліджуваного адміністративного правопорушення – загальні і спеціальні. До групи загальних вона відносить фізичних осіб, які володіють наступними ознаками: осудність, як здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними та досягнення на момент вчинення адміністративного правопорушення віку адміністративної відповідальності – 16 років. До групи спеціальних: 1) посадові особи – уповноважені виконувати представницькі функції від імені юридичної особи; 2) фізична особа-підприємець [29, с. 87].

При вчиненні адміністративного правопорушення у віці від 16 до 18 років до правопорушника можуть бути застосовані специфічні заходи виховного впливу, перелік яких містить статті 24-1 КУпАП. Як виняток становлять адміністративні правопорушення, визначені ст.ст. 44, 51, 121-127, 130, статтею 139, ч. 2 статтею 156, ст.ст. 173, 173- 4, 174, 183-1, 185, 190-195 КУпАП, за які передбачена відповідальність для неповнолітніх на загальних підставах (ст. 13 КУпАП). Це означає, що неповнолітні особи віком від 16 до 18 років можуть виступати суб'єктами порушення правил карантину, проте до них не може бути застосовано стягнення, яке визначають санкції статті 44-3 КУпАП.

Л. В. Шестак та В. В. Канаєва висловили побоювання щодо можливості притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, оскільки в санкції ст. 44-3 КУпАП мова йде про громадян, а згідно ст. 1 ЗУ «Про громадянство України», громадянин України – особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України [244, с. 16]. З цього приводу потрібно зазначити, що відповідно до ст. 16 КУпАП іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України.

Певні побоювання вищевказані автори висловили також щодо притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб через відсутність визначення відповідного поняття в КУпАП [244, с. 16]. Небезпідставність цих побоювань підтверджує судова практика. Так, не було єдності практики щодо визнання фізичної особи-підприємця посадовою особою. За подібних обставин в одних випадках суд на ФОП накладав адмінстягнення як на громадянина [155; 164; 161], в інших – як на посадову особу [136; 135; 160]. Причому жодних мотивів відповідного рішення у постановках не наведено. Обґрунтування того, чому суд не визнає ФОП посадовою особою міститься в постанові Миронівського районного суду Київської області від 27.03.2020 року. Суддя зазначив, що фізична особа-підприємець може бути визнана службовою особою (посадовою особою) лише тоді, коли вона на умовах трудового договору наймає працівників для сприяння їй в провадженні підприємницької діяльності, а відповідних доказів суду не надано [154]. Відповідне роз'яснення міститься в листі Міністерства юстиції України від 03.11.2006 № 22-48-548 «Щодо роз'яснення понять «службова особа» та «посадова особа» (на яке на жаль немає посилання у вищевказаній постанові суду). Відповідної позиції дотримується також Касаційний кримінальний суд Верховного Суду [143]. Науковці адміністративного права, досліджуючи питання відповідальності посадових осіб, звертаються до КК України, де визначення «службова особа» міститься в ст. 18 та примітці до ст. 364. Таку позицію слід визнати виправданою, оскільки застосування закону за аналогією в

адміністративному праві не заборонено. Проте в такому випадку це відноситься до повноважень суду в кожному конкретному випадку, що не сприяє єдності практики та порушує принцип юридичної визначеності. Останню тезу також підтверджує практика застосування ст. 44-3 КУпАП, коли суди не завжди накладали стягнення як на посадових осіб на керівників певних закладів чи підрозділів [157; 141]. Крім того, частина адміністративних проваджень за ст. 44-3 КУпАП було закрито у зв'язку з тим, що в протоколі не було наведено доказів, що саме відповідна посадова особа суб'єкта господарювання була відповідальною за дотримання карантинних обмежень [137; 165]. Тому необхідність нормативного визначення поняття посадової особи в КУпАП є очевидною.

М. А. Самбор до спеціальних суб'єктів за ст. 44-3 КУпАП відносить суб'єктів господарювання. Для застосування карантинного законодавства правильне розуміння цього поняття має важливе значення. Відповідний термін вжито в постанові КМ України «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 9.12.2020 р., якою заборонено здійснювати діяльність суб'єктів господарювання без дотримання відповідних вимог [181]. Відповідну термінологію використано і в судовій практиці. Значна частина адміністративних проваджень була закрита у зв'язку з тим, що суб'єкт правопорушення було визначено неправильно, оскільки ним є суб'єкт господарювання. Так, часто працівники Національної поліції складали протоколи щодо порушення встановлених обмежень діяльності суб'єктів господарювання під час карантину не на самих суб'єктів господарювання, а на найманих працівників. В такому випадку суди зазначали, що відповідні особи не є суб'єктами відповідного адміністративного правопорушення [77; 142]. Так, наприклад, Суддя Самарського районного суду м. Дніпро закрила провадження у справі, оскільки особа, на яку було складено адміністративний протокол, була лише продавщицею, а не суб'єктом, що здійснював згадану в протоколі господарську діяльність, а тому, в розумінні ст. 44-3 КУпАП, не могла бути суб'єктом вказаного правопорушення

[162]. Поняття «суб'єкт господарювання» визначено в ЗУ «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 р. № 4196-IX. Закон відносить до них: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані у встановленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці (тобто фізичні особи-підприємці) [193]. Тобто фізичні особи-підприємці наділяються рівнозначними правами та обов'язками з юридичними особами, якщо вони здійснюють підприємницьку діяльність. А отже повинні нести й рівнозначну відповідальність. Такої позиції дотримуються також 80% опитаних респондентів (див. Додаток Г). Проте у випадку притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 44-3 КУпАП, якщо ФОП було визнано посадовою особою на нього накладаються санкції як на посадових осіб, якщо ні – як на громадян. Тому ми підтримуємо позицію тих науковців [213; 49; 29], які пропонують в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП прирівняти відповідальність ФОП до відповідальності посадових осіб.

Таким чином аналіз практики та чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що суб'єктами правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП є лише фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства, фізичні особи-підприємці та посадові особи юридичних осіб.

Четвертий елемент складу адміністративного правопорушення – суб'єктивна сторона – відображає психічний стан особи під час учинення нею протиправного діяння. Вона охоплює низку складових, зокрема вину правопорушника, а також мотив і мету його поведінки. Провідне значення серед цих елементів має саме вина, оскільки вона є ключовою суб'єктивною підставою юридичної відповідальності, без наявності якої її застосування є неможливим. У доктрині адміністративного права вина трактується як психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно шкідливого діяння та його наслідків, що може проявлятися у формах умислу або необережності.

В доктрині одностайною є позиція, що єдиною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП є вина і відповідне діяння може бути вчинено як умисно, так і з необережності [213; 49; 29]. Аналіз судової практики підтверджує цю позицію.

Аналізуючи диспозицію ст. 44-3 КУпАП необхідно також зупинитися на питанні співвідношення цієї статті та ст. 42 КУпАП, якою встановлено відповідальність за порушення санітарних норм. На перший погляд вони співвідносяться як загальна та спеціальна норми, але не все так очевидно. В доктрині вказаному питанню належна увага не приділена. В обґрунтуванні необхідності внесення до КУпАП ст. 44-3 також жодним чином не згадано про існування ст. 42 та їх співвідношення. Питання конкуренції вказаних норм частково піднімали такі автори як С. С. Ковальова та В. В. Крикун. Їх дослідження стосувалися того, що в КУпАП належним чином не визначено орган, який повинен складати адмінпротокол та розглядати адмінпровадження за ст. 42 КУпАП, що унеможливило застосування відповідної норми та сформульовано пропозиції щодо усунення цієї колізії. Також В. В. Крикун зробив висновок, що між ст. 42 і 44-3 КУпАП має місце конкуренція, оскільки ст. 42 КУпАП як загальна норма охоплює згадані в ст. 44-3 КУпАП санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні правила і норми та пропонує суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 42 КУпАП, сформулювати як «порушення санітарних правил і норм, окрім санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм» [101, с. 157]. Однак враховуючи зміни до галузевого законодавства, в якому наведені терміни не вживаються, про що йшлося раніше, запропоновані зміни вже не є актуальними. Співвідношення ст. 42 та ст. 44-3 КУпАП потребує вирішення в комплексі з іншими проблемами застосування відповідних норм, в тому числі через визначення об'єкта кожної з цих норм та органів, в коло повноважень яких входить складання адмінпротокола та притягнення до адмінвідповідальності.

Щодо назви ст. 44-3 КУпАП, то слід погодитися із зауваженнями Головного науково-експертного управління до проєкту закону щодо недоречності вживання

терміну «карантин людей», адже чинне законодавство України (перш за все, у сфері захисту населення від інфекційних хвороб) не оперує вказаним терміном.

Формулювання диспозиції ст. 44-3 КУпАП потребує дослідження визначення терміну «карантин», його змісту та значення. Наразі поняття «карантин» в чинному законодавстві України міститься в ЗУ «Про систему громадського здоров'я» під яким розуміють «адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню інфекційних хвороб, контамінації біологічним агентом, хімічним чи радіаційним чинником» [200]. Зазначене визначення ширше від того, що міститься в ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб», оскільки в останньому мова йде лише про запобігання ОНІХ. Проте відповідно до Прикінцевих положень повинні застосовуватися терміни вжиті в ЗУ «Про систему громадського здоров'я». В той самий час в чинному законодавстві України вживається також термін «карантин, встановлений КМУ з метою запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб» [178]. В ст. 21 ЗУ «Про систему громадського здоров'я» встановлено, що карантин встановлюється на строк, необхідний для локалізації та ліквідації епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби. В рішенні про встановлення карантину зазначаються відомості про інфекційну хворобу, з метою протидії поширенню якої встановлюється карантин. Таким чином не дивлячись на широке визначення карантину в ЗУ «Про систему громадського здоров'я», аналіз ст. 21 цього закону під назвою «Карантин» та інших нормативно-правових актів дозволяє зробити висновок, що чинним законодавством врегульовано виключно правила карантину, спрямованого на запобігання ОНІХ.

Щодо застосування терміну «карантин» на міжнародному рівні, то в ММСП 2005 року міститься наступне визначення: «карантин» означає обмеження діяльності та / або відокремлення від інших підозрілих на зараження осіб, які не хворі, або підозрілих на зараження багажу, контейнерів, перевізних засобів або товарів таким чином, щоб запобігти можливому розповсюдженню інфекції або контамінації» [4]. Тобто мова йде про певні обмежувальні заходи з метою недопущення поширення небезпечних хвороб.

Крім того термін «карантин» міститься й в інших нормативно-правових актах, що стосуються інших сфер життя, не пов'язаних з системою громадського здоров'я (Законі України «Про карантин рослин» № 3348-XII від 30.06.1993 р. [189]; Постанова КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком» № 286 від 02.03.2016 р. [185]; Правила належної виробничої практики ветеринарних препаратів, затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 606 від 10.11.2017 р. [187] тощо). Відповідно вживаються терміни «карантин тварин», «карантин рослин», «карантин продуктів» тощо. Тому можливо термін «карантин людей» є доречним, проте він має бути закріплений на рівні галузевого законодавства, а норми КУпАП повинні відповідати тій термінології, яка застосовується в чинних нормативно-правових актах.

Враховуючи все вищенаведене, робимо висновок, що карантин запроваджується з метою запобігання виникненню та поширенню ОНІХ, перелік яких встановлюється МОЗ. Враховуючи недоліки застосування карантинного законодавства в період поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), в тому числі про адміністративну та кримінальну відповідальність, вважаємо, що поняття, порядок запровадження та правовий режим карантину недостатньо врегульовані в чинному законодавстві. Поняття та основні положення щодо правового режиму карантину містяться в ЗУ «Про систему громадського здоров'я». Відповідно до ст. 21 цього закону перелік протиепідемічних заходів на час карантину визначається відповідним рішенням КМУ, яким встановлюється карантин. Закон містить лише оглядовий перелік цих заходів, який зокрема включає особливі умови і режим пересування населення та здійснення господарської діяльності, що як раніше зазначалося є порушенням конституційних прав людини.

Вважаємо, що оскільки карантин являє собою правовий режим, який обмежує основні права та свободи людини, порядок його встановлення, продовження та скасування, а також вичерпний перелік можливих обмежувальних заходів повинен бути встановлений окремим законом про карантин. Розробка

пропозицій щодо положень відповідного закону виходять за межі цього дисертаційного дослідження. Проте напрацювань у сфері удосконалення карантинного законодавства є достатнього для реалізації цього завдання.

2.2. Заходи адміністративно-правового примусу, які застосовуються за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб

Адміністративний примус можна визначити як особливий різновид державно-правового примусу, що здійснюється у межах та на підставі норм адміністративного права і передбачає застосування уповноваженими органами та посадовими особами системи законодавчо закріплених заходів впливу на фізичних і юридичних осіб. Його призначення полягає у підтриманні публічного порядку, забезпеченні реалізації управлінських рішень органів влади, попередженні та припиненні протиправної поведінки, а також у притягненні правопорушників до адміністративної відповідальності. Як слушно підкреслюють науковці, зокрема М. Г. Шульга, адміністративний примус доцільно розглядати як упорядковану систему заходів психічного та фізичного впливу, спрямованих на свідомість і поведінку індивідів з метою забезпечення неухильного виконання встановлених обов'язків, належного розвитку суспільних відносин, а також підтримання законності й правопорядку. Характер кожних конкретних суспільних відносин, зазначає автор, вимагає притаманного тільки їм захисту [11, с. 164].

Завдяки своїй багатофункціональності та оперативності адміністративний примус виступає одним із найдієвіших правових механізмів реагування держави на прояви суспільно небезпечних і протиправних дій. У науковій юридичній літературі існують різні підходи до класифікації адміністративного примусу, що відображають різноманітність поглядів дослідників на природу, мету та способи його застосування.

В. К. Колпаков поділяє заходи адміністративного примусу на три групи: а) заходи адміністративного попередження; б) заходи адміністративного припинення; в) заходи відповідальності за порушення адміністративно-правових установлень [91, с. 120].

Т. О. Коломєць пропонує багаторівневу класифікацію адміністративного примусу: за фактичними підставами – заходи, пов'язані з протиправними діями, і ті, що не пов'язані з ними; за метою – заходи, пов'язані з протиправними діями, розподіляються на заходи відповідальності та заходи припинення, а

примусові заходи, не пов'язані з протиправними діями, – на такі, що пов'язані із надзвичайними ситуаціями, та власне попереджувальні заходи; додатково автор заходи припинення розмежовує, в залежності від характеру дії, на власне заходи припинення та адміністративно-процесуальний примус [89, с. 18].

А. Т. Комзюк поділяє заходи адміністративного примусу на три групи: адміністративно-запобіжні заходи, заходи адміністративного припинення і адміністративні стягнення [92, с. 12].

Основними чинниками різноманіття підходів до класифікації адміністративного примусу виступає відсутність законодавчого закріплення цієї категорії та чіткого переліку заходів, що належать до його інструментарію. Визначення змісту адміністративного примусу, виокремлення відповідних заходів та їх класифікація наразі існують переважно на рівні наукових розробок і не отримали належного нормативного оформлення. Проте серед найпоширеніших і традиційних наукових підходів варто виділити класифікацію, що поділяє заходи адміністративного примусу на три основні групи: заходи попередження, заходи припинення та адміністративні стягнення.

Заходи попередження спрямовані на недопущення правопорушень і запобігання негативним суспільним наслідкам. Заходи припинення покликані оперативно зупинити протиправні дії, що вже відбуваються. Адміністративні стягнення являють собою застосування санкцій до осіб, які порушили адміністративні норми. Ми притримуємося саме цього загальновизнаного у науковому середовищі підходу, оскільки він, на нашу думку, найбільш узгоджено відображає сутність і функції адміністративного примусу в системі державного управління та правового регулювання.

Таким чином, на відміну від інших форм державно-правового примусу, застосування яких зумовлюється виключно фактом вчинення протиправного діяння, адміністративно-правовий примус має ширший спектр підстав. Його особливістю є те, що крім традиційної реакції на адміністративні правопорушення, він може реалізовуватися й у випадках настання спеціально визначених законодавством умов, коли виникає необхідність попередити завдання шкоди чи

мінімізувати її можливі наслідки. Така особливість зумовлює надзвичайну важливість адміністративно-примусових заходів у контексті запобігання виникненню та поширенню ОНІХ, зокрема необхідність їхнього спрямування не лише на припинення правопорушень, але й на їх превенцію та локалізацію суспільно небезпечних проявів.

Заходам попередження вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП велику увагу у своєму дослідженні приділила Ю. В. Бурченко. Одним із напрямів удосконалення інституту адміністративної відповідальності за порушення правил карантину вона виділяє інформаційний напрям, спрямований на формування правосвідомості населення щодо належного дотримання карантинних норм. Цей напрям передбачає створення інформаційного простору та належних умов для взаємодії між державними органами, експертами, лікарями та населенням. Йдеться насамперед про запровадження спільних комунікаційних платформ із залученням засобів масової інформації з метою достовірного та різнобічного інформування населення [29, с. 176].

Щодо заходів припинення, то оскільки складання адмінпротоколу за правопорушення, передбачене ст. 44-3 КУпАП покладено на органи Національної поліції України, вони повинні вживати заходів, спрямованих на припинення розпочатого правопорушення. Відповідний обов'язок покладено п. 3 ч. 1 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію» [191]. У період дії карантину, поліцейські, виявивши порушення правил карантину, вимагали припинення відповідних протиправних діянь і у випадку виконання вимоги не завжди складали протокол про вчинення адміністративного правопорушення. Невиконання вимог поліцейського щодо припинення адміністративного правопорушення тягне відповідальність за ст. 185 КУпАП. Так, постановою Полтавського районного суду Полтавської області від 01.04.2022 р. особу було визнано винною у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП за наступних обставин: «будучи особою запрошеною для розгляду справи до приміщення Управління патрульної поліції у Полтавській області за ознаками ч.2 ст.44-3 КУпАП, не виконав законну вимогу працівника поліції під час виконання ним службових обов'язків про припинення

правопорушення, передбаченого ч. 2 ст.44-3 КУпАП, а саме: перебуваючи в громадській споруді «Сервісний центр» без вдягнених засобів індивідуального захисту, зокрема респіратора чи захисної маски, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно та на вимогу припинити вказане правопорушення категорично відмовився, вимога повторювалась неодноразово» [156].

За порушення правил щодо карантину передбачено лише один вид адміністративного стягнення – штраф. У ч. 1 ст. 44-3 КУпАП розмір штрафу диференційовано: для громадян – від однієї до двох тисяч нмдг і для посадових осіб – від двох до десяти тисяч нмдг; у ч. 2 – від десяти до п'ятнадцяти нмдг.

Встановлення таких сум штрафів жваво обговорювалося як в науковій спільноті, так і серед практиків. Більшість схилилися до думки, що штрафи передбачені в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП є занадто високими для громадян. Р. Пилипів та А. Тимчишин зауважують, що встановлений розмір штрафу є надмірно високим для пересічного громадянина України [132, с. 165]. Подібну позицію висловлює й Є. В. Курінний, який вважає такий розмір адміністративного стягнення соціально несправедливим, з огляду на значну частку населення, що перебуває за межею бідності, та рівень прожиткового мінімуму, чинний на той час. Науковець також підкреслює диспропорцію у порівнянні з іншими європейськими державами, зазначаючи, що мінімальний штраф за аналогічне правопорушення у Франції є меншим приблизно у чотири рази, а у Великій Британії – у шість разів [108, с. 149].

Науковці також звертають увагу на невиправдано високі розміри адміністративних штрафів, особливо у зіставленні з санкціями, передбаченими за злочини, визначені ст. 325 КК України. Так, А. А. Вознюк та С. С. Чернявський обґрунтовують низку важливих висновків: мінімальна межа штрафу як за злочин, так і за адміністративне правопорушення є ідентичною – одна тисяча нмдг; максимальна межа адміністративного штрафу для громадян сягає двох тисяч нмдг, а для посадових осіб – десяти тисяч, тоді як у кримінальному праві такої диференціації не передбачено; дослідники вважають нелогічним і необґрунтованим, що максимальний розмір адміністративного штрафу перевищує санкцію за злочин, передбачений тією ж сферою правовідносин [47, с. 13].

В. І. Борисов та Д. П. Євтеєва також звертають увагу на надмірну суворість санкцій ст. 44-3 КУпАП та їхню неспівмірність із санкціями ст. 325 КК України. Зокрема, вони відзначають, що верхня межа штрафу для посадових осіб (до 10 000 нмдг): а) співпадає з максимальною сумою штрафу, яка може бути призначена за нетяжкий злочин відповідно до частини 4 статті 12 КК України; б) вдвічі перевищує верхню межу штрафу за статтею 325 КК України (до 5 000 нмдг). При цьому у ст. 325 КК України не передбачено диференціації за ознакою службової особи, на відміну від адміністративної норми. У контексті сталої практики ЄСПЛ зазначається, що штраф за ч. 1 ст. 44-3 КУпАП, зважаючи на його розмір і умови призначення, може кваліфікуватися як кримінальне покарання у розумінні статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (див., зокрема, рішення *Welch v. The United Kingdom*, *Del Río Prada v. Spain*, *Valico SLR v. Italy*) [21, с. 82].

Додатково відзначається, що при оцінці розмірів адміністративного стягнення за ст. 44-3 КУпАП доцільно провести порівняння із санкціями схожих норм. Так, санкція ст. 42 КУпАП, що регулює адміністративну відповідальність за порушення санітарних правил, передбачає накладення штрафу: на громадян – від 1 до 12 нмдг, на посадових осіб – від 6 до 25 нмдг. Така колосальна різниця між розмірами штрафів свідчить про надмірність встановлених у ч. 1 ст. 44-3 КУпАП сум [48, с. 41].

Водночас у науковій літературі висловлюються протилежні позиції, що аргументують необхідність посилення відповідальності, зважаючи на небезпечність поширення пандемії та зарубіжний досвід запровадження санкцій. Так, С. С. Ковальова пропонує посилити санкції для громадян, які підписали інформовану згоду щодо дотримання обмежувальних заходів під час протиепідемічних або профілактичних заходів на визначений термін. Аргумент полягає в тому, що такі особи були поінформовані про серйозні негативні наслідки невиконання карантину, а отже їхні дії створюють підвищені ризики для суспільства порівняно з іншими громадянами [85, с. 165]. О. М. Рєзнік та Є. А. Полянська, порівнюючи український та зарубіжний досвід, дійшли висновку,

що розмір штрафів варіюється залежно від економічного стану країни, при цьому у кожній державі він є значним для її населення [209, с. 221]. Дослідження О. С. Кузембаєва показало, що Україна не займає перші позиції за максимальним розміром штрафів у сфері протидії COVID-19: після Тайваню (1000 %) та ОАЕ (1250 %) Україна посідає третє місце з показником 216 %, який близький до Австралії. Найнижчий рівень максимального штрафу за паритетом купівельної спроможності серед проаналізованих країн спостерігається у США – 24 %. Автор пропонує узгодити рівень штрафних санкцій в Україні до середнього показника, тобто на рівні 50–80 % середньомісячної заробітної плати [107, с. 81].

Водночас високі суми штрафів у зарубіжних країнах обумовлювалися не лише економічним станом держави, а й заходами підтримки громадян та бізнесу під час карантину. Наприклад: у Латвії передбачали податкові канікули до одного року та розширення гарантій і кредитних програм; у Естонії обговорювалося зниження акцизів на енергоносії, відтермінування сплати податків, рефінансування кредитів державою, виплата 70 % зарплати звільненим працівникам; в Угорщині для туризму та сфери послуг тимчасово скасували деякі внески, знизили медичне страхування, заборонили розірвання договорів оренди та підвищення орендної плати, а також призупинили виплати основного боргу і відсотків за кредитами до кінця року. Подібні заходи вживалися й іншими країнами [67]. Проте навіть у цих країнах не вдалося повністю запобігти негативній реакції населення, порушенням карантину та уникненню відповідальності, що підтверджується дослідженнями В. В. Вознюка та С. С. Чернявського [47, с. 12; 123].

Тому ще раз наголошуємо на тому, що не суворі санкції сприятимуть дотриманню обмежувальних заходів, а виважена та послідовна політика держави щодо встановлення виключно необхідних обмежень та збереження належного рівня життя населення.

Про необхідність гуманізації адміністративної відповідальності за порушення правил карантину свідчать й відповідні законодавчі ініціативи. Законом від 6.11.2020 року ст. 44-3 КУпАП було доповнено ч. 2 і за перебування у відповідних громадських місцях без засобів індивідуального захисту штраф

зменшили до розміру від 10 до 15 нмдг (порівняно з мінімальним штрафом в ч. 1 у розмірі 1 тисячі нмдг) [175]. 13 квітня 2021 року на розгляд Верховної Ради було подано проєкт Закону №5372 «Про внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей». Цим законом пропонувалося в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП встановити суму штрафу для громадян від 50 до 200 нмдг, для посадових осіб – від 200 до 500 нмдг, ч. 2 доповнити ще одним видом адміністративного стягнення – попередження [177]. У пояснювальній записці автори наголошують на необхідності гуманізації відповідальності посиляючись, в тому числі, на статистику, згідно якої суди менше як у 10 % від загальної кількості розглянутих проваджень накладали адміністративні штрафи [168]. Законопроєкт 05.09.2023 року знято з розгляду (зважаючи на скасування карантину). Крім того у висновку Головного науково-експертного управління вказувалося, що внесення змін до ст. 44-3 КУпАП має носити комплексний характер, адже диспозиція теж потребує змін [45].

Проте скасування карантину не повинно бути перепорою для удосконалення адміністративної відповідальності за порушення правил карантину, адже як показала практика боротьби з коронавірусною інфекцією, внесення змін до законодавства під час пандемії є неефективним. У цьому контексті не можна не погодитися з думкою Є. В. Курінного: «Не слід запізнювати окремих урядових управлінських кроків, що призвела до суттєвого ускладнення ситуації з коронавірусом в Україні, намагатися компенсувати надмірним застосуванням примусових заходів у вигляді штрафів, бо, враховуючи високий градус соціальної напруги, за цих обставин виникає висока ймовірність отримати зовсім неочікуваний, протилежний вихідним намірам результат» [108, с. 149].

У науковій літературі також вказується на безальтернативність санкцій ст. 44-3 КУпАП, проте натомість ст. 325 КК України є альтернативною, ч. 1 якої, наприклад, крім штрафу містить такі покарання як пробаційний нагляд, обмеження волі та позбавлення волі. Висловлювалися пропозиції зробити санкцію ч. 1 ст. 44-3 КУпАП також альтернативною. Так, В. В. Вознюк і С. С. Чернявський

зазначають, що результати вивчення судової практики засвідчують, що в певних випадках осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. 44-3 КУпАП, звільняють від відповідальності, мотивуючи малозначністю діяння та обмежуючись усним зауваженням. З огляду на окреслене, видається логічним санкцію цієї норми доповнити попередженням. Це забезпечить диференційований підхід у процесі притягнення до адміністративної відповідальності, адже для одного порушника сума штрафу є надто мізерною, другого – надто великою, а щодо окремих суб'єктів обмежуються попередженням [47, с. 13].

А. В. Прокопова та А. Є. Краковська підсумовуючи результати свого дослідження зазначають: «З огляду на вищезазначене виникає необхідність внесення змін до існуючої редакції статті 44-3 КУпАП «Порушення правил щодо карантину людей», шляхом передбачення пом'якшення санкцій за її порушення, зокрема можливість застосування адміністративного стягнення у вигляді попередження та суттєве зменшення розмірів як мінімального, так і максимального штрафів» [203, с. 197]. Так само доповнити ст. 44-3 КУпАП адміністративним стягненням у виді попередження та зменшити суми штрафу як для громадян, так і для посадових осіб (та ФОП) пропонує Ю. В. Бурченко [29, с. 173–174]. На думку Є. В. Курінного у ролі альтернативних адміністративних стягнень за порушення цієї статті можна було б використовувати попередження та домашній адміністративний арешт (12-й новий різновид адміністративного стягнення, що передбачався б ст. 24 КУпАП), який можливо застосовувати на весь час карантину, але не більше двох місяців, із правом збереження місця роботи (свого роду «відпустка» за власний рахунок). За таких варіантів цілком логічним сприймався б поділ ст. 44-3 КУпАП на дві частини з фіксацією у санкціях за кожну частину альтернативні адміністративному штрафу стягнення: попередження та домашній адміністративний арешт (без можливості такої альтернативи для посадових осіб) [108, с. 149].

В. І. Борисов та Д. П. Євтеєва досліджуючи співвідношення норм ст. 44-3 КУпАП та ст. 325 КК України відзначають порушення координаційних зв'язків між адміністративним та кримінальним правом за наявності одного й того

ж предмета охорони. Вони пропонують здійснити перегляд як диспозицій так і санкцій ст. 44-3 КУпАП та ст. 325 КК України таким чином, щоб узгодити адміністративне та кримінальне законодавства відповідно до рівнів ступеня тяжкості правопорушень одного виду: адміністративне правопорушення (ст.44-3 КУпАП) → кримінальний проступок (ч. 1 ст. 325 КК України) → нетяжкий злочин (ч. 2 ст. 325 КК України) → тяжкий злочин (ч. 3 ст. 325 КК України) [21, с. 84–85].

Відповідна позиція заслуговує на увагу, і під час розробки пропозицій щодо вдосконалення норм юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню ОНІХ обов'язково має бути здійснена кореляція норм адміністративного та кримінального права.

В ході цього дослідження було проаналізовано близько 500 постанов суду про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 44-3 КУпАП, якими на осіб було накладено адміністративне стягнення. Більшість постанов стосувалися порушення карантинних обмежень суб'єктами господарювання. Також стягнення накладалися на громадян за перебування в громадських місцях без масок, документів, порушення умов самоізоляції та обсервації. У всіх постановах, крім однієї, як на громадян, так і на посадових осіб за ч.1 ст.44-3 КУпАП було накладено штраф у мінімальному розмірі. Після доповнення ст. 44-3 КУпАП частиною 2 кількість постанов про накладення адміністративного стягнення за перебування в громадському місці без ЗІЗ значно збільшилась. Раніше за таке порушення карантинних правил найчастіше звільняли від відповідальності за малозначністю. За ч. 2 ст. 44-3 КУпАП штрафи у сумі 10 нмдг та 15 нмдг накладалися приблизно в рівних пропорціях. У більшості випадків після набрання чинності відповідними змінами суди застосовували положення про зворотну дію закону в часі [147; 148; 149]. Така судова практика свідчить про те, що на думку багатьох суддів штраф у сумі 1 тисяча нмдг за порушення у виді перебування в громадському місці без ЗІЗ є надто високим.

Щодо обґрунтування застосування штрафу до осіб визнаних винними у вчиненні відповідного правопорушення, то слід констатувати, що більшість

постанов є немотивованими. Причому в інших випадках за подібних обставин суди закривали провадження за відсутністю події або складу адміністративного правопорушення або звільняли від відповідальності за малозначністю діяння, про що йшлося в першому підрозділі. Найчастіше суди наводили загальні положення законодавства щодо врахування особи винного, характеру вчиненого порушення, наявності чи відсутності обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність тощо. Причому у всіх випадках, навіть суттєво відмінних, суди зазначали, що приходять до висновку про необхідність накладення штрафу в мінімальному розмірі. Так, в одній постанові суд зазначив, що призначає штраф у мінімальному розмірі, враховуючи, що правопорушення вчинено вперше [140], а в іншій – в мінімальному розмірі, враховуючи повторність вчинення правопорушення (оскільки в попередньому випадку особа звільнялась за малозначністю) [158]. Особливу увагу потрібно звернути на постанови, в яких суди призначили розстрочку та відстрочку виплати штрафу [154; 150]. Так, в постанові Липоводолинського районного суду Сумської області від 23 березня 2020 року зазначається, що суд вважає за необхідне застосувати до особи адміністративне стягнення у виді мінімального розміру штрафу в межах санкції статті 44-3 КУпАП із визначенням розстрочки по його сплаті частинами після припинення дії карантину, оскільки у цей час господарська діяльність порушника не проводиться, а розмір накладеного судом стягнення є достатньо значним в грошовому еквіваленті для його одноразового погашення [151].

Вищенаведений аналіз постанов про накладення адмінстягнення за ст. 44-3 КУпАП, а саме у переважній більшості випадків - мінімального розміру штрафу, свідчить про те, що суди не здійснювали диференціації відповідальності залежно від сутності правопорушення. І за перебування в громадському місці без маски (до доповнення ч. 2 ст 44-3 КУпАП), без документів, і за порушення умов самоізоляції та обсервації і за порушення діяльності господарюючих суб'єктів - суди накладали штрафи у мінімальному розмірі. Однак очевидно, що не всі карантинні порушення є однаково небезпечними. Встановлення в ст. 44-3 КУпАП більш суворой відповідальності для посадових осіб, вказує на те, що порушення, які

вчиняються ними більш небезпечні, ніж ті, що вчиняються громадянами. Саме діяльність суб'єктів господарювання без дотримання карантинних правил призводить до небажаного скупчення людей у приміщеннях, що підвищує небезпеку поширення інфекційних хвороб. Тому очевидно, що порушення карантинних правил суб'єктами господарювання, як фізичними особами-підприємцями, так і організаціями є більш небезпечними ніж порушення, які вчиняються громадянами. Оскільки ФОП можуть розглядатися як посадові особи, тільки якщо в своїй діяльності вони використовують найману працю, то для уніфікації їх відповідальності більш суворо відповідальність потрібно передбачити для всіх суб'єктів господарювання, а також посадових осіб органів влади, місцевого самоврядування, інших організацій.

Про необхідність гуманізації відповідальності громадян свідчать зміни, якими ст. 44-3 КУпАП було доповнено частиною другою. Проте такі зміни теж не можна визнати послідовними. Карантинними постановами КМ України було встановлено заборону перебування в громадських місцях без документів. Відповідальність за це правопорушення передбачена ч. 1 ст. 44-3 КУпАП. Проте очевидно, що перебування без документів є менш небезпечним ніж без ЗІЗ. Саме по собі це порушення не може призвести до поширення інфекційних хвороб і є лише формальним порушенням карантинних правил. Проте суди вимушені були накладати штраф у сумі однієї тисячі нмдг, якщо звичайно не визнавали це порушення малозначним, що є виправданим. Але найбільш парадоксальним є те, що єдина із проаналізованих в ході дослідження постанов, якою суд наклав адмінстягнення у максимальному розмірі стосувалась якраз порушення у виді перебування в громадському місці без документів. Мотивуючи призначення адміністративного стягнення суд зазначив, що враховує характер вчиненого діяння, але жодним чином не обґрунтував як це вплинуло на обрання максимального розміру штрафу [166].

В одній із постанов суд, мотивуючи обрання адміністративного стягнення зазначив, що враховує характер вчиненого правопорушення, яке є істотним порушенням карантинних заходів та призначив мінімальний розмір штрафу [154].

Виникає питання як повинен діяти суд, якщо діяння не є істотним порушенням карантинних заходів? Звільняти від відповідальності за малозначністю діяння? Проте застосування ст. 22 КУпАП повинно мати місце у виключних випадках [132, с. 167]. Єдності судової практики сприятиме формалізація діяльності судів. У випадку застосування ст. 44-3 КУпАП це може бути досягнуто шляхом диференціації відповідальності на законодавчому рівні.

На тлі безлічі постанов, в яких суди закривали провадження за ст. 44-3 КУпАП у зв'язку з невідповідністю карантинного законодавства ст. 64 Конституції України, доцільно навести твердження з постанови, яким суд обґрунтував необхідність притягнення особи до адміністративної відповідальності: «В період пандемії, коли зупинено роботу багатьох підприємств та установ, економіки всього світу зупиняються та зазнають безпрецедентної кризи, кожна держава, в тому числі й Україна, намагається зупинити розповсюдження смертельно-небезпечної хвороби шляхом запровадження суворих обмежень для громадян та підприємців. Всі ці заходи покликані на охорону здоров'я людей, тому порушення правил карантину є серйозним правопорушенням» [139].

Підсумовуючи аналіз практики та наукових досліджень щодо суворості адміністративної відповідальності за порушення карантинних правил, приходимо до висновку, що засобами впливу на свідомість людей в контексті їх дотримання, особливо в умовах пандемії, повинна бути не юридична відповідальність (адміністративна чи кримінальна), а виважена політика держави щодо встановлення адекватних обмежень на підставі завчасно прийнятих норм закону про карантин, підтримання належного рівня життя людей, продумана інформаційна кампанія. Жодні покарання, навіть найбільш суворі, не можуть примусити людей зупинити підприємницьку діяльність, якщо це позбавляє їх доходу на невизначений проміжок часу, може стати причиною втрати бізнесу тощо. Свідченням цього є вирок у кримінальних провадженнях за ч. 1 ст. 325 КК України Червонозаводського районного суду м. Харкова від 09.09.2020 року та 04.04.2021 року винесені стосовно однієї і тієї самої особи за подібні діяння, пов'язані з порушенням карантинних правил. В обох випадках була укладена угода про

визнання винуватості та узгоджено покарання у виді штрафу – за першим вирокom у сумі однієї тисячі нмдг, за другим – у сумі двох тисяч. У другому вирокy зазначено, що суд враховує те, що обвинувачений підтвердив, що має можливість сплатити штраф, який визначений умовами угоди про визнання винуватості, та його розмір не є надто обтяжливим для нього та його сім'ї [42; 43]. Тобто особа неодноразово вчиняє правопорушення, пов'язані з обмеженнями господарської діяльності і готова сплачувати штраф, ніж зазнавати збитки від обмежень своєї діяльності.

У той самий час, встановлюючи адміністративні стягнення за порушення карантинних правил, не можна не враховувати, що відповідні правила спрямовані на захист здоров'я населення і відповідно перевагу публічного інтересу над приватним. Тому санкції все ж повинні стримувати від порушення виважених, законних та справедливих карантинних заходів.

Таким чином, адміністративні стягнення за порушення правил щодо карантину повинні встановлюватися з урахуванням диференціації відповідальності, кореляції з покараннями за відповідні кримінальні правопорушення, економічного стану держави, платоспроможності громадян. Проте ефективність таких стягнень можлива лише за умови прийняття на підставі принципів верховенства права, законності, справедливості та правової визначеності, з урахуванням усіх наукових напрацювань, здійснених на основі ретроспективного аналізу дії на території України карантину, встановленого з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та інших досліджень, спеціального закону про карантин.

Висновки до розділу 2

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб наразі встановлена в ст. 44-3 КУпАП. Безпосереднім об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я від інфекційних хвороб.

Обґрунтовано, що діяння в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП виражено в одній формі - порушенні норм нормативно-правових актів різних рівнів (від загальнодержавних – закони, до місцевих – рішення органів місцевого самоврядування), спрямованих на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб.

З'ясовано, що відповідно до чинного законодавства України, яким врегульовано порядок встановлення, продовження та скасування карантину, а також адміністративні та протиепідемічні обмежувальні заходи, карантин може бути встановлено виключно для запобігання виникненню та поширенню ОНІХ.

Зроблено висновок, що карантинні заборони та обмеження пов'язані з конституційними правами та свободами людини та громадянина, а тому не можуть встановлюватися на рівні підзаконних нормативно-правових актів та рішень органів місцевого самоврядування, а повинні бути запроваджені на рівні закону. Доведено, що оскільки карантин являє собою правовий режим, який обмежує основні права та свободи людини, порядок його встановлення, продовження та скасування, а також вичерпний перелік можливих обмежувальних заходів повинен бути встановлений окремим законом про карантин.

Обґрунтовано, що з метою забезпечення дотримання принципу правової визначеності та єдності судової практики поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення» та «посадова особа» повинні отримати нормативне визначенні в КУпАП.

З'ясовано, що в ст. 44-3 КУпАП суб'єкт адміністративного правопорушення може бути як загальний – фізична осудна особа (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), яка досягла віку 16 років, так і спеціальний – посадова особа уповноважена виконувати представницькі функції від імені юридичної

особи; фізична особа-підприємець. Стягнення передбачені в ст. 44-3 КУпАП можуть накладатися лише на осіб від 18 років. До осіб від 16 до 18 років можуть бути застосовані специфічні заходи виховного впливу, перелік яких містить статті 24-1 КУпАП.

Доведено, що оскільки фізичні особи-підприємці наділяються рівнозначними правами та обов'язками з юридичними особами, коли вони здійснюють підприємницьку діяльність, то повинні нести й рівнозначну відповідальність, тому в ст. 44-3 КУпАП відповідальність ФОП слід прирівняти до відповідальності посадових осіб.

Єдиною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП є вина і відповідне діяння може бути вчинено як умисно, так і з необережності.

Заходи адміністративного примусу, які можуть бути застосовані у зв'язку з порушенням законодавства, встановленого для запобігання виникненню та поширенню ОНІХ можна поділити на три групи: заходи попередження, заходи припинення та адміністративні стягнення. Заходами попередження є створення інформаційного простору з метою достовірного та різнобічного інформування населення щодо інфекційних загроз та встановлених адміністративних заходів, спрямованих на їх усунення. Обов'язок припинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП покладається на органи та осіб, наділених повноваженнями складати протокол про вчинення відповідного проступку. За порушення правил щодо карантину передбачено лише один вид адміністративного стягнення – штраф.

На підставі аналізу судової практики зроблено висновок, що у переважній більшості випадків як на громадян, так і на посадових осіб за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП накладався штраф в мінімальному розмірі, встановленому в санкції. Крім того, найчастіше суди за результатами розгляду складених протоколів не накладали стягнення, а приймали рішення або про повернення матеріалів справи до відповідних головних управлінь Національної поліції України для доопрацювання, оскільки протоколи про

адміністративне правопорушення не відповідали вимогам ст. 256 КУпАП або про закриття провадження.

Запропоновано знизити розміри штрафів як для громадян, так і посадових осіб, а також для громадян встановити альтернативний вид стягнення – попередження.

Зроблено висновок, що не суворі санкції сприятимуть дотриманню обмежувальних заходів, а виважена та послідовна політика держави щодо встановлення виключно необхідних обмежень та збереження належного рівня життя населення. У той самий час, встановлюючи адміністративні стягнення за порушення карантинних правил, не можна не враховувати, що відповідні правила спрямовані на захист здоров'я населення і відповідно перевагу публічного інтересу над приватним. Тому санкції все ж повинні стримувати від порушення виважених, законних та справедливих карантинних заходів.

Таким чином, адміністративні стягнення за порушення правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб повинні встановлюватися з урахуванням диференціації відповідальності, кореляції з покараннями за відповідні кримінальні правопорушення, економічного стану держави та платоспроможності громадян.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ І ПОШИРЕННЮ ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

3.1. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб

Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ передбачена ст. 325 КК України. Диспозиція ч. 1 цієї статті є дуже широкою і передбачає відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань [102].

Склад кримінального правопорушення є юридичною конструкцією, яка включає чотири елементи – об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності потрібно встановити наявність усіх чотирьох елементів у сукупності.

У науковій доктрині кримінального права сформувалося кілька підходів до розуміння об'єкта складу кримінального правопорушення. Так, В. Я. Тацій та Ю. А. Пономаренко виокремлюють низку концепцій, серед яких: трактування об'єкта як суспільних відносин (що є найбільш поширеним і підтримуваним у наукових колах); його розуміння через категорію соціальних цінностей чи благ; ототожнення об'єкта з правовою нормою; а також тлумачення його як порядку, необхідного для безпеки суспільства, або ж як порядку у публічній сфері та свободи у сфері приватній [221, с. 208]. Доцільно погодитися з думкою, що жодна з наведених концепцій не є хибною чи такою, що не заслуговує на увагу, оскільки кожна з них відображає певний аспект складного й багатовимірного феномену об'єкта кримінально-правової охорони [228, с. 160]. Водночас, не заглиблюючись у цю наукову дискусію, у межах даного дослідження базовою буде використано

найбільш усталену та підтримувану концепцію, згідно з якою об'єктом кримінального правопорушення є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, прихильниками якої є більшість українських учених, зокрема М. І. Бажанов, В. К. Гришук, Н. О. Гуторова, Б. О. Кириш, М. Й. Коржанський, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, В. Я. Тацій та ін. [55, с. 199].

У літературі об'єкт класифікують і «по вертикалі» – це багаторівнева ієрархія, що відображає ступінь узагальнення об'єкта і зазвичай включає такі рівні: загальний об'єкт – найбільш загальний рівень, що охоплює всю сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин; родовий (генеральний) об'єкт – група однорідних суспільних відносин у межах загального об'єкта, що становлять певну сферу охорони; видовий об'єкт – більш вузька група суспільних відносин у межах родового об'єкта та безпосередній (конкретний) об'єкт – ті суспільні відносини, яким безпосередньо завдано шкоду або створено загрозу завдання шкоди у конкретному випадку кримінального правопорушення [46, с. 62]. Такий підхід дозволяє чітко визначити рівень охорони суспільних відносин, на які посягає конкретне кримінально-правове діяння.

Класифікація «по горизонталі» аналізує, скільки й які безпосередні об'єкти притаманні конкретному складу кримінального правопорушення. Основний безпосередній об'єкт – основні суспільні відносини, на які спрямовано посягання. Додатковий безпосередній об'єкт – суспільні відносини, яким поряд з основним об'єктом також завдано шкоди або створено загрозу її заподіяння [46, с. 63].

Вертикальна та горизонтальна класифікації об'єкта кримінального правопорушення виконують взаємодоповнюючі функції у систематизації охоронюваних законом суспільних відносин. Вертикальна класифікація дозволяє послідовно впорядкувати об'єкт, виділяючи рівні охорони – від найбільш загального до конкретного, що сприяє структурованому аналізу кримінально-правових норм. Горизонтальна класифікація дає змогу точно визначити, на які саме суспільні відносини спрямоване посягання у складі конкретного кримінального правопорушення, що є необхідним для правильної кваліфікації. Отже, обидва підходи є невід'ємною частиною теоретичного інструментарію кримінального

права, забезпечуючи системність і точність у дослідженні об'єкта кримінального правопорушення.

Таким чином загальним об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України є уся сукупність суспільних відносин, що охороняється законом про кримінальну відповідальність. Родовим об'єктом є група суспільних відносин, поставлених під охорону відповідного розділу Особливої частини КК України. Ст. 325 розміщена в розділі XIII – «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення».

У науковій літературі спостерігається різноманітність підходів до визначення родового об'єкта розділу XIII КК України. Зокрема, Є. В. Фесенко розглядає його як здоров'я населення, а також систему заходів, спрямованих на його збереження та охорону [235, с. 92]. Більш розгорнуту характеристику цього об'єкта подає С. В. Мокляк, який визначає його як сукупність суспільних відносин, що забезпечують захист здоров'я населення від шкідливого впливу наркотичних і психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів, отруйних і сильнодіючих речовин, одурманюючих засобів, біологічних агентів, токсинів, радіоактивно забрудненої продукції, а також від загрози поширення епідемій [115, с. 203].

А. А. Музика родовим об'єктом кримінальних правопорушень цієї категорії визначає здоров'я населення. Сфера обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є об'єктом кримінальних правопорушень цього розділу через здатність заподіяння шкоди здоров'ю населення у вигляді поширення наркоманії і токсикоманії серед невизначеного кола осіб [121, с. 899].

Формулювання у назві розділу «та інші правопорушення проти здоров'я населення» дозволяє зробити висновок, що родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення.

У межах родового об'єкта кримінальних правопорушень проти громадського здоров'я у кримінально-правовій науці традиційно виокремлюються також видові об'єкти. Так, на думку А. А. Венедіктова, до таких належать: по-перше, суспільні відносини, що виникають у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, їх аналогів чи прекурсорів (статті 305–319, 322–324 КК України); по-друге, суспільні відносини, спрямовані на забезпечення безпеки здоров'я населення, тобто такі, що покликані охороняти його від шкідливого впливу фальсифікованих лікарських засобів, токсичних або сильнодіючих речовин, забруднених харчових продуктів, а також від порушень санітарних норм і правил, спрямованих на недопущення поширення інфекційних хвороб (статті 320–321-2, 325–327 КК України) [32, с. 68].

Особливого практичного значення у межах дослідження кримінальних правопорушень проти громадського здоров'я набуває з'ясування безпосереднього об'єкта діяння, що полягає у порушенні встановлених санітарних правил і норм, спрямованих на недопущення виникнення та розповсюдження інфекційних і масових неінфекційних хвороб.

Більшість науковців поділяють висловлену М. І. Хавронюком позицію, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України є встановлений з метою захисту здоров'я населення порядок запобігання інфекційним захворюванням та отруєнням і боротьби з ними [121, с. 950; 122, с. 180]. В проєкті КК України норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб містяться в розділі під назвою: «Кримінальні правопорушення проти порядку охорони здоров'я людей [222].

Однак саме по собі порушення санітарних правил і норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням, а отже й порядку охорони здоров'я населення від цих хвороб не тягне кримінальної відповідальності. Остання настає у випадку заподіяння шкоди чи створення загрози її заподіяння. Тому більш коректним буде визначення основного безпосереднього об'єкта даного злочину як суспільних

відносин, спрямованих на забезпечення охорони здоров'я населення від інфекційних та масових неінфекційних хвороб.

Додатковим обов'язковим об'єктом є здоров'я людини, факультативним – життя людини, інші захищені кримінальним законом суспільні відносини (залежно від змісту поняття «інші тяжкі наслідки»).

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 325 КК України, охоплює сукупність таких обов'язкових ознак: суспільно небезпечне діяння – у формі дії чи бездіяльності, що полягає у порушенні визначених законодавством санітарно-епідеміологічних правил і норм; суспільно небезпечні наслідки, які виражаються у: а) фактичному поширенні епідемічних, інших інфекційних хвороб або масових неінфекційних захворювань (отруєнь); б) виникненні реальної загрози поширення зазначених захворювань; наявність причинного зв'язку між протиправним діянням та шкідливими наслідками [121, с. 251]. Зазначене дозволяє визначити об'єктивну сторону даного складу злочину як систему взаємопов'язаних елементів, що у своїй сукупності відображають зовнішню сторону протиправної поведінки та її суспільно небезпечний результат.

Диспозиція цієї норми є бланкетною та для з'ясування її ознак відсилає до відповідного галузевого законодавства. Серед невизначеного кола нормативно-правових актів, виходячи із диспозиції статті, повинні застосовуватися ті, які містять правила і норми, встановлені з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними. В контексті відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ мова йде про ті самі нормативно-правові акти, що й в диспозиції ст. 44-3 КУпАП. І відповідно виникають ті самі проблеми, які стосуються надто широкої бланкетної диспозиції, порушення конституційних прав людини і тому подібне.

Порушення відповідних правил і норм може виражатися у формі дії, тобто активного порушення встановлених заборон чи обмежень або бездіяльності – невиконання покладених на особу обов'язків щодо дотримання відповідних правил

і норм. Проте у літературі висловлено слушне зауваження щодо необхідності зміни диспозиції ч. 1 ст. 325 КК України, в контексті формулювання «якщо такі дії спричинили....», оскільки в такому випадку законодавець встановлює відповідальність за відповідні порушення, лише якщо вони виразилися у формі дії [111, с. 146].

Склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК України є матеріальним, адже в диспозиції передбачено альтернативні наслідки у вигляді: а) поширення епідемічних та інших інфекційних хвороб, а також масових неінфекційних захворювань (отруєнь); б) загрози (небезпеки) поширення вказаних захворювань [121, с. 251].

В доктрині викликають зауваження як формулювання відповідних наслідків, так і розміщення їх в диспозиції однієї норми. Так, наприклад, В. О. Гацелюк зазначає, що не варто поєднувати в диспозиції однієї частини статті делікт створення небезпеки та матеріальний склад злочину із реальними наслідками у вигляді виникнення чи поширення захворювань. Така практика не є поширеною в кримінальному законодавстві України і це можна пояснити різницею у суспільній небезпеці діяння, яке могло призвести до поширення інфекції, та діяння, яке його реально спричинило [51, с. 88–89]. Подібної позиції притримуються також В. І. Борисов та Д. П. Євтеєва [21, с. 84]. Відповідно пропонується відповідальність за делікт створення небезпеки передбачити в ч. 1 ст. 325 КК України як за кримінальний проступок, а за наслідки у виді реального заподіяння шкоди – в ч. 2 ст. 325 КК України, як за нетяжкий злочин.

Взагалі формулювання «могли спричинити...» є надто абстрактним. Очевидно, якщо правила та норми, встановлено з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням), то недотримання цих правил і норм може спричинити виникнення та поширення відповідних хвороб.

В інших статтях КК України, в яких встановлено відповідальність за делікти створення небезпеки використано такі формулювання «якщо це створило небезпеку...» (ч. 1 ст. 239, ч. 1 ст. 242, ч. 1 ст. 244, ч. 1 ст. 253, ч. 1 ст. 276 КК

України тощо) , «якщо це порушення створило загрозу...» (ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273, ч. 1 ст. 274 КК України тощо). В проєкті КК України використано наступне формулювання наслідків діянь, подібних передбаченим в ст. 325 чинного КК України: «створило реальну небезпеку» настання відповідних наслідків. Таке формулювання є більш чітким, ніж «могло спричинити». Тут мова йде про факт настання наслідків – «створило», а «могло спричинити» більше характеризує саме порушення. Слова «завідомо могло» – суб'єктивне ставлення особи до свого діяння. Проте і в такому випадку оціночним залишається поняття «реальна небезпека». В контексті порушення карантинних обмежень як визначити чи створило реальну небезпеку поширення інфекційних хвороб перебування без маски в громадському місці хворої особи або носія відповідного вірусу або недотримання обмежень діяльності суб'єктів господарювання, що спричинило скупчення людей, серед яких також є хворі чи вірусоносії. І знову ж таки залишається відкритим питання розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності.

В доктрині кримінального права немає єдності щодо питання визначення місця так званих «деліктів створення небезпеки» в типології складів кримінальних правопорушень. Узагальнивши наявні позиції їх можна звести до трьох наступних: 1) вони належать до кримінальних правопорушень з матеріальним складом, а створення небезпеки є наслідком протиправного діяння; 2) вони належать до кримінальних правопорушень з формальним складом і створення небезпеки є властивістю протиправного діяння; 3) створення можливості настання шкідливих наслідків є проміжним етапом у процесі становлення кримінально протиправного діяння і, за певних умов (залежно від конкретних обставин і особливостей правопорушень) може бути або властивістю самого протиправного діяння, або певним його наслідком [243, с. 240-241; 27, с. 246; 223, с. 7].

Ю. Б. Бурачинська пропонує розглядати поняття «делікт створення небезпеки» у двох аспектах – широкому та вузькому. У широкому розумінні до нього належать усі кримінальні правопорушення, суспільна небезпека яких виражається у створенні реальної загрози заподіяння істотної шкоди. У вузькому ж значенні «делікт створення небезпеки» охоплює лише ті кримінальні

правопорушення, у складі яких створення небезпеки виступає самостійною ознакою – суспільно небезпечним наслідком [28, с. 4]. При цьому кримінальні правопорушення, в яких діяння полягає у порушенні певних спеціальних правил вона пропонує відносити до деліктів створення небезпеки у вузькому значенні.

Така теоретична невизначеність негативно позначається на судовій практиці. У межах монографічного дослідження, присвяченого питанням кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеним рівнем небезпеки, В. І. Борисов та Г. С. Крайник здійснили узагальнення практики правозастосування, яке виявило наявність численних помилок у діяльності слідчих та суддів. Зокрема, дослідники зазначають, що на практиці нерідко виникає складність у визначенні, чи мала місце реальна загроза заподіяння шкоди, чи йдеться лише про її абстрактний характер [22, с. 106]. О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан визначають одним із ключових напрямів удосконалення кримінально-правового механізму охорони довкілля в Україні відмову від законодавчої конструкції «створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля», яка наразі використовується у ряді положень розділу VIII Особливої частини КК України. Спираючись на результати критичного аналізу судової практики та враховуючи наукові підходи, сформовані в сучасній кримінально-правовій доктрині, дослідники обґрунтовують недоцільність конструювання базових (некваліфікованих) складів «земельних злочинів екологічного характеру» за принципом деліктів створення небезпеки. На користь декриміналізації таких форм поведінки вони наводять аргументи, що випливають із практичного аналізу: у більшості випадків судові рішення щодо відповідної категорії справ є або безпідставними, або помилковими. Значна частина з них містить лише декларативне твердження про «створення небезпеки», яке не підкріплене належними доказами, а окремі ідентичні за змістом діяння кваліфікуються судами по-різному – то як злочини, то як адміністративні правопорушення [66, с. 124].

Окрім декриміналізації делікту створення небезпеки, в доктрині кримінального права задля подолання негативної судової практики пропонується

розробити чіткі критерії встановлення наслідку у виді створення небезпеки заподіяння шкоди в загальному або безпосередньо для кримінальних правопорушень певного виду [83, с. 104; 110, с. 221]. О. В. Шамсутдінов пропонує на підставі наявних наукових досліджень та судової практики розробити постанову Пленуму Верховного Суду про найбільш складні у правозастосуванні делікти створення небезпеки. При кваліфікації кримінальних правопорушень проти біологічної безпеки, які належать до складів небезпеки, (до яких він також відносить ст. 325 КК України), автор розробив критерії визначення реальності створюваної ними небезпеки [243, с. 250]. Аналіз наведених критеріїв дозволяє зробити висновки, що реальна небезпека, на думку автора, існує тоді, коли є загроза заподіяння конкренної шкоди конкретним об'єктам протиправного впливу (конкретним потерпілим), а також конкретні об'єктивні обставини, які перешкодили створеній небезпеці перетворитися на реальну шкоду.

В проаналізованих нами вироках, суди в жодному разі не наводили обставин, які б свідчили про реальність, а не абстрактність створеної небезпеки. Так, у вироку Московського районного суду м. Харкова від 27.09.2021 року суд перерахував допущені особою порушення та зазначив, що засуджений свідомо порушив вимоги вищевказаних нормативно-правових актів, прийнятих з метою запобігання розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та як наслідок створив реальну загрозу поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 на території м. Харкова, проте не навів жодних фактів на підтвердження того, що загроза була реальною, а не абстрактною [36]. У вироку Вінницького міського суду Вінницької області від 17.06.2025 року суд, обґрунтовуючи реальність створеної загрози, послався на висновок експерта від 05.11.2024р № 8582/22-63, в якому вказано, що за результатами проведення судової інженерно-екологічної експертизи порушення порядку поводження із небезпечними відходами (медичними відходами категорії «В»), а саме їх збирання, перевезення та зберігання із порушенням ліцензійних умов могло призвести до виникнення та поширення інфекційних хвороб, в тому числі особливо небезпечних [34]. Формулювання

«могло призвести» вказує на абстрактну, а не реальну загрозу. У вироку Інгулецького районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 19 серпня 2015 року суд так само послався на результати експертизи, детально описуючи яким чином заподіяне забруднення ґрунту може призвести до поширення інфекційних хвороб, проте не зазначив чи мали місце такі обставини в реальності, що також підтверджує абстрактність, а не реальність створеної небезпеки [35]. Вироком Харківського районного суду Харківської області від 29.01.2025 року особу засуджено за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 325, ч.1 ст. 366 КК України, за видачу фіктивних медичних довідок про результати тестування методом ПЛР гострої респіраторної хвороби COVID-19 без проведення відповідного тестування. Суд вказав, що такі дії могли спричинити поширення відповідних захворювань. Проте не навів жодних фактів реальності відповідної загрози (зокрема не зазначається чи були особи, яким видавалися довідки, хворі на ковід) [41]. В цьому контексті інтерес становить ухвала слідчого судді Кузнецовського міського суду Рівненської області від 07.07.2021 року, якою відмовлено в задоволенні скарги на бездіяльність начальника слідчого відділу Вараського районного відділу поліції головного управління Національної поліції в Рівненській області, яка полягає у невнесенні відомостей до ЄРДР. Особою було подано заяву про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 325 КК України. Мотивуючи своє рішення, суддя зокрема зазначив, що наведені в заяві дії утворюють склад злочину, передбаченого ст. 325 КК України, лише у випадку, якщо вони створюють реальну небезпеку життю та здоров'ю людей та мають наслідки, в іншому випадку існує адміністративна відповідальність, передбачена ст. 44-3 КУпАП. Вказана заява не містить об'єктивних даних про настання або можливість настання відповідних наслідків, передбачених ст. 325 КК України [234].

Таким чином, формулювання «могли спричинити» визначає в ст. 325 КК України делікт створення небезпеки в широкому значенні, що характеризує діяння, а не наслідки кримінального правопорушення і вступає в конкуренцію зі ст. 44-3 КУпАП.

Для притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення з матеріальним складом необхідно встановити причинний зв'язок між діянням та наслідками. В контексті порушення правил карантину, коли ОНІХ поширюються дуже швидко серед невизначеного кола людей, встановити конкретне джерело поширення в конкретному випадку дуже складно.

Важливим елементом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України, є його суб'єкт. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення закріплено в ст. 18 КК України. Відповідно ч. 1 ст. 18 загальним суб'єктом є фізична осудна особа, яка на час вчинення кримінального правопорушення досягла відповідного віку. Тобто суб'єкт кримінального правопорушення характеризується трьома обов'язковими ознаками: а) фізична особа; б) осудна особа; в) особа, яка досягла відповідного віку. Сукупність цих ознак суб'єкта є обов'язковою для всіх складів кримінальних правопорушень, передбачених в Особливій частині КК України [118, с. 135]. Тому суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 є фізична осудна особа, яка досягла 16 років. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом складу кримінального правопорушення є особа, яка поряд із загальними ознаками, має ще й додаткові ознаки, які, власне, й слугують підставою для виокремлення певного самостійного кримінального правопорушення або кваліфікованого складу кримінального правопорушення [106, с. 622].

В доктрині точиться дискусія щодо того, яким є суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України – загальним чи спеціальним.

Частина дослідників (М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, В. І. Борисов, Ю. О. Данілевська, Д. В. Каменський, Г. В. Чеботарьова, О. В. Шамсутдінов та ін.) обстоює позицію, згідно з якою суб'єкт цього злочину є спеціальним. На їхню думку, кримінальну відповідальність за порушення санітарних правил і норм можуть нести лише ті особи, до службових, професійних чи інших обов'язків яких входить дотримання встановлених вимог, спрямованих на запобігання епідеміям, інфекційним захворюванням або масовим отруєнням, а також на боротьбу з ними. До таких суб'єктів, зокрема, належать працівники органів санітарно-

епідеміологічного нагляду, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, службові особи підприємств, установ і організацій, а також громадяни-підприємці [120, с. 1011]. Так, Є. В. Фесенко підкреслює, що відповідальність за порушення правил, встановлених у сфері охорони здоров'я, мають нести лише ті особи, на яких покладено обов'язок їх дотримання [236, с. 203]. Водночас інші науковці (М. О. Акімов, Ю. В. Баулін, А. О. Байда, І. А. Вартилицька, А. А. Вознюк, В. О. Гацелюк, С. О. Мазепа, І. О. Харь, С. С. Чернявський, Ю. Ю. Забуга, О. О. Пунда та ін.) дотримуються протилежної позиції, вважаючи, що у ст. 325 КК України йдеться про загального суб'єкта кримінального правопорушення. Представники цього підходу, зокрема А. А. Вознюк і С. С. Чернявський, зазначають, що окремі санітарні правила і норми, спрямовані на запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням, поширюються на всіх громадян. Вони підкреслюють, що диспозиція статті не містить ознак спеціального суб'єкта, а санкція не передбачає такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Відтак, науковці пропонують розмежовувати норми, адресовані спеціальним суб'єктам, і ті, що стосуються загального кола осіб [47, с. 13].

Ю. Ю. Забуга, узагальнюючи результати свого дослідження, зазначає, що у правозастосовній практиці суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України, зазвичай визнається спеціальний суб'єкт — особа, на яку покладено обов'язок дотримуватися вимог санітарного законодавства відповідно до її службових, професійних чи інших функціональних обов'язків. Водночас дослідниця вважає такий підхід помилковим, оскільки в умовах карантинних обмежень, встановлених постановами КМ України, відповідальність за дотримання певних санітарних вимог покладалася на всіх громадян. Зокрема, йдеться про заборону перебування у громадських місцях без ЗІЗ, самовільне залишення місця самоізоляції чи обсервації тощо. Таким чином, порушення таких правил потенційно може бути вчинене будь-якою особою, а не лише спеціальним суб'єктом [122, с. 179–180].

Існує також позиція, що в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з порушенням певних спеціальних правил суб'єкт спеціальний, оскільки ним може бути лише особа, яка зобов'язана дотримуватися певних правил, які вона порушила [26, с. 319]. В. М. Захарчук та С. А. Крушинський вважають, що у випадках, коли мова йде про порушення певних правил і норм доцільно говорити не про спеціального суб'єкта, а про наявність у винної особи додаткових ознак – необхідність вчинення певних дій чи дотримання встановлених обов'язків [106, с. 626].

Вочевидь, що за порушення правил карантину до кримінальної відповідальності (за наявності інших обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення) могла бути притягнута будь-яка особа, яка наділена ознаками загального суб'єкта, оскільки відповідні обмеження і заборони були покладені на всіх людей, які знаходились в той час на території України. Такої думки дотримується також 60% опитаних в ході дослідження практичних та наукових працівників (див. Додаток Г).

Отже, суб'єктом кримінального правопорушення за ст. 325 КК України може бути будь-яка особа, на яку відповідно до законодавства покладено обов'язок дотримуватися правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними.

Із суб'єктивної сторони ч. 1 ст. 325 КК України відносять до правопорушень зі змішаною формою вини, в яких особа до вчинення діяння може ставитися як з умислом, так і з необережністю, а до наслідків – необережно. У цьому випадку одностайною є позиція щодо ставлення до наслідків у виді реального спричинення шкоди. Щодо наслідків у виді можливості заподіяння шкоди думки науковців розходяться. Більшість вважає, що завідомість щодо наслідків означає умисну форму вини, причому умисел може бути як прямим, так і непрямым [121; 21; 122; 210]. Так Ю. Ю. Забуга зазначає, що завідомість щодо наслідків означає, що винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає неминучість або високу ймовірність настання наслідків і бажає цього або свідомо

припускає їх настання (прямий або непрямий умисел). Натомість Р. В. Вереша вважає, що в деяких випадках, особливо у ставленні до наслідків, завідомість може означати необережну форму вини (самовпевненість або недбалість) [33, с. 56–57].

Щодо прямого умислу у випадку порушення санітарних правил і норм, то важко уявити, що особа може бажати поширення відповідної хвороби, якщо тільки не має конкретної мети заподіяння шкоди особі, групі осіб, державі, але в такому випадку діяння повинно бути кваліфіковане за іншими статтями КК (наприклад, ст. 113 «Диверсія», ч.1 ст. 442 «Геноцид» або конкретне кримінальне правопорушення проти життя чи здоров'я особи).

Формулювання «завідомо могло» може свідчити про таку форму вини як самовпевненість, за якої особа усвідомлює, що подібні порушення можуть призвести до настання відповідних наслідків, проте вважає, що в її випадку цього не станеться (використання прострочених продуктів для приготування їжі в закладах харчування, проте особа розраховує, що термічна обробка виключить настання наслідків або невикористання ЗІЗ під час карантину, проте особа вважає, що дотримання дистанції унеможливить поширення хвороби). У випадку з карантинним обмеженнями можна вести мову і про недбалість, коли особа володіє інформацією, що недотримання обмежень може призвести до поширення хвороби, проте вважає таку інформацію недостовірною, перебільшеною і легковажно не передбачає можливість настання відповідних наслідків. Крім того при порушенні відповідних правил і норм, особа може байдуже ставитись до можливості настання відповідних наслідків, тобто передбачати високу ймовірність настання таких наслідків, що свідчить про непрямий умисел.

В літературі також зазначається, що на практиці при кваліфікації кримінальних правопорушень встановленню ознак завідомості не приділяється належна увага [33, с. 56].

Проаналізувавши вирoki, постановлені за ч. 1 ст. 325 КК України за період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, констатовано що з 14 вироків, постановлених за цей період, 6 стосувалися

наслідків у виді можливості поширення відповідних захворювань. У цих вироках суд констатував, що порушення відповідних правил і норм завідомо могло спричинити поширення захворювань, проте в жодному випадку не зазначив форму вини, обставини, що свідчать про те, що завідомість стосується саме суб'єктивного ставлення особи, а не становить об'єктиву дійсність (тобто що такі порушення можуть призвести до відповідних наслідків). Зокрема суди вживали наступні вислови: «допущенні ОСОБА_5 порушення зазначених нормативно-правових актів у сфері забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення, що встановлені з метою запобігання інфекційним захворюванням, завідомо могли спричинити поширення інфекційних захворювань та несуть потенційно ризик для здоров'я та життя людей» [36; 37]. В одному із вироків суд вказав, що «ОСОБА_4 свідомо порушив вимоги вищевказаних нормативно-правових актів, прийнятих з метою запобігання розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та як наслідок створив реальну загрозу поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 на території м. Харкова» [36], проте таке формулювання в ч. 1 ст. 325 КК України не вжито. В інших випадках суди перераховували порушені правила і норми і вказували кваліфікацію за ч. 1 ст. 325, а саме «таким чином своїми умисними діями ОСОБА_5 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 325 КК України, тобто порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним хворобам, якщо такі дії завідомо могли спричинити поширення цих захворювань» [42, 39], або просто формулу кваліфікації без юридичного формулювання обвинувачення [43].

Наведений аналіз практики підтверджує, що ознака завідомості на практиці лише констатується, проте не обґрунтовується.

В. І. Борисов та Д. П. Євтєєва пропонують вилучити слово «завідомо», оскільки ним обмежується ставлення до наслідку «могли спричинити поширення цих захворювань» умисною формою вини, тоді як кримінальне правопорушення, передбачене ст. 325 КК України, за наявності настання інших наслідків та ставлення особи до них є необережним діянням [21].

В доктрині також панує думка, що у деліктах створення небезпеки ставлення до наслідків характеризується необережною формою вини [28, с. 6].

Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України, сформульовано в ч. 2 як «загибель людей або інші тяжкі наслідки». Дискусії в теорії та на практиці викликають тлумачення термінів «загибель людей» та «інші тяжкі наслідки». З'ясуванню змісту цих оціночних ознак присвячено чимало досліджень [122; 225; 23; 117]. Щодо «загибелі людей», то під загибеллю одностайно розуміється смерть, а от кількість людей – питання дискусійне. Так, Ю. Ю. Забуга зазначає, що загибель людей традиційно (хоч і не безспірно) означає спричинення смерті хоча б одній людині [122, с. 182]. Таке тлумачення цього поняття міститься в ППВСУ від 12.06.2009 р. №7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» [196], в ППВСУ від 10.12.2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини проти довкілля» [202], в ППВСУ від 26.04.2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» [201], тобто є характерним для судової практики.

З. А. Тростюк (Загине́й-Заболотенко) зазначає, що у випадках, коли в диспозиціях статей Особливої частини КК України в межах однієї логіко-граматичної конструкції поєднуються формулювання «загибель людей» та «інші тяжкі наслідки», останній вираз повинен охоплювати випадки смерті однієї особи, тоді як поняття «загибель людей» слід розуміти як смерть двох і більше осіб [225, с. 168]. Такої ж позиції дотримується і Л. П. Брич, яка підтримує таке тлумачення відповідної конструкції, наголошуючи, що «загибель людей», згадана у диспозиції статті (або її частини) Особливої частини КК України, виступає єдиною альтернативою іншим тяжким наслідкам [23, с. 232]. В. О. Навроцький також поділяє цю логіку, підкреслюючи, що у разі, коли поряд із наслідками у вигляді загибелі людей у КК України згадуються «інші тяжкі наслідки», смерть одного потерпілого має кваліфікуватися саме як такі інші тяжкі наслідки [117, с. 357]. М.І. Хавронюк під загибеллю людей в ст. 325 КК України

розуміє смерть двох і більше людей, а смерть однієї особи відносить до інших тяжких наслідків [121, с. 950]. Практики встановлення таких наслідків за ч. 2 ст. 325 КК України не існує.

Ми поділяємо останню позицію та вважаємо, що в ч. 2 ст. 325 КК України під загибеллю людей слід розуміти смерть двох і більше людей, а смерть однієї особи належить до інших тяжких наслідків.

Поняття «інші тяжкі наслідки» є не менш дискусійним як в доктрині, так і на практиці. Судове роз'яснення цього поняття міститься у вищевказаних ППВСУ і стосується відповідних кримінальних правопорушень. В кожній з цих постанов Пленум ВСУ по-різному розкриває зміст поняття «інші тяжкі наслідки», з урахуванням об'єкта відповідних кримінальних правопорушень та мети прийняття певних кримінально-правових заборон [136; 202; 201].

Слід зазначити, що оскільки зазначене поняття є одним із найбільш часто вживаних у КК України кількісних оціночних понять в кримінально-правовій науці питання про його зміст належить до числа активно досліджуваних. Причому досліджується це питання в різних аспектах. В контексті нашого дослідження викликають інтерес підходи до розкриття змісту «інші тяжкі наслідки» коли в тексті кримінального закону це поняття вживається із словосполученням «загибель людей».

Один із наукових підходів до тлумачення поняття «інші тяжкі наслідки» ґрунтується на правилі, згідно з яким усі терміни, включені до відкритого переліку, мають позначати однорідні за своїм змістом явища. Це означає, що додаткові («інші») ознаки повинні бути співмірними за характером із тими, що прямо вказані у КК України, водночас зберігаючи певну змістову відмінність від уже перелічених у диспозиції статті. Як зазначає В. О. Навроцький, однорідність таких ознак передбачає їхню схожість у сутнісних рисах із прямо названими у законі, а також належність до тієї ж самої групи чи роду суспільно небезпечних наслідків [117, с. 641]. Виходячи з цього, у випадках, коли в нормі кримінального закону формулювання «загибель людей» використовується як єдина альтернатива

«іншим тяжким наслідкам», зміст останніх доцільно обмежувати тими наслідками, що виражаються у завданні певної шкоди здоров'ю людини [225; 23; 67].

Інша позиція полягає у широкому підході до тлумачення відповідного поняття, тобто до «інших тяжких наслідків» належать будь-які наслідки, які перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з вчиненим діянням [78; 121; 122]. Такий підхід відповідає позиції Пленуму ВСУ, який, хоча й по-різному в кожній постанові, але широко тлумачить відповідне поняття і, наприклад, у кримінальних правопорушеннях проти безпеки виробництва, де «загибель людей» є єдиною альтернативою «іншим тяжким наслідкам», відносить до останніх окрім фізичної шкоди, також матеріальну [196].

Дотримуючись цієї позиції, М. І. Хавронюк зазначає, що до інших тяжких наслідків в ст. 325 КК України можуть належати смерть однієї особи, велика екологічна чи матеріальна шкода, виникнення масових заворушень тощо [121]. Ю. Ю. Забуга до інших тяжких наслідків у цій статті відносить спричинення тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше людям, заподіяння значної матеріальної або екологічної шкоди тощо [122, с. 182]. Причому наведені переліки є завжди невичерпними та містять поняття, які також належать до оціночних (велика, значна матеріальна, екологічна шкода), що не сприяє одноковому тлумаченню цього поняття та єдності судової практики.

В єдиному вирокі постановленому за ч. 2 ст. 325 КК України іншими тяжкими наслідками було визнано зараження відповідним захворюванням значної кількості людей (зокрема 61 особа захворіла на сальмонельоз) [40]. Однак виникає питання за яким критерієм значною кількістю людей було визнано зараження саме 61 особи. В усіх інших випадках, коли відбулося зараження більше 20, 30 осіб кваліфікація здійснювалась за ч. 1 ст. 325 КК України. Зі змісту ст. 325 КК України випливає, що відповідна кримінально-правова заборона встановлена з метою запобігання масовим отруєнням, а масовість означає велику кількість людей. Крім того, у переважній більшості випадків сальмонельоз спричиняє не середньої тяжкості, а легкі тілесні ушкодження за ознакою короткочасного розладу здоров'я.

А заподіяння легких тілесних ушкоджень жоден з дослідників не відносить до інших тяжких наслідків.

У літературі неодноразово висловлювалась думка, що використання оціночних понять в КК України не сприяє єдності судової практики, часто порушує принцип правової визначеності та повинно бути зведено до мінімуму. Звичайно повністю відмовитися від оціночних понять неможливо, але потрібно використовувати підхід, заснований на оптимальному поєднанні оціночних і формально-визначених ознак. Одним із варіантів є створення термінологічного словника в КК України. В проєкті КК України прийнято такий підхід, розділ 1.1. має назву «Глосарій». Крім того в кожному розділі Спеціальної частини також є статті, присвячені значенню вживаних у розділі термінів. Поняття «інші тяжкі наслідки» в проєкті КК України відсутнє. В статтях, що встановлюють відповідальність за порушення санітарних-протиепідемічних правил і норм визначено конкретні наслідки, зміст яких тлумачиться у глосарії. Причому до наслідків відповідних діянь належить як фізична, так і майнова шкода. Під масовим захворюванням людей в проєкті пропонується розуміти захворювання 50 і більше осіб.

Л. П. Брич для позначення наслідків, які полягають у фізичній шкоді пропонує відмовитися від використання оціночних понять і визначати їх конкретно в кожному складі кримінального правопорушення, враховуючи зміст і структуру безпосереднього об'єкта. Суспільно-небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини потрібно позначати за допомогою вказівки на конкретний вид, розмір шкоди, кількість потерпілих та форму вини [23, с. 233].

Ми дотримуємося позиції, що інші тяжкі наслідки в ч. 2 ст. 325 КК України потрібно визначати у логіко-семантичному тлумаченні цього поняття єдиною альтернативою якого є загибель людей, враховуючи безпосередній об'єкт цього злочину, а тому під ними слід розуміти лише фізичну шкоду. Однак виникає питання яка фізична шкода може бути віднесена до інших тяжких наслідків цього злочину.

Вище ми вже зазначали, якщо під загибеллю людей слід розуміти заподіяння смерті двом і більше особам, то смерть однієї особи належить до інших тяжких наслідків. Найбільш поширеною позицією віднесення до інших тяжких наслідків певного виду тілесних ушкоджень є заподіяння тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам [196; 202; 201; 23, с. 234; 100, с. 248; 67, с. 167–169]. Особливістю кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України є те, що до основних наслідків належить поширення інфекційних та інших неінфекційних захворювань, які можуть спричинити різний розлад здоров'я (короткочасний, тривалий) і відповідно належати до різного виду тілесних ушкоджень. Крім того поширення хвороб означає зараження значної кількості людей. Це ускладнює розмежування основних та кваліфікованих наслідків.

В контексті дослідження кримінальної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ, слід відзначити, що згідно ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» до ОНІХ відносяться хвороби, що характеризуються важкими та (або) стійкими розладами здоров'я у значної кількості хворих, високим рівнем смертності, швидким поширенням цих хвороб серед населення [188]. Високий рівень смертності свідчить про небезпеку цих хвороб для життя людини, а швидке поширення – про небезпеку загибелі людей. Н. О. Гуторова пропонує зараження ОНІХ відносити до тяжких тілесних ушкоджень [122, с. 147]. В проєкті КК України в зміст поняття «тяжка шкода здоров'ю» включено зараження ОНІХ [222]. Таким чином вважаємо, що поширення ОНІХ слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 325 КК України як спричинення інших тяжких наслідків.

Також погоджуємось з позицією науковців щодо відмови від конструкції «інші тяжкі наслідки» та встановлення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознаки у виді конкретної шкоди життю та здоров'ю. Таку позицію також підтримують 88% опитаних практичних та наукових працівників (див. Додаток Г).

3.2. Заходи кримінально-правового характеру, які застосовуються за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб

Найбільш дискусійним питанням застосування ст. 325 КК України є санкція цієї норми. З початку введення карантину саме санкція цієї статті зазнавала змін тричі:

1) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 530-IX від 17.03.2020 року (далі – ЗУ № 530-IX від 17.03.2020 року) [173], яким ст. 325 КК України була викладена у новій редакції. Водночас таке формулювання виглядало надмірним, оскільки фактично зміни торкнулися лише санкції статті, зокрема в частині збільшення розміру штрафу.

2) Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 540-IX від 30.03.2020 року [174] було закріплено, що положення ЗУ № 530-IX від 17.03.2020 року, за яким ст. 325 КК України набула нової редакції, мають тимчасову дію. Зокрема, вони застосовувалися виключно протягом тримісячного строку з моменту офіційного опублікування відповідного закону.

3) Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» № 3342-IX від 23.08.2023 року [176] було модифіковано абз. 2 ч. 1 ст. 325 КК України. В результаті арешт як вид кримінального покарання був замінений на пробаційний нагляд строком до трьох років.

Відповідно Закон № 540-IX від 30.03.2020 року встановив строкову дію редакції ст. 325, що була викладена Законом № 530-IX виключно упродовж трьох місяців з моменту опублікування цього Закону, тобто з 17.03.2020 року (з моменту опублікування в офіційному виданні «Голос України»). Дія ст. 325 КК України у редакції Закону № 530-IX була припинена 18.06.2020 року. Однак на сайті Верховної Ради України досліджувана норма й досі відображається в редакції

Закону № 530-IX від 17.03.2020 року із подальшими змінами. Судова практика після 18.06.2020 року свідчить, що суди призначали покарання засудженим у межах санкції ч. 1 ст. 325 КК України у редакції Закону № 530-IX.

Темпоральним проблемам дії відповідної норми у часі було присвячено чимало досліджень, зокрема потрібно виділити праці В. О. Гацелюка [51], З. А. Загиней-Заболотенко і В. М. Мельник [75], Т. І. Нікіфорової [124], А. А. Вознюка і С. С. Чернявського [47] та С. О. Мазепи [111]. Усі автори прийшли до одностайної думки, що застосування санкції ч. 1 ст. 325 КК України в редакції ЗУ № 530-IX від 17.03.2020 року із подальшими змінами є нелегітимним. В. О. Гацелюк, а також З. А. Загиней-Заболотенко та В. М. Мельник провівши ретельне дослідження нормативно-правових актів та доктринальних положень щодо дії нормативно-правових актів у часі, прийшли до висновку, що ЗУ № 530-IX від 17.03.2020 року втратив чинність 18.06.2020 року, проте визнання таким, що втратив чинність, нормативного акта чи його скасування не поновлює дію актів, які ним скасовані або визнані такими, що втратили чинність. Тобто припинення дії ст. 325 КК України у редакції Закону України № 530-IX від 17.03.2020 року не поновлює дію цієї статті в його попередній редакції. Таким чином, зроблено висновок, що ст. 325 КК України на сьогодні не діє, а тому до неї не можуть вноситися жодні зміни і тим більше ухвалюватися вирoki. Єдиним ефективним способом запобігти негативним наслідкам у правозастосовній практиці та водночас гарантувати дієву кримінально-правову протидію порушенням санітарних правил і норм, спрямованих на недопущення інфекційних захворювань і масових отруєнь, виступає невідкладне оновлення редакції ст. 325 КК України [75, с. 523].

Аналіз практики застосування санкції ч. 1 ст. 325 КК України свідчить про те, що суди найчастіше призначають покарання у виді штрафу в мінімальному розмірі, причому як в редакції до 17.03.2020 року, так і після. Лише в одному вирoku було призначено покарання у виді обмеження волі строком на 1 рік. В єдиному вирoku за ч. 2 ст. 325 КК України особі було призначено покарання у виді позбавлення волі на 5 років. В обох цих випадках засуджених було звільнено від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України [38, 43].

Переважна більшість вироків за ст. 325 КК України винесено щодо порушення санітарних правил і норм, встановлених з метою запобігання масовим отруєнням (так звані «банкетні» справи). Притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 325 КК України за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню ОНІХ мало місце виключно під час карантину, встановленого з метою запобігання COVID-19. За всіма цими вирокami засудженим було призначено покарання у виді штрафу в мінімальному розмірі [40, 36].

До 23.08.2023 року в санкції ч. 1 ст. 325 КК України було передбачено покарання у виді арешту. Такий вид покарання не було призначено жодного разу. Законом від 23.08.2023 року №3342-IX КК України ч. 1 ст. 325 КК України було доповнено покаранням у виді пробаційного нагляду (арешт набув статусу спеціального покарання, яке може бути призначено лише військовослужбовцям і в більшості санкцій був замінений на пробаційний нагляд). Відповідний Закон набрав чинності 28.03.2024 року. За цей період пробаційний нагляд за ч. 1 ст. 325 КК України не було призначено жодного разу. Пробаційний нагляд відносно новий вид покарання, сутністю якого є здійснення соціально-виховного впливу на особу без ізоляції від суспільства зі збереженням соціальних зв'язків особи. Соціально-виховна робота, яка здійснюється щодо засуджених до пробаційного нагляду має на меті усунення криміногенних факторів, які призвели до вчинення особою кримінального правопорушення і які визначають ризик вчинення кримінального правопорушення повторно. Обов'язки, які можуть бути покладені на особу, засуджену до пробаційного нагляду, а також затверджені пробаційні програми («Зміна прокримінального мислення», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки» «Формування життєвих навичок», «Подолання домашнього насильства»), розраховані на осіб, які вчинили умисні кримінальні правопорушення, спрямовані на виправлення соціально дезадаптованих, схильних до девіантної поведінки (які проявляють насилля, агресію, мають алкогольну/наркотичну залежність) осіб, та мають на меті формування з особи-правопорушника соціально корисного (принаймні соціально

не шкідливого) члена суспільства через зміну обстановки, середовища перебування, ціннісних орієнтирів таких суб'єктів. Проте у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України мова йде про недбале ставлення особи до виконання своїх обов'язків щодо виконання санітарних правил і норм, які в більшості випадків є для них професійними чи службовими, необережну форму вини до настання наслідків. Такі особи зазвичай не характеризуються девіантною поведінкою, не становлять небезпеку для суспільства поза сферою виконання відповідних обов'язків і потребують коригування свідомості саме щодо відповідального ставлення до них. Слід зазначити, що в КК України далеко не в усіх статтях, які передбачають відповідальність за порушення особою службових, професійних чи будь-яких інших, покладених законом обов'язків, передбачено покарання у виді пробаційного нагляду, а саме лише у ст. 132, ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 144, ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 327 КК України. Встановлення пробаційного нагляду в санкціях багатьох статей відбулося шляхом заміни покарання у виді арешту на пробаційний нагляд без врахування особливостей вчиненого кримінального правопорушення. Питання доцільності встановлення пробаційного нагляду в санкціях статей за необережні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з виконанням особою, покладених на неї обов'язків є предметом окремого наукового дослідження. Однак, якщо таке покарання встановлено у санкціях відповідних статей, повинно бути передбачено обов'язки та програми, які враховують кримінологічну характеристику відповідних осіб та передбачають вплив на криміногенні фактори, які сприяють вчиненню відповідних кримінальних правопорушень.

Аналіз практики призначення покарання за ст. 325 КК України свідчить, що суди часто призначають покарання на підставі угоди про визнання винуватості (у переважній більшості вироків, постановлених за кримінальні правопорушення, вчинені в період дії карантину). Щодо врахування обставин, які пом'якшують покарання, то зазвичай суди враховують таку обставину, як щире каяття. У більшості вироків вказівка на обтяжуючі обставини відсутня.

У вироку Московського районного суду м. Харкова від 27.09.2021 року, постановленому за порушення карантинних обмежень, обставиною, що обтяжує покарання суд визнав вчинення злочину повторно [36]. Проте така обставина жодним чином не відобразилась на призначеному покаранні у виді штрафу в мінімальному розмірі. Обставини повторності та рецидиву не є кваліфікуючими в цьому кримінальному правопорушенні, проте обов'язково повинні встановлюватися та належним чином враховуватися при призначенні покарання, адже умисне систематичне невиконання особою покладених на неї обов'язків свідчить про підвищену суспільну небезпеку особи [62, с. 28].

Санкцією ч. 1 ст. 325 КК України не передбачено жодного додаткового покарання. Відсутність в санкції такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю стало підставою для висловлення думок щодо загального суб'єкта даного кримінального правопорушення. Проте обов'язок виконувати санітарні правила і норми зазвичай покладається на осіб у зв'язку із здійснюваною ними діяльністю чи займаною посадою. Тому в доктрині висловлено пропозицію доповнення санкції ч. 1 ст. 325 КК України додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [124, с. 89]. Пропозицію передбачити цей вид покарання як додатковий у санкціях ст. 325 КК підтримало 94% респондентів, опитаних в ході проведеного дослідження (див. Додаток Г). Така пропозиція видається актуальною, якщо мова йде про умисне систематичне порушення санітарних правил і норм, що призвело до настання суспільно-небезпечних наслідків.

Питання посилення відповідальності за ст. 325 КК України піднімалося і до змін, внесених 17.03.2020 року. Зокрема редакція статті 2009 року також була спрямована на посилення юридичної відповідальності за вчинення діянь, що внаслідок недодержання встановлених санітарних і протиепідемічних норм та правил спричинили виникнення реальної загрози життю і здоров'ю осіб, їх загибель, масове поширення інфекційних захворювань або інші тяжкі наслідки [51, с. 88].

На сайті Верховної Ради України щодо змін, внесених до ст. 325 КК України зазначається: «зміни до статті 325 додатково див. в Законі. № 2617-VIII від 22.11.2018 року». Вказаним законом було внесено зміни до ряду нормативно-правових актів, в тому числі КК України, щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. В санкції ч. 1 ст. 325 КК України штраф мало бути збільшено від двох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та доповнено позбавленням волі на строк до трьох років. Закон набрав чинності 01.07.2020 року. Проте зміни до ст. 325 КК України чинності не набрали, очевидно у зв'язку з наведеними вище темпоральними проблемами редакції відповідної норми від 17.03.2020 року.

Вважаємо, що кримінальна відповідальність за порушення санітарних правил і норм повинна бути співмірною з суспільною небезпекою діяння та з відповідальністю за порушення інших спеціальних правил, які потягли подібні наслідки. Оскільки поширення інфекційних та масових неінфекційних хвороб становить загрозу національній безпеці в сфері громадського здоров'я, а також може спричинити тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, санкції за ці правопорушення повинні бути співмірними із санкціями, встановленими за кримінальні правопорушення у сфері громадської безпеки та життя і здоров'я особи, які характеризуються необережною формою вини щодо наслідків [62, с. 29].

Щодо застосування інших, крім покарання, заходів кримінально-правового характеру, то за умови призначення покарання у виді обмеження волі чи позбавлення волі можливе звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, 76 КК України). Як вже зазначалось, на практиці такі види покарання призначались двічі і в обох випадках засудженого звільняли з випробуванням. Такий захід кримінально-правового характеру взагалі є широко застосовуваним на практиці, проте часто вирoki скасовуються в апеляційному чи касаційному порядку через недостатню вмотивованість висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання. Враховуючи, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 325 КК України є необережним, а також кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють відповідні діяння видається, що

зазвичай їх виправлення можливе без ізоляції від суспільства. Тому, за належної мотивації, застосування ст. 75 КК України в даному випадку є виправданим.

Оскільки кримінальне правопорушення передбачене ч. 1 ст. 325 КК України належить до необережних нетяжких злочинів можливе звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 45-49 КК України. Така можливість широко використовується на практиці. Найчастіше звільнення від кримінальної відповідальності за порушення санітарних правил і норм здійснюється у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України) [229; 232]. У разі, якщо суспільно небезпечні наслідки не настали, а була лише реальна загроза їх настання, то особу, за наявності підстав, можна звільнити від кримінальної відповідальності відповідно до ст. 48 КК України у зв'язку зі зміною обстановки. Ухвалою Київського районного суду м. Харкова від 08.07.2021 р. особу, яка обвинувачувалась у порушенні встановлених на час карантину обмежень щодо роботи закладів громадського харчування, було звільнено від кримінальної відповідальності за ст. 48 КК у зв'язку з тим, що вчинений нетяжкий злочин внаслідок зміни обстановки втратив суспільну небезпечність на час розгляду справи в суді, так як на цей час скасовані всі обмеження щодо роботи закладів загального харчування [231].

Полтавський апеляційний суд залишив вказану ухвалу без змін, посилаючись також на те, що Постановою КМУ від 27.06.2023р. № 65 відмінено з 24 години 00 хвилин 30 червня 2023 р. на всій території України карантин, встановлений з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 [233]. Звичайно скасування карантину свідчить про зміну обстановки, проте чи така зміна скасовує суспільну небезпечність діяння або особи, яка його вчинила, адже за умови введення знову карантину немає жодних обставин, які б свідчили, що особа не вчинить аналогічне діяння?

Найбільше зауважень викликає можливість звільнення за ст. 46 КК України у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. У судовій практиці є лише одна ухвала Збаразького районного суду Тернопільської області від 25.01.2024 р. постановлена за цією статтею. Порушення обвинуваченою особою санітарних

правил і норм призвело до поширення небезпечної інфекційної хвороби сальмонельоз (було заражено 38 осіб). Потерпілою особою в порядку ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України було визнано лише одну особу і саме з нею відбулося примирення [230]. Однак Верховний Суд розрізняє поняття потерпілого в правовому і процесуальному розумінні. Велика Палата Верховного Суду вважає, що у ст. 46 КК України поняття «потерпілий» вжито саме у його кримінально-правовому розумінні, оскільки воно є первинним відносно його розуміння в кримінальному процесі, так як з'являється об'єктивно, з моменту вчинення посягання, незалежно від того, чи зафіксовано факт вчинення кримінального правопорушення, розпочиналось у зв'язку з цим кримінальне провадження та чи закріплений (юридично легалізований) такий статус процесуально [138; 144]. У справі про хуліганство Верховний Суд зазначив, що крім потерпілого в процесуальному значенні у справі є ще потерпілі в кримінально-правовому значенні (особи, яким кримінальним правопорушенням було завдано моральної шкоди) з якими примирення не відбулося. Оскільки у цьому кримінальному провадженні не було досягнуто примирення з усіма потерпілими у кримінально-правовому розумінні, звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України неможливе [144]. Крім того, існують різні правові позиції Верховного Суду щодо можливості застосування ст. 46 КК України, якщо вчиненими кримінальними правопорушеннями шкода заподіюється не лише приватним, але й публічним інтересам [145, 163]. Так, у постанові Верховного Суду від 6 листопада 2018 р. у справі № 689/695/17, вказано що «спричинена конкретним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, звільнення особи від кримінальної відповідальності в зв'язку з примиренням винного з потерпілим може мати місце лише тоді, коли кримінальне правопорушення завдає шкоди приватним інтересам фізичної особи, а не публічним інтересам» [145]. Хоча така позиція не є одностайною і в інших постановах Суд висловлював протилежну або дещо іншу позицію, проте вважаємо, що така позиція є найбільш обґрунтованою. Зокрема у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого

ст. 325 КК України, коли відбулося поширення інфекційної хвороби серед невизначеного кола осіб, а особливо якщо існувала загроза виникнення епідемії чи пандемії, шкода завдана громадському здоров'ю, а не лише здоров'ю конкретних потерпілих, тому звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України виключається. Через неоднозначне розуміння поняття «потерпілий» в судовій практиці, а також відсутності прямої законодавчої заборони застосовувати ст. 46 КК України у випадку, коли шкода кримінальним правопорушенням заподіюється як приватним, так і публічним інтересам, вважаємо, що остаточне вирішення цього питання повинно відбутися на рівні постанови Об'єднаної палати Верховного Суду або Пленуму Верховного Суду, який статтею 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» уповноважений надавати за результатами узагальнення судової практики роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства.

3.3. Розмежування адміністративного та кримінального правопорушення, встановлених за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб

Основна проблема, яка виникла в судовій практиці під час притягнення до відповідальності за порушення карантинних обмежень – це розмежування ст. 44-3 КУпАП та ст. 325 КК України. Панівною позицією в наукових джерелах є та, що розмежування повинно здійснюватися за наслідками. Тобто обидві норми встановлюють відповідальність за однакові діяння, але склад адміністративного правопорушення є формальним, а кримінального – матеріальним. Проте дискусії викликав делікт створення небезпеки як наслідки, передбачені в ч. 1 ст. 325 КК України, про що частково вже йшлося в підрозділі 3.1. Розмежування ст. 44-3 КУпАП та ч. 1 ст. 325 КК України за наслідками загрози поширення коронавірусу викликало жваве обговорення в доктрині. Так, наприклад, О. О. Кравчук доводить конкуруючий характер вказаних норм під час карантину, зазначаючи, що по суті карантин запроваджується для запобігання і припинення поширення захворювань, тому можливість будь-якого забороненого діяння спричинити поширення захворювань завідомо презюмується. В іншому випадку заборона такого діяння позбавлена легітимної мети [99, с. 104]. Подібне твердження висловили також А. А. Вознюк і С. С. Чернявський зазначаючи, що внаслідок порушення більшості встановлених заборон постає можливість зараження інших осіб, а отже, і поширення інфекційної хвороби [47, с. 11]. Конкуруючий характер вищевказаних норм підтверджує й судова практика. Нечисленні вироки, постановлені за ч. 1 ст. 325 КК України [36; 42; 43] за порушення правил карантину свідчать про те, що за подібні порушення в інших випадках особи притягувались до адміністративної відповідальності [159; 152; 146]. В. І. Борисов та Д. П. Євтеєва в цьому контексті наголошують на порушенні принципу системно-правової узгодженості адміністративного та кримінального законодавства [21, с. 82].

В частині порушення правил карантину можливо здійснити розмежування формальних порушень, які за своєю сутністю не можуть призвести до поширення

хвороб, та порушень, які потенційно містять відповідну небезпеку. Так, наприклад, перебування в громадських місцях без документів, не нанесення маркування суб'єктами господарювання для дотримання дистанції 1,5 метра, не забезпечення дезінфікуючими засобами, відсутність інформації про мінімальну кількість громадян, які можуть перебувати одночасно в приміщенні тощо самі по собі не створюють небезпеки поширення хвороби. Перебування хворих в громадських місцях без ЗІЗ, скупчення людей в громадських місцях, коли порушується безпечна дистанція – безумовно створюють загрозу поширення хвороби. Проте в судовій практиці такого розмежування не здійснювалося. В літературі зазначалося, що перебування громадян без маски різниться суспільною небезпечністю, залежно від того є особа хворою чи ні, проте практика такого розмежування не здійснює [132, с. 166; 47, с. 11]. В ч. 2 ст. 44-3 КУпАП відповідальність передбачена за факт перебування громадян без вдягнутих ЗІЗ незалежно від того хвора особа (або є носієм вірусу) чи ні. Ю. Ю. Забуга зазначає, що такі порушення карантинних правил як перебування в громадському транспорті без одягнутих ЗІЗ, самовільне залишення місця самоізоляції, обсервації мали б отримати кваліфікацію за ч. 1 ст. 325 КК України, проте так і не отримали, тобто відбувалося притягнення до адміністративної відповідальності [122, с. 180].

Однак чи доцільно всі порушення, крім формальних, відносити до кримінально-караних діянь? Чи сприятиме це досягненню мети - недопущення подальшого поширення хвороби? Раніше вже ми відзначали, що дотримання карантинних правил, як і будь-яких санітарних правил і норм, залежить не тільки і не стільки від суворості відповідальності за їх порушення, скільки від виваженої та злагодженої політики держави щодо їх встановлення. Юридична відповідальність, особливо кримінальна, повинна бути крайнім засобом подолання суспільних проблем. Як зазначає С. О. Мазепа закон про кримінальну відповідальність є важливим, але не основним інструментом подолання пандемії [111, с. 147].

Недоліки практики застосування ст. 44-3 КУпАП та ст. 325 КК України під час карантину, встановленого з метою подолання пандемії коронавірусної хвороби пов'язані не лише з недосконалістю відповідних норм, а також адміністративного

та кримінального законодавства в цілому, а більше з недосконалістю державної політики у сфері охорони здоров'я. Думку про те, що політика держави в частині встановлення карантинних заборон і обмежень під час пандемії COVID-19 була недостатньо виваженою та послідовною висловило понад 80% респондентів, опитаних в ході дослідження (див. Додаток Г). Проблема великої кількості нормативно-правових актів різних рівнів, в яких містяться санітарні правила і норми, значною мірою їх застарілість та неузгодженість не є новою. Проте в період пандемії коронавірусу вона вийшла на новий рівень. В другому розділі нами детально було проаналізовано проблеми, які виникли у зв'язку з швидким та необдуманим прийняттям карантинних правил.

Потрібно також зауважити, що застосування ст. 325 КК України в період благополучної епідситуації та епідемії чи пандемії суттєво різниться. Слід зважати на те, що в умовах епідемії (пандемії) хвороба розповсюджується швидко, відносно довгий інкубаційний період зазвичай не дозволяє встановити конкретне джерело поширення хвороби, тобто причинно-наслідковий зв'язок між порушенням особою відповідних правил і норм та настанням наслідків. Тому притягнення до кримінальної відповідальності за реальне заподіяння шкоди у випадку порушення карантинних правил можливе лише у виключних випадках. У той самий час встановлення наслідків у вигляді делікту створення небезпеки створює конкуренцію зі ст. 44-3 КУпАП. Однак реагування на порушення карантинних правил виключно шляхом кримінально-правових заборон не є виправданим. Хоча суспільні відносини у сфері охорони громадського здоров'я є об'єктом, який підлягає кримінально-правовій охороні, але тут потрібно також враховувати надмірне навантаження на судову систему, а також ефективність встановлення відповідних кримінально-правових заборон. Практика застосування ст. 44-3 КУпАП свідчить, що не дивлячись на суворі санкції, які застосовувались до осіб, це не стримало населення від вчинення правопорушень.

Крім того, незалежно від того, до адміністративної чи кримінальної відповідальності слід притягувати особу за порушення карантинних правил,

зазначені правила повинні бути уніфіковані в одному законі, що було обґрунтовано в другому розділі.

Вирішуючи питання подолання конкуренції адміністративної та кримінальної норм, потрібно вирішити часові межі застосування ст. 44-3 КУпАП, тобто підлягає вона застосуванню лише в період карантину чи поза межами цього часу також. На нашу думку, виходячи з буквального тлумачення диспозиції ч. 1 ст. 44-3 КУпАП період карантину не є часом вчинення цього правопорушення, на відміну від ч. 2 ст. 44-3 КУпАП. Тому вважаємо, що осіб, які порушили санітарні правила і норми, встановлені з метою запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб, якщо їх діяння не призвели до настання наслідків повинні підлягати адміністративній відповідальності. Назва ст. 44-3 КУпАП повинна відображати цей аспект, а диспозиції ч.1 ст. 44-3 КУпАП та ч. 1 ст. 325 КК України в частині визначення діяння повинні бути сформульовані однаково. Щодо встановлення в ч. 1 ст. 325 КК наслідків у вигляді делікту створення небезпеки, то оскільки санітарні правила та норми встановлюються з метою запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб, їх порушення створює таку загрозу, а отже створення небезпеки є характеристикою самого діяння. Проте встановлення формального складу кримінального правопорушення, на нашу думку, не сприятиме ефективності боротьби з відповідними хворобами та може створити надмірну навантаженість на судову систему, що мало місце в період дії карантину. Крім того, як було обґрунтовано нами раніше, процес доведення настання наслідків у виді небезпеки (або загрози) заподіяння шкоди потребує вдосконалення та уніфікації для застосування на практиці, особливо якщо за вчинення тотожних діянь встановлено адміністративну відповідальність. Таким чином, на нашу думку, ч.1 ст. 44-3 КУпАП повинна передбачати відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, а ч. 1 ст. 325 КК України – за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, якщо такі діяння спричинили поширення цих хвороб.

Далі диференціюючи адміністративну відповідальність за вчинення цих діянь пропонуємо в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП встановити відповідальність для громадян на загальних підставах, а в ч. 2 цієї статті – за порушення громадянами правил обсервації та самоізоляції в період карантину. Слід підтримати пропозицію посилення відповідальності громадян за порушення цих правил [132, с. 168; 85, с. 165], оскільки особа надає відповідні зобов'язання та знає про ризик зараження значної кількості людей через порушення нею відповідних правил, що безумовно має підвищену небезпечність таких дій порівняно з іншими порушеннями, особливо вчиненими з необережності. Слід зазначити, що ЗУ «Про систему громадського здоров'я» містить лише тлумачення термінів «обсервація» та «самоізоляція», та передбачає, що встановлені КМ України протиепідемічні заходи під час карантину можуть включати в тому числі підстави та порядок обов'язкової самоізоляції, перебування особи в обсерваторії (обсервації), госпіталізації до тимчасових закладів охорони здоров'я (спеціалізованих шпиталів) [200]. Безумовно, як і всі карантинні обмеження, правила обсервації та самоізоляції повинні бути чітко визначені на законодавчому рівні (спеціальний закон про карантин повинен містити окремі розділи, присвячені режиму ізоляції, самоізоляції та обсервації), оскільки вони обмежують конституційне право громадян на свободу пересування. У випадку, якщо буде доведено, що внаслідок порушення правил обсервації та самоізоляції сталося поширення інфекційної хвороби, особа повинна підлягати кримінальній відповідальності.

Відповідальність суб'єктів господарювання та посадових осіб юридичних осіб, а також органів влади та місцевого самоврядування також повинна бути більш суворою, порівняно з громадянами, що було обґрунтовано в другому розділі та встановлена в ч. 3 ст. 44-3 КУпАП.

Що стосується диференціації кримінальної відповідальності, то до кваліфікуючих ознак пропонуємо віднести зараження особливо небезпечною інфекційною хворобою або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, а до особливо кваліфікуючих - загибель хоча б однієї людини (що охопить наслідки у виді смерті

однієї чи кількох людей, а відносно-визначена санкція дозволить враховувати кількість потерпілих при призначенні покарання).

Формулюючи диспозицію як ч. 1 ст. 44-3 КУпАП, так і ч. 1 ст. 325 КК України слід враховувати термінологію вжиту в ЗУ «Про систему громадського здоров'я», зокрема терміни «інфекційна хвороба» та «масові неінфекційні хвороби». Також погоджуємось з пропозицією В.О. Гацелюка, який пропонує чітко закріпити положення про те, що всі правила та норми, передбачені у відповідних положеннях, мають бути встановлені на підставі закону. Такий підхід забезпечує охоплення повного кола спеціальних правил – як закріплених у законодавчих, так і в підзаконних нормативно-правових актах, – за умови, що вони прийняті в межах визначеного законом порядку реалізації адміністративних чи інших заходів, спрямованих на запобігання виникненню або поширенню певних хвороб [51, с. 105].

Щодо встановлення санкцій за відповідні правопорушення, то тут потрібно враховувати координаційні зв'язки між адміністративним та кримінальним правом, щоб узгодити адміністративне та кримінальне законодавства відповідно до рівнів ступеня тяжкості правопорушень одного виду. Враховуючи, що ми пропонуємо виключити делікт створення небезпеки із наслідків кримінального правопорушення, то очевидно, що в ч. 1 ст. 325 КК потрібно встановити відповідальність за нетяжкий злочин, в ч.ч. 2, 3 – за тяжкий злочин, але диференціювати санкції. Відповідальність за адміністративне правопорушення, враховуючи рівень суспільної шкідливості діяння, повинна відповідати рівню кримінального проступку.

Крім того, при побудові кримінально-правових санкцій ми врахували напрацьовані в доктрині кримінального права принципи та правила [64, с. 140; 84, с. 189; 237, с. 187; 134, с. 387].

Так, принципами побудови санкцій є законність, справедливість, правова визначеність, рівність перед законом, гуманізм, пропорційність, диференціація кримінальної відповідальності, індивідуалізація покарання.

Правила побудови санкцій визначаються по-різному за різними критеріями. Нами, зокрема, було враховано такі:

- відповідність санкції типовій тяжкості кримінального правопорушення;
- встановлення альтернативних та відносно-визначених санкцій, що забезпечує дотримання принципу індивідуалізації покарання;
- врахування наступності суворості покарань, передбачених в ст. 51 КК, недоцільність поєднання в одній санкції покарань, які суттєво різняться за суворістю;
- встановлення оптимального діапазону між нижньою та верхньою межею відносно-визначеної санкції, з тим, щоб забезпечити дотримання принципу індивідуалізації і в той самий час унеможливити суддівське свавілля та порушення принципу рівності;
- встановлення додаткових покарань з урахуванням специфіки кримінального правопорушення;
- покарання, що відповідає кваліфікованому складу кримінального правопорушення має бути суворішим, ніж покарання за кримінальне правопорушення з основним складом.

Враховуючи наведене, а також усі результати проведеного дослідження, пропонуємо:

- ст. 44-3 КУпАП викласти у такій редакції:

Стаття 44-3. Порушення правил запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам

1. Порушення громадянами встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб, -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятнадцяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Порушення громадянами правил обсервації та самоізоляції в період карантину,-

тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Порухення фізичними особами-підприємцями або посадовими особами юридичних осіб встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб,

тягне за собою накладення штрафу від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

– ст. 325 КК викласти у такій редакції:

Стаття 325 КК. Порухення правил запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам

1. Порухення встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб, якщо це спричинило виникнення чи поширення цих хвороб,

карається штрафом від трьох до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до двох років або без такого.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило виникнення чи поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб або тяжке тілесне ушкодження, -

карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до трьох років або без такого

3. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель хоча б однієї людини, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до трьох років або без такого.

Висновки до розділу 3

Отже, кримінальна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ наразі встановлена ст. 325 КК. Основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від інфекційних та масових неінфекційних хвороб. Додатковим обов'язковим об'єктом є здоров'я людини, додатковим факультативним – життя та здоров'я.

Диспозиція ч. 1 ст. 325 КК є бланкетною та для з'ясування її ознак відсилає до відповідного галузевого законодавства. Порушення відповідних правил та норм може виражатися у формі дії, тобто активного порушення встановлених заборон чи обмежень або бездіяльності – невиконання покладених на особу обов'язків щодо дотримання відповідних правил та норм.

Доведено, що делікт створення небезпеки, який в диспозиції ч. 1 ст. 325 КК викладено через формулювання «якщо такі дії завідомо могли спричинити поширення цих захворювань» слід розглядати в широкому значенні як такий, що характеризує суспільну небезпечність діяння, а не наслідки кримінального правопорушення.

З'ясовано, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК є загальним із наявністю додаткових ознак, а саме будь-яка особа, на яку відповідно до законодавства покладено обов'язок дотримуватися правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними.

З суб'єктивної сторони відповідне кримінальне правопорушення характеризується необережною формою вини саме через ставлення до наслідків. Діяння може бути вчинено як умисно, так і необережно. Ознака «завідомість» характеризує психічне ставлення до суспільно-небезпечного діяння як такого, що може спричинити суспільно-небезпечні наслідки.

Зроблено висновок, що «інші тяжкі наслідки» в ч. 2 ст. 325 КК потрібно визначати у логіко-семантичному тлумаченні цього поняття єдиною альтернативою якого є загибель людей, враховуючи безпосередній об'єкт цього

злочину, а тому під ними слід розуміти лише фізичну шкоду. Застосування відповідного оціночного поняття не сприяє єдності судової практики, порушує принцип правової визначеності, а тому слід відмовитися від цієї конструкції та передбачити кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки у виді конкретної шкоди життю та здоров'ю.

Доведено, що зараження ОНІХ є небезпечним для життя людини, а тому поширення цих хвороб слід відносити до «інших тяжких наслідків», а отже до ознак кваліфікованого складу кримінального правопорушення.

Санкції ст. 325 КК України за період карантину та після нього зазнали численних змін, що призвело до значної правової невизначеності і темпоральних проблем застосування цієї норми в судовій практиці. Редакція цієї статті, викладена Законом № 530-IX від 17.03.2020 року, втратила чинність уже 18.06.2020 року, але на офіційних ресурсах її дотепер відображають як чинну, що створює підстави для нелегітимного призначення покарань на її основі.

Судова практика підтверджує, що найчастіше покарання за ст. 325 КК України призначають у вигляді мінімального штрафу, арешт жодного разу не застосовувався. Запровадження з 23.08.2023 року пробаційного нагляду замість арешту є позитивним кроком, проте цей вид покарання ще не надбав практичного застосування, а механізми його реалізації в контексті ст. 325 КК України потребують доопрацювання та адаптації. Особи, які вчиняють правопорушення за ст. 325 КК України, зазвичай не є соціально небезпечними поза сферою покладених обов'язків, тому застосування пробаційного нагляду вимагає врахування специфіки таких правопорушень та розробки відповідних пробаційних програм.

Запропоноване в доктрині доповнення санкції ст. 325 КК України додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є актуальним, особливо для запобігання умисному і систематичному порушенню санітарних правил особами, відповідальними за їх дотримання.

Загалом, відсутність на сьогодні чинного і зрозумілого законодавчого регулювання ст. 325 КК України ускладнює ефективне застосування кримінальної

відповідальності за порушення санітарних норм. Для подолання цих проблем необхідне термінове прийняття нової редакції статті, що враховувала б сучасні виклики в сфері охорони громадського здоров'я та відповідала б принципам співмірності покарання суспільній небезпеці діяння [58, с. 29].

Звертається увага на те, що кримінальна відповідальність має залишатися крайньою мірою впливу, а ефективність запобігання поширенню інфекцій зумовлена передусім продуманою державною політикою, узгодженістю правових і організаційних заходів. Застосування лише кримінально-правових санкцій не є достатнім і може перевантажити судову систему, що особливо актуально в умовах пандемічних викликів.

Звертаючи увагу на ключову проблему сучасної правозастосовної практики, а саме – розмежування адміністративної відповідальності за ст. 44-3 КУпАП та кримінальної відповідальності за ст. 325 КК України, доходимо висновку, що основним критерієм розмежування є наслідки вчиненого діяння. Таким чином, на нашу думку, ч.1 ст. 44-3 КУпАП повинна передбачати відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, а ч. 1 ст. 325 КК України – за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, якщо такі діяння спричинили виникнення чи поширення цих хвороб.

Запропоновано диференціювати адміністративну відповідальність за суб'єктом, а саме відповідальність суб'єктів господарювання та посадових осіб юридичних осіб, а також органів влади та місцевого самоврядування повинна бути більш суворою, порівняно з громадянами, а також за ступенем шкідливості діянь громадян, зокрема посилити відповідальність за порушення правил обсервації та самоізоляції в період карантину.

Важливою є і пропозиція диференціювати кримінальну відповідальність за ступенем тяжкості заподіяних наслідків (від поширення хвороб до тяжких тілесних ушкоджень і смерті), що дозволить більш точно і справедливо оцінювати суспільну і кримінально-правову небезпеку.

Також обґрунтовано необхідність доповнення кримінальної санкції заборобою займати певні посади чи здійснювати діяльність, пов'язану з дотриманням санітарних правил, що підвищує превентивний потенціал норм.

Сформульовано пропозиції щодо викладення в новій редакції статей 44-3 КУпАП і 325 КК України, які спрямовані на усунення правових колізій, уточнення складів правопорушень, визначення чітких меж адміністративної та кримінальної відповідальності та впровадження диференційованого підходу до покарання відповідно до ступеня суспільної небезпеки.

У підсумку, встановлено, що для підвищення превентивної функції правових норм доцільно поєднувати встановлення відповідальності з послідовною державною політикою у сфері охорони здоров'я. Саме системне удосконалення правового регулювання у сфері запобігання виникненню та поширенню ОНІХ сприятиме більш ефективному та передбачуваному застосуванню відповідальності, зміцненню законності та забезпеченню прав людини, одночасно сприяючи захисту суспільних інтересів у контексті сучасних викликів щодо охорони здоров'я, зокрема виникнення та поширення ОНІХ.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз науково–теоретичних джерел демонструє, що проблема відповідальності за порушення законодавства щодо окремих особливо небезпечних інфекційних хвороб стала предметом наукових розвідок як в кримінальному, так і в адміністративному праві. Проте систематизовані, спеціальні дослідження комплексного характеру, які б стосувалися вказаної проблематики досі не проводилися. Зазвичай, дослідження науковців є більш вузькоспеціалізованими та стосуються аналізу конкретних складів правопорушень у складі інституту юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони здоров'я населення.

2. З'ясовано, що юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню та поширенню ОНІХ представлена нормами, які поступово формувалися і удосконалювалися. Система такої відповідальності має як вертикальну диференціацію за видами (адміністративна, кримінальна тощо), так і горизонтальну варіативність в межах кожного виду. Це забезпечує гнучкість та можливість адекватної реакції на різний ступінь суспільної небезпеки та характер порушень.

Кримінальне законодавство в Україні пройшло еволюційний шлях від КК УРСР 1922 року до сучасного КК України 2001 року, із значним розширенням і деталізацією складів кримінальних правопорушень і видів відповідальності, особливо у сфері протидії ОНІХ. При цьому пандемія COVID-19 стала каталізатором посилення кримінальної відповідальності, що відобразилось у підвищенні санкцій. Проєкт нового КК пропонує подальше розширення та структурування норм, зокрема виділення окремого розділу, присвяченого кримінальним правопорушенням проти публічного здоров'я, що підсилює роль кримінальної охорони громадського здоров'я. Адміністративна відповідальність у цій сфері базується на КУпАП, чинному із 1985 року. Вона також поступово адаптувалася до нових викликів, зокрема через введення окремої статті за порушення карантину під час пандемії COVID-19, що мало на меті встановлення оперативного механізму протидії порушенням санітарних норм.

3. Обґрунтовано, що юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ є важливим елементом ефективного функціонування системи охорони здоров'я та ключовою умовою сталого розвитку суспільства. Юридична відповідальність у цій сфері є складовою загальної системи юридичної відповідальності і виконує важливу функцію стимулювання правомірної поведінки для захисту суспільних благ. Вона ґрунтується на законодавчих актах, таких як Основи законодавства про охорону здоров'я, Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», Закон України «Про систему громадського здоров'я» тощо.

Акцентовано увагу на тому, що головною проблемою інституту юридичної відповідальності у цій сфері є її низька ефективність, що проявляється у випадках безкарності або невідповідності санкцій вчиненому порушенню. Наголошено на тому, що правозастосовну практику ускладнює відсутність узгодженості між нормами кримінального і адміністративного законодавства, відсутність чітких критеріїв кваліфікації та розмежування правопорушень.

4. Міжнародне право відіграє ключову роль у захисті громадського здоров'я, оскільки ОНІХ мають транскордонний характер і спричиняють глобальні загрози. Україна, як член міжнародного співтовариства, зобов'язана дотримуватися міжнародно-правових стандартів, закріплених у численних договорах, конвенціях і угодах. Історично розвиток міжнародного співробітництва у боротьбі з інфекційними хворобами пройшов три основні етапи: від національного регулювання у середині XIX століття до створення міжнародних санітарних конференцій і конвенцій, від формування міжнародних організацій, таких як ВООЗ і ООН, до впровадження сучасних ММСП 2005 року, які є юридично обов'язковими для держав-членів ВООЗ. ММСП 2005 року формують стандартизований підхід до виявлення, оцінки, повідомлення та реагування на загрози громадському здоров'ю, що обмежують міжнародне поширення хвороб, з одночасним збереженням відкритості міжнародної торгівлі та переміщень. Водночас пандемія COVID-19 показала, що існують виклики у застосуванні ММСП, зокрема відсутність санкцій за їх недотримання, що породжує дискусії

щодо необхідності посилення міжнародної правової бази шляхом розробки нових договорів із чіткими зобов'язаннями та санкціями.

Для України є пріоритетом інтеграція з ЄС, що передбачає гармонізацію нормативної бази та приєднання до європейських мереж епідеміологічного нагляду, що забезпечить ефективний контроль і зниження поширення інфекційних хвороб.

5. Встановлено, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ наразі встановлена в ст. 44-3 КУпАП. Безпосереднім об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я від інфекційних хвороб. Обґрунтовано, що діяння в ч. 1 ст. 44-3 КУпАП виражено в одній формі – порушення норм нормативно-правових актів різних рівнів (від загальнодержавних – закони, до місцевих – рішення органів місцевого самоврядування), спрямованих на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб.

З'ясовано, що відповідно до чинного законодавства України, яким врегульовано порядок встановлення, продовження та скасування карантину, а також адміністративні та протиепідемічні обмежувальні заходи, карантин може бути встановлено виключно для запобігання виникненню та поширенню ОНІХ.

Зроблено висновок, що карантинні заборони та обмеження пов'язані з конституційними правами та свободами людини та громадянина, а тому не можуть встановлюватися на рівні підзаконних нормативно-правових актів та рішень органів місцевого самоврядування, а повинні бути запроваджені на рівні закону. Доведено, що оскільки карантин являє собою правовий режим, який обмежує основні права та свободи людини, порядок його встановлення, продовження та скасування, а також вичерпний перелік можливих обмежувальних заходів повинен бути встановлений окремим спеціальним законом про карантин.

Встановлено, що в ст. 44-3 КУпАП суб'єкт адміністративного правопорушення може бути як загальний – фізична осудна особа (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), яка досягла віку 16 років, так і спеціальний - посадова особа уповноважена виконувати представницькі функції

від імені юридичної особи; фізична особа-підприємець. Стягнення передбачені в ст. 44-3 КУпАП можуть накладатися лише на осіб від 18 років. До осіб від 16 до 18 років можуть бути застосовані специфічні заходи виховного впливу, перелік яких містить статті 24-1 КУпАП. Доведено, що оскільки фізичні особи-підприємці наділяються рівнозначними правами та обов'язками з юридичними особами, коли вони здійснюють підприємницьку діяльність, то повинні нести й рівнозначну відповідальність, тому в ст. 44-3 КУпАП відповідальність ФОП слід прирівняти до відповідальності посадових осіб.

З'ясовано, що єдиною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП є вина і відповідне діяння може бути вчинено як умисно, так і з необережності.

6. Встановлено, що заходи адміністративного примусу, які можуть бути застосовані у зв'язку з порушенням законодавства, встановленого для запобігання виникненню та поширенню ОНІХ можна поділити на три групи: заходи попередження, заходи припинення та адміністративні стягнення. Заходами попередження є створення інформаційного простору з метою достовірного та різнобічного інформування населення щодо інфекційних загроз та встановлених адміністративних заходів, спрямованих на їх усунення. Обов'язок припинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП покладається на органи та осіб, наділених повноваженнями скласти протокол про вчинення відповідного проступку. За порушення правил щодо карантину передбачено лише один вид адміністративного стягнення - штраф.

На підстав аналізу судової практики зроблено висновок, що у переважній більшості випадків як на громадян, так і на посадових осіб за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП накладався штраф в мінімальному розмірі, встановленому в санкції. Крім того, найчастіше суди за результатами розгляду складених протоколів не накладали стягнення, а приймали рішення або про повернення матеріалів справи до відповідних головних управлінь Національної поліції України для доопрацювання, оскільки

протоколи про адміністративне правопорушення не відповідали вимогам ст. 256 КУпАП або про закриття провадження.

Зроблено висновок, що не суворі санкції сприятимуть дотриманню обмежувальних заходів, а виважена та послідовна політика держави щодо встановлення виключно необхідних обмежень та збереження належного рівня життя населення. У той самий час, встановлюючи адміністративні стягнення за порушення карантинних правил, не можна не враховувати, що відповідні правила спрямовані на захист здоров'я населення і відповідно перевагу публічного інтересу над приватним. Тому санкції все ж повинні стримувати від порушення виважених, законних та справедливих карантинних заходів.

7. Встановлено, що кримінальна відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню ОНІХ наразі передбачена ст. 325 КК. Основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від інфекційних та масових неінфекційних хвороб. Додатковим обов'язковим об'єктом є здоров'я людини, додатковим факультативним – життя та здоров'я.

Диспозиція ч. 1 ст. 325 КК є бланкетною та для з'ясування її ознак відсилає до відповідного галузевого законодавства. Порушення відповідних правил та норм може виражатися у формі дії, тобто активного порушення встановлених заборон чи обмежень або бездіяльності – невиконання покладених на особу обов'язків щодо дотримання відповідних правил та норм.

Доведено, що делікт створення небезпеки, який в диспозиції ч. 1 ст. 325 КК викладено через формулювання «якщо такі дії завідомо могли спричинити поширення цих захворювань» слід розглядати в широкому значенні як такий, що характеризує суспільну небезпечність діяння, а не наслідки кримінального правопорушення.

З'ясовано, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК є загальним із наявністю додаткових ознак, а саме будь-яка особа, на яку відповідно до законодавства покладено обов'язок дотримуватися правил та норм,

встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними.

З суб'єктивної сторони відповідне кримінальне правопорушення характеризується необережною формою вини саме через ставлення до наслідків. Діяння може бути вчинено як умисно, так і необережно. Ознака «завідомість» характеризує саме психічне ставлення до суспільно-небезпечного діяння як такого, що може спричинити суспільно-небезпечні наслідки.

Зроблено висновок, що «інші тяжкі наслідки» в ч. 2 ст. 325 КК потрібно визначати у логіко-семантичному тлумаченні цього поняття єдиною альтернативою якого є загибель людей, враховуючи безпосередній об'єкт цього злочину, а тому під ними слід розуміти лише фізичну шкоду. Застосування відповідного оціночного поняття не сприяє єдності судової практики, порушує принцип правової визначеності, а тому слід відмовитися від цієї конструкції та передбачити кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки у виді конкретної шкоди життю та здоров'ю.

Доведено, що зараження ОНІХ є небезпечним для життя людини, а тому поширення цих хвороб слід відносити до «інших тяжких наслідків», а отже до ознак кваліфікованого складу кримінального правопорушення.

8. Встановлено, що санкції ст. 325 КК України за період карантину та після нього зазнали численних змін, що призвело до значної правової невизначеності і темпоральних проблем застосування цієї норми в судовій практиці. Редакція цієї статті, викладена Законом № 530-IX від 17.03.2020 року, втратила чинність уже 18.06.2020 року, але на офіційних ресурсах її дотепер відображають як чинну, що створює підстави для нелегітимного призначення покарань на її основі.

Судова практика підтверджує, що найчастіше покарання за ст. 325 КК України призначають у вигляді мінімального штрафу, арешт жодного разу не застосовувався. Запровадження з 23.08.2023 року пробаційного нагляду замість арешту є позитивним кроком, проте цей вид покарання ще не надбав практичного застосування, а механізми його реалізації в контексті ст. 325 КК України потребують доопрацювання та адаптації. Особи, які вчиняють

правопорушення за ст. 325 КК України, зазвичай не є соціально небезпечними поза сферою виконання покладених обов'язків, тому застосування пробаційного нагляду вимагає врахування специфіки таких правопорушень та розробки відповідних пробаційних програм.

Запропоноване в доктрині доповнення санкції ст. 325 КК України додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є актуальним, особливо для запобігання умисному і систематичному порушенню санітарних правил особами, відповідальними за їх дотримання.

Загалом, відсутність на сьогодні чинного і зрозумілого законодавчого регулювання ст. 325 КК України ускладнює ефективне застосування кримінальної відповідальності за порушення санітарних норм. Для подолання цих проблем необхідне термінове прийняття нової редакції статті, що враховувала б сучасні виклики в сфері охорони громадського здоров'я та відповідала б принципам співмірності покарання суспільній небезпеці діяння.

9. Звертаючи увагу на ключову проблему сучасної правозастосовної практики, а саме – розмежування адміністративної відповідальності за ст. 44-3 КУпАП та кримінальної відповідальності за ст. 325 КК України, доходимо висновку, що основним критерієм розмежування є наслідки вчиненого діяння. Таким чином, на нашу думку, ч. 1 ст. 44-3 КУпАП повинна передбачати відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, а ч. 1 ст. 325 КК України – за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам, якщо такі діяння спричинили виникнення чи поширення цих хвороб.

Запропоновано диференціювати адміністративну відповідальність за суб'єктом, а саме відповідальність суб'єктів господарювання та посадових осіб юридичних осіб, а також органів влади та місцевого самоврядування повинна бути більш суворою, порівняно з громадянами, а також за ступенем шкідливості діянь громадян, зокрема посилити відповідальність за порушення правил обсервації та самоізоляції в період карантину. Диференціація кримінальної відповідальності

здійснюється за ступенем тяжкості заподіяних наслідків (від поширення хвороб до тяжких тілесних ушкоджень і смерті).

Обґрунтовано, що для підвищення превентивної функції правових норм доцільно поєднувати встановлення відповідальності з послідовною державною політикою у сфері охорони здоров'я. Саме системне удосконалення правового регулювання у сфері запобігання виникненню та поширенню ОНІХ сприятиме більш ефективному та передбачуваному застосуванню відповідальності, зміцненню законності та забезпеченню прав людини, одночасно сприяючи захисту суспільних інтересів у контексті сучасних викликів щодо охорони здоров'я, зокрема виникнення та поширення ОНІХ.

10. За результатами дослідження пропонуються наступні зміни до КУпАП та КК України (Додаток Д):

1. ст. 44-3 КУпАП викласти у такій редакції:

Стаття 44-3. Порухення правил запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам

1. Порухення громадянами встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб, -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятнадцяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Порухення громадянами правил обсервації та самоізоляції в період карантину,-

тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Порухення фізичними особами-підприємцями або посадовими особами юридичних осіб встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб,

тягне за собою накладення штрафу від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2) ст. 325 КК викласти у такій редакції:

Стаття 325 КК. Порушення правил запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам

1. Порушення встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб, якщо це спричинило виникнення чи поширення цих хвороб,

карається штрафом від трьох до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до двох років або без такого.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило виникнення чи поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб або тяжке тілесне ушкодження, -

карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до трьох років або без такого

3. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель хоча б однієї людини, -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до трьох років або без такого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights «Protocol of San Salvador». URL : <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html>
2. European Centre for Disease Prevention and Control. *An official website of the european union*. URL : <https://www.ecdc.europa.eu/en/about-ecdc>
3. International Health Regulations (2005) – Third edition. *World Health Organization*. URL : <https://www.who.int/publications/i/item/9789241580496>
4. International Health Regulations (2005) as amended 2014, 2022 and 2024. *World Health Organization*. URL : https://www.who.int/health-topics/international-health-regulations#tab=tab_2
5. Omelchuk O. M, Plysiuk N. M., Omelchuk L. V., Danilova A. V., Moroz V. A. Criminal liability for violation of quarantine regulations in the context of the spread of COVID-19. *Medicine and Law*. 2021. 40 (2). P. 209–218. URL : <https://zenodo.org/records/17584758>
6. Porta M. A Dictionary of Epidemiology (6th edition). *Oxford University Press*. 2016. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199976720.001.0001/acref-9780199976720>
7. Regulation (EU) 2022/2371 of the European Parliament and of the Council of 23 November 2022 on serious cross-border threats to health and repealing Decision No 1082/2013/EU (Text with EEA relevance). *EUR-LEX*. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2371>
8. Rotondo de Araújo G., de Castro P. A. S. V., Ávila I. R., Bezerra J. M. T., Barbosa D. S. Effects of public health emergencies of international concern on disease control: a systematic review. 2023 *Revista Panamericana de Salud Pública*. URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10120386/#B2>
9. Tin D., Sabeti P., Ciottone G. Bioterrorism: An analysis of biological agents used in terrorist events *The American Journal of Emergency Medicine*. Vol. 54. 2022.

pp. 117–121. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0735675722000602?via%3Dihub>

10. Wagle K. What is International Health Regulations (IHR)? Everything Explained! *Public Health Notes*. 2021. URL : <https://publichealthnotes.com/what-is-international-health-regulation-ihp/>

11. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

12. Аземша І. Б. Юридична відповідальність: сучасні погляди, дискусії та концепції. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 54–57. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23487/14-Azemsha.pdf?sequence=1>

13. Андрейчин М. А. Проблема емерджентних інфекцій в Україні. *Інфекційні хвороби*. № 4. 2019. С. 4–9. URL : <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/infectol/article/view/10955/10450>

14. Андрушко П. П. Проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із зараженням людини інфекційними хворобами (статті 130, 131, 133 КК України). *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи* : Матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 квітня 2004 р.). Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Київ, 2004. С. 93–97.

15. Африканська хартія прав людини і народів 1981 р. *Офіційний сайт Африканського союзу*. URL : <https://au.int/en/legal-organs>

16. Банчук-Петросова О. В. Міжнародні механізми захисту прав та особливості їх застосування в умовах карантину. *Публічне право*. 2020. № 2 (38). С. С. 67–72.

17. Батчаєв В. Дотримання поліцією прав громадян при застосуванні статті 44-3 КУпАП «Порушення правил щодо карантину людей». Київ: Асоціація УМДПЛ, 2020. 26 с. URL : https://umdpl.info/wp-content/uploads/2020/07/44-3-KUpAP.pdf?fbclid=IwAR3FQgxCzcpwUy5-y5dpufkyrQ1aXAKDTYJWn8eoJAP5Zq_jcf-8d3a55a0

18. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с. URL: <https://bit.ly/3JjwsZu>
19. Березовська К. Євроінтеграція та тривалість життя. Шість кроків, які має пройти Україна. *Європейська правда*. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/01/26/7060711/>
20. Белікова О. В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. Держава та регіони. Серія: Право. 2013. № 3 (41). С. 22–27.
21. Борисов В. І., Євтеєва Д. П. До питання протидії поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) засобами адміністративного та кримінального права. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2021. Том 1. № 15. С. 76–90. URL : <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/235702>
22. Борисов В. І., Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 296 с.
23. Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини: зміст спільних ознак. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 48. С. 225–240.
24. Брич Л. П. Спільні та розмежувальні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 130 КК України «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», із суміжними складами злочинів. *Вісник Львівського університету*. 2003. Вип. 2003. Т. 38. С. 454–467.
25. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с. URL : <https://bit.ly/3Q4B9IM>
26. Бурачинська Ю. Б. Загальний склад делікту створення небезпеки: шляхи вдосконалення Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2024. С. 317–321. URL : http://lsej.org.ua/7_2024/79.pdf
27. Бурачинська Ю. Б. Кримінальна відповідальність за створення небезпеки: стан дослідження проблеми у доктрині кримінального права.

Підприємництво, господарство і право. 2019. № 6. С. 245-252.
URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/6/46.pdf>

28. Бурачинська Ю. Б. Створення небезпеки як ознака складу кримінального правопорушення у кримінальному праві України : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2023. 281 с. URL : https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/diss_Burachynska.pdf

29. Бурченко Ю. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил карантину : дис. ... док-ра філософії : 081 Право. Рівне : НУВГП, 2023. 240 с.

30. Васильєва Т. А., Леонов С. В. COVID-19, SARS, H5N1, A/H1N1, EVD : порівняльний аналіз впливу пандемій на економічний та соціальний розвиток у національному, світовому та регіональному контекстах. *Науковий погляд: економіка та управління.* № 3 (69). 2020. С. 24–28. URL : http://scientificview.umsf.in.ua/archive/2020/3_69_2020/6.pdf

31. Васильківська І. П. Кримінальне право України. Загальна частина : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2010. 111 с. URL : <https://bit.ly/3oGt55m>.

32. Венедіктов А. А. Поняття та види наркозлочинів. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. Вип. 21. С. 67–76. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2009_21_9

33. Вереша Р. В. Визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину в Особливій частині КК України. *Вісник Академії адвокатури України.* № 2. 2016. С. 53–60.

34. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 17 червня 2025 року у справі № 127/3838/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128193056>

35. Вирок Інгулецького районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 19 серпня 2015 року у справі № 213/1597/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/48772886>

36. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 27 вересня 2021 року у справі № 643/1308/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99893075>

37. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 14 вересня 2020 року у справі № 757/33089/20-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92194399>

38. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси у справі № 523/19719/19 від 8 жовтня 2020 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92108625>

39. Вирок Сумського районного суду Сумської області від 09 лютого 2021 року у справі № 587/164/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94752116>

40. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 20 березня 2018 року у справі № 465/6894/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72851305>

41. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 29 січня 2025 року у справі № 635/8659/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124849888>

42. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 07 квітня 2021 року у справі № 646/2261/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96129474>

43. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 09 вересня 2020 року у справі № 646/5136/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91419670>

44. Висновок Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)». URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=3219&conv=9>

45. Висновок Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей» URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/26236>

46. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. К. : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

47. Вознюк А. А., Чернявський С. С. Порушення правил і норм щодо запобігання COVID-19: актуальні проблеми кримінальної та адміністративної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 8–19. URL : <https://lawjournal.com.ua/uk/journals/tom-10-1-2020/porushennya-pravil-i-norm-shchodo-zapobigannya-covid-19-aktualni-problemi-kriminalnoyi-ta-administrativnoyi-vidpovidalnosti>

48. Волуйко О. М. Аналіз санкцій статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 39–44.

49. Волуйко О. М., Волуйко О. М. Порушення правил щодо карантину людей: аналіз складу правопорушення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. №2 (20) С. 46–55.

50. Гавриленко О. А., Сироїд Т. Л. Становлення міжнародно-правових основ забезпечення санітарно-епідеміологічної безпеки в другій половині XIX – на початку XX ст. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2021. Вип. 31. С. 99–107.

51. Гацелюк В. О. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/504226.pdf>

52. Гладун З. С. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я за законодавством України. *Вісник Національної академії*

правових наук України. 2014. № 1. С. 103–111. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2014_1_12

53. Гринь О. Д., Донченко О. І. Кримінальна відповідальність як різновид юридичної відповідальності. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 129–135. URL : <https://bit.ly/3BvLn0J>

54. Гриценко І. С. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 45–50.

55. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти. Видання 3-є, змінене та доповнене, електронне. Хмельницький, 2025. 679 с.

56. Грищук В. К. Окремі аспекти концепції позитивної (перспективної) кримінально-правової відповідальності людини. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: Матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017р.) / ред. кол.: О. О. Волобуєва, О. В. Одерій, Т. О. Лоскутов, А. С. Політова. Кривий Ріг: Геліос-Принт, 2017. С. 40–42.

57. Даниленко О. Л. Глобальні суспільні блага: проблеми забезпечення та міжнародне співробітництво. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 1 (16). С. 74–85. URL : <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/1-74-85.pdf>

58. Данілова А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил карантину. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2020. С. 92–95.

59. Данілова А. В. Генеза юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: кримінально правовий та адміністративно правовий аспект.

Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 544–549. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/129.pdf

60. Данілова А. В. Діалектичний характер юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. *Університетські наукові записки*. 2022. № 3 (87). С. 59-72. URL : https://unz.univer.km.ua/article/view/87_59-72

61. Данілова А. В. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 325 Кримінального кодексу України : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана)» (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 13–15.

62. Данілова А. В. Проблеми застосування санкції за статтею 325 Кримінального кодексу України: перспективи в сучасній судовій практиці. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 9. С. 27–31. URL : <http://efp.in.ua/uk/journal-item/382>

63. Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верховної Ради УРСР від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

64. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз : монографія. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2007. 340 с.

65. Длугопольський О. В. Особливості фінансування суспільних благ в епоху глобальних трансформацій: теоретичні та прикладні аспекти. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 1. С. 188–196. URL : https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_12/O_V_DluhopolskyyFeatures_of_public_goods_financing_in_an_era_of_global_transformations_theoretical_and_applied_aspects.pdf

66. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Земельні злочини екологічної спрямованості: від деліктів створення небезпеки до оптимальної законодавчої моделі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 120–130. URL : http://www.lsej.org.ua/1_2020/31.pdf

67. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170. http://lsej.org.ua/1_2015/44.pdf

68. Дякін Я. О., Мотиль В. І. Проблеми адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 224–233. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Vlduvs_2020_4_20

69. Євдокимов Д. А. Адміністративно-правові засади здійснення розслідування у справах про адміністративні правопорушення органами Національної поліції : дис... на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 081 Право. Київ. 2021. URL : http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/19387/1/dyser_yevdokymov.pdf

70. Європейська соціальна хартія (переглянута): Міжнародний документ від 03.05.1996 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062

71. Журавльова Ю. О. Еволюція наукових поглядів на категорію «суспільні блага». *Причорноморські економічні студії*. Вип. 9–1. 2016. С. 12–16. URL : <http://bses.in.ua/journals/2016/9-1-2016/4.pdf>

72. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

73. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.;

за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
URL : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf

74. Загальна теорія систем Людвіга фон Берталанфі. *Психологія, філософія і роздуми про життя. Блог з філософії та психології*. URL: <https://bit.ly/3bf8ceE>

75. Загине́й-Заболотенко З. А., Мельник В. М. Порухення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (стаття 325 КК України): темпоральні проблеми дії у часі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 521–524. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2024/126.pdf

76. Залевська-Шишак А. Д. Особливості відтворення суспільних благ в трансформаційній економіці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. № 146. С. 29–31. URL : https://www.researchgate.net/publication/340284442_OSOBLIVOSTI_VIDTVORENNA_SUSPILNIH_BLAG_V_TRANSFORMACIJNIJ_EKONOMICI

77. Зарічний районний суд м. Сум закрит провадження у трьох справах за фактом порушення правил щодо карантину. *Офіційний веб-портал Судова влада України*. URL : <https://court.gov.ua/press/news/915081/>

78. Захарчук В. М. Кваліфікуючі ознаки порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. *Наукові перспективи*. 2025. № 10 (64). С. 884–894. URL : <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/30940>

79. Заява про п'ятнадцяте засідання Комітету з надзвичайних ситуацій IHR (2005) щодо пандемії COVID-19. *Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я*. URL : [https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-\(covid-19\)-pandemic](https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-(covid-19)-pandemic)

80. Заяць Р. Я. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 8. С. 17–20. URL : <https://bit.ly/3Qb2IQT>

81. Зозуля О. І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. *Форум права*. 2020. № 61 (2). С. 6–22. URL : <https://bit.ly/3Q2DpQE>.

82. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах: колективна монографія / за заг. редакцією Н. М. Оніщенко. Видавництво «Юридична думка», 2009. 216 с. URL : https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2010/INSTUTUT_2009.pdf

83. Іщенко М. В. Створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля як наслідок забруднення або псування земель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2018. № 32. С. 102–105.

84. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : дис... доктора юрид. наук : 12.00.08. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 431 с.

85. Ковальова С. С. Відповідальність за порушення карантину та санітарних правил і норм щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції (COVID-19) в Україні. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. № 2. С. 158–168. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=lHE_2020_11_2_21

86. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322–VIII. URL : <http://bit.ly/3cU2SsU>

87. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

88. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

89. Коломоець Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 38 с. URL :

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2c42cb32-e6f6-47e1-aade-b722a4a8f7a4/content>

90. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

91. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с. URL : <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/5/kolpakov.pdf>

92. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : автореф. дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 32 с. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aae632d1-e310-45f2-b5a2-dd28edb250e2/content>

93. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Міжнародний документ від 18.12.1979 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

94. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ від 04.11.1950 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

95. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

96. Конспект. Організація як відкрита система. *Дистанційне навчання Класичний фаховий коледж СумДУ*. URL : <https://bit.ly/3PQfGDE>

97. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%20254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.#Text>

98. Коронавірус: статистика по країнах. *Мінфін*. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/>

99. Кравчук О. О. Адміністративна та (або) кримінальна відповідальність за порушення карантину людей. *Публічне право*. 2020. № 1. С. 102–115.

100. Крайник Г. Щодо змісту понять «загибель людей» та «інші тяжкі наслідки» як обтяжуючих обставин, зазначених у ч. 2 ст. 272 КК України. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65). С. 241–249. https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/739/1/Visnuk2011_2%2865%29.pdf

101. Крикун В. В. Об'єктивні ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 44-3 КУпАП та їх вплив на обсяг повноважень Національної поліції України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 153–163. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/items/78240217-4d45-49fc-9ea5-b6c6b5abd720>

102. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

103. Кримінальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 р. № 2001-05. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2001-05#Text> (втратив чинність)

104. Кримінальний кодекс УРСР в редакції 1927 р. Вид. 2-ге, офіц. Харків : Юридичне видавництво НКЮ УРСР, 1927. 134 с.

105. Кримінальний кодекс УРСР зі змінами і доповненнями станом на 1 листопада 1924 р. та з алфавітним покажчиком. Вид. 5, офіц. Харків: Юридичне видавництво Нарком'юсту УРСР, 1924. 102 с.

106. Крушинський С. А., Захарчук В. М. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення як елемент диференціації кримінальної відповідальності. *Наукові перспективи*. № 5 (35). 2023. С. 619–627. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4907/4934>

107. Кузембаєв О. С. Кримінальна відповідальність за зараження коронавірусом SARS-CoV-2 (COVID-19) в Україні та деяких зарубіжних країнах в ракурсі економічного паритету. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2020. № 1 (13). С. 75–91. URL : <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/202827>

108. Курінний Є. В. Про аксіологічну сутність адміністративних штрафів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2020. № 1. С. 144–150. URL : <https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-1-2020/22.pdf>

109. Литвин Н. А., Артеменко О. В. Захист прав людини на охорону здоров'я в умовах пандемії COVID-19 з урахуванням гендерної складової. *Право.UA*. 2021. № 1. С. 50–56.

110. Локтіонова В. В. Створення небезпеки заподіяння фізичної та екологічної шкоди у злочинах проти довкілля. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 219–223.

111. Мазепа С. О. Кримінальна відповідальність за порушення карантину в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 2. С. 143-149. URL : <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/ac01ddcf-82d1-4dae-98bc-77340183d619/content>

112. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації: Міжнародний документ від 21.12.1965 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

113. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права : Міжнародний документ від 16.12. 1966 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

114. Мірошніченко М. І. Відношення понять «система права» та «правова система» (синергетичний аналіз). *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство* : зб. наук. праць. Правознавство. Вип. 187. Чернівці, 2003. С. 34–35.

115. Мокляк С. В. Родовий та видовий об'єкти злочину, передбаченого ст. 307 Кримінального кодексу України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 201–205. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2017_5_49

116. Морозова В. О. Адміністративна відповідальність як відповідний правовий інститут. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 145–150. URL : <https://bit.ly/3zLiqfX>.

117. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2006. 706 с.

118. Налуцишин В. В., Налуцишин В. В. Суб'єкт злочинного посягання: європейський досвід. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №4. Том 2. С. 134–142.

119. Науково-практична конференція на тему «Роль і значення Основ законодавства України про охорону здоров'я для системи охорони здоров'я і забезпечення прав людини», присвячена 30-річчю з дня прийняття Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/naukovo-praktychna-konferentsiya-na-temu-rol-i-znachennya-osnov-zakonodavstva-ukrayiny-pro-ohoronu-zdorov-ya-dlya-systemy-ohorony-zdorov-ya-i-zabezpechennya-prav-lyudyny-prysvyachena-30-richchyu-z-dny>

120. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров, К. П. Задоя, М. І. Мельник та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

121. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с. URL: <https://surl.lt/scghmz>

122. Національна безпека у сфері громадського здоров'я: правові засоби захисту від загроз: монографія. за заг. ред. Н. О. Гуторової. НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2024. 304 с.

123. Незаконність карантину в Україні. *Аналітика*. URL : <https://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/illegal-quarantine-in-ukraine/>

124. Нікіфорова Т. І. Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. *Європейські перспективи*. 2024. № 2. С. 87–92. URL : https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2024-2/EP_2024_2_087.pdf

125. Омельчук О. М., Данілова А. В. Правові аспекти завершення пандемії Covid-19 та їх вплив на кримінальну відповідальність: питання кваліфікації діянь за статтею 325 Кримінального кодексу України: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 163–164. URL : <https://surl.li/bptqlr>

126. Оперативна інформація щодо розгляду справ за статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» (станом на грудень 2020 року). *Офіційний сайт Державної судової адміністрації України*. URL : <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1032697/>

127. Оперативна інформація щодо розгляду справ за статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» (станом на грудень 2021 року). *Офіційний сайт Державної судової адміністрації України*. URL : <https://court.gov.ua/archive/1221990/>

128. Ореховський М. Л. Аналіз постанов по 44-3 КУпАП – Судді в 90% випадків відмовляються штрафувати українців за порушення правил карантину. URL : https://protocol.ua/ua/analiz_postanov_po_44_3_kupap_suddi_v_90_vipadkiv_vidmovlyayutsya_shtrafuvati_ukraintsiv_za_porushennya_pravil_karantinu/

129. Орінда Е. Н. Генезис міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з епідеміями та пандеміями. *European political and law discourse*. 2016. № 3 (4) С. 43–47. URL : <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2016/2016-3-4/07.pdf>

130. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

131. Петков С., Армаш Н. Наукові підходи до визначення адміністративної відповідальності у сфері державного управління. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4 (79). С. 133–139.

132. Пилипів Р., Тимчишин А. Адміністративна відповідальність за порушення правил щодо карантину людей: проблеми та перспективи. *Юридичний*

вісник. 2020. № 3. С. 163–169. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/6390b4b2-a697-4411-bcab-c498c6d38153>

133. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України від 07.08.2019 р. № 584/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text>

134. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: монографія. Харків: Право, 2020. 720 с.

135. Постанова Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 02 квітня 2020 року у справі № 932/3498/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88602604>

136. Постанова Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 03 квітня 2020 року у справі № 357/3468/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88915907>

137. Постанова Броварського міськрайонного суду Київської області від 21 вересня 2021 року у справі № 361/3642/21. *Verdictum*. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/99913127>

138. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 439/397/17. *Verdictum*. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/79298600>

139. Постанова Вінницького міського суду Вінницької області від 10 січня 2022 року у справі № 127/31631/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102504452>

140. Постанова Гайворонського районного суду Кіровоградської області від 22 квітня 2020 року у справі № 385/347/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88878434>

141. Постанова Заводського районного суду м. Запоріжжя від 17 лютого 2022 року у справі № 332/5082/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103376416>

142. Постанова Зарічного районного суду м. Суми від 20 березня 2020 року у справі № 591/1690/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88342073>

143. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16 січня 2024 року у справі № 443/711/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116512402>

144. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 січня 2023 року у справі № 640/20302/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108628304>

145. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 6 листопада 2018 року у справі № 689/695/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77720774>

146. Постанова Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 06.04.2020 року у справі № 390/432/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88709917>

147. Постанова Ленінського районного суду м. Миколаєва від 05 січня 2021 року у справі № 489/5073/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94188577>

148. Постанова Ленінського районного суду м. Миколаєва від 05 січня 2021 року у справі № 489/5099/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94188578>

149. Постанова Ленінського районного суду м. Миколаєва від 05 січня 2021 року у справі № 489/5070/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94188576>

150. Постанова Липоводолинського районного суду Сумської області від 23 березня 2020 року у справі № 581/232/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88398154>

151. Постанова Липоводолинського районного суду Сумської області від 23 березня 2020 року у справі № 581/231/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88398171>

152. Постанова Личаківського районного суду м. Львова від 13 січня 2021 року у справі №463/11836/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94111625>

153. Постанова Личаківського районного суду міста Львова від 07 травня 2020 року у справі № 463/3580/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89145335>

154. Постанова Миронівського районного суду Київської області від 27 березня 2020 року у справі № 371/287/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88523186>

155. Постанова Немирівського районного суду від 20 березня 2020 року у справі № 930/743/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88411053>

156. Постанова Полтавського районного суду Полтавської області від 01 квітня 2022 року у справі № 545/92/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104113614>

157. Постанова Приморського районного суду м. Одеси від 17 січня 2022 року у справі № 522/25697/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102778703>

158. Постанова Пустомитівського районного суду Львівської області від 05 травня 2021 року у справі № 450/1389/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96741758>

159. Постанова Рівненського районного суду Рівненської області від 11 січня 2021 року у справі № 570/4990/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94183792>

160. Постанова Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 07 червня 2021 року у справі № 743/544/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97499434>

161. Постанова Роменського міськрайонного суду Сумської області від 23 березня 2020 року у справі № 585/728/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88398265>

162. Постанова Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 31 березня 2020 року у справі № 206/1226/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88511158>

163. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 31 березня 2016 року у справі № 5-27кс16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58496633>

164. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 30 березня 2020 року у справі № 607/5217/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88538027>

165. Постанова Херсонського міського суду Херсонської області від 25 березня 2020 року у справі № 766/5083/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88420279>

166. Постанова Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 18 лютого 2022 року у справі № 689/70/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103410806>

167. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 20.07.2020 р. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=3891&conv=9>

168. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей» № 5372 від 13.04.2021 року. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/26236>

169. Предместніков О. Г., Посашева Д. В. Правове регулювання відносин у галузі охорони здоров'я: проблеми і перспективи. *Особливості розвитку сучасної науки в епоху пандемії: Міжнародна науково-теоретична конференція* (м. Берлін, Німеччина, 19 травня 2023). Берлін : Збірник наукових праць «SCIENTIA», 2023. С. 38–42.

170. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text>

171. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 14.01.2000 р. № 1393-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text>

172. Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 15.12.1992 р. № 2857-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2857-12#Text>

173. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 р. № 530-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>

174. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

175. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 06.11.2020 р. № 1000-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-20#Text>

176. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>

177. Про внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей : проект Закону № 5372 від 13.04.2021 р. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/26236>

178. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з відміною карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Закон України від 09.08.2023 р. № 3302-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3302-20#Text>

179. Про внутрішній водний транспорт: Закон України від 03.12.2020 р. № 1054-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20>

180. Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 р. № 392. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-%D0%BF#Text>

181. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1236. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text>

182. Про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 р. № 641. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#Text>

183. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (втратив чинність)

184. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>

185. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. № 286. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2016-%D0%BF#Text>

186. Про затвердження Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб :

Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.1995 р. № 133. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133282-95#Text>

187. Про затвердження Положення про основні вимоги до виробництва ветеринарних препаратів та Правил належної виробничої практики ветеринарних препаратів : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.11.2017 р. № 606. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-18#Text>

188. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

189. Про карантин рослин : Закон України від 30.06.1993 р. № 3348-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text>

190. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

191. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

192. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>

193. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>

194. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

195. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення : Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text>

196. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва : Постанова Верховного суду України від 12.06.2009 р. № 7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09#Text>

197. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>

198. Про протидію захворюванню на туберкульоз : Закон України від 05.07.2001 р. № 2586-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text>

199. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>

200. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 р. № 2573-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>

201. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 року № 3. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>

202. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Верховного суду України від 10.12.2004 року № 17. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>

203. Прокопова А. В., Краковська А. Є. Адміністративна відповідальність за порушення правил щодо карантину людей. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 193–198. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/38.pdf>

204. Пунда О. О. Юридична відповідальність за поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб: адміністративний та кримінально-правовий аспекти. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 9 (39). 2025. С. 706–717. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/28973/28931>

205. Путраймс І. І. Ефективність імплементації міжнародних стандартів прав людини у законодавство України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. К., 2013. 20 с.

206. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1 (84). С. 19–29.

207. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 9-е, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Rabinovich-P.M.-Osnovy-zagalnoy-teorii-derzhavy-i-prava.pdf

208. Радтке О. Порухення карантинних норм — судова практика. URL : <https://surl.lt/qibfrh>

209. Рєзнїк О. М., Полянська Є. А. Відповідальність за порушення карантинних заходів: національний і зарубіжний досвід. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 218–224. URL : http://www.legalnovels.in.ua/journal/11_2020/30.pdf

210. Савицька В. М. Особливості використання поняття «завідомість» у злочинах проти життя та здоров'я особи (Розділ II Особливої частини КК України). *Приватне та публічне право*. № 2. 2020. С. 113–117. URL : http://pp-law.in.ua/archive/2_2020/24.pdf

211. Савінова Н. А. Кримінально-правове прогнозування. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : Матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10–11 жовтня 2013 р.) Редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2013. С. 624–627. URL: <https://bit.ly/3PTTrUvI>

212. Савчин М. В. Суспільний інтерес як критерій обмеження прав людини та боротьба з пандемією коронавірусу. *Публічне право*. 2020. № 2 (38). С. 5–22.

213. Самбор М. А. Склад адміністративного правопорушення щодо порушення правил карантину людей. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 2 (90). С. 155–170. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1268633>

214. Ситуація щодо боротьби з пандемією вірусу COVID-19 у суміжних з Україною державах: аналітична записка відділу зовнішньої політики центру зовнішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень

від 24.03.2020 року. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/situaciya-schodo-borotbi-z-pandemieyu-virusu-covid-19-u>

215. Сіракузькі принципи тлумачень обмежень та відступів від Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Документ ООН E/CN.4/1985/4. URL : <https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf>

216. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу. ХНАМГ, 2004. 291 с. *Цифровий репозиторій ХНУМГ ім. О. М. Бекетова*. URL : https://eprints.kname.edu.ua/10895/1/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7_1_8%D0%BD.pdf

217. Статистика з ВІЛ/СНІДу. *Офіційний сайт Державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»*. URL : <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/statistika-z-vilsnidu>

218. Статистика з туберкульозу. *Офіційний сайт Державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»*. URL : <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/statistika-z-tb>

219. Сташис В. В. Роль і значення покарання в системі запобігання злочинності. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 13–14 жовтня 2011р.) / редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Харків: Право, 2011. С. 40–44. URL: <https://bit.ly/3oJgvT6>

220. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України : підручник. За заг. ред. д.ю.н., проф. С. Г. Стеценка. К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.

221. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 207–210. URL : <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/267697>

222. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 21.07.2025 року). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

223. Тихий В. П. Відповідальність за злочини проти безпеки людини. *Новітні кримінально-правові дослідження* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 5–13. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/790cccb8-6a2c-42fd-8e34-f4b1cc320c21/content>

224. Томашевський В. М. Моделювання систем. Київ : Видавнича група BVH, 2005. 352 с. *Інститут проблем математичних машин та систем НАН України*. URL: <https://bit.ly/3zIbqR8>

225. Тростюк З. А. До проблеми негативного прояву латентності тексту Кримінального кодексу України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: міжнародний симпозіум* (м. Львів, 12–13 вересня 2008 р.). Львів, 2008. С. 167–170.

226. У справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») : Рішення Конституційного Суду України від 09.07.1998 р. № 12-пп/98. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>

227. У справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» : Рішення Конституційного Суду України від 28 серпня 2020 р. № 10-р/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text>

228. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

229. Ухвала Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 26 січня 2015 року у справі № 210/32/15-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42448718>

230. Ухвала Збаразького районного суду Тернопільської області від 25 січня 2024 року у справі № 598/158/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116525920>

231. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 08 липня 2021 року у справі № 953/314/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98160745>

232. Ухвала Ківерцівського районного суду Волинської області від 29 листопада 2019 року у справі № 158/3090/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86003955>

233. Ухвала Полтавського апеляційного суду від 30 листопада 2023 року у справі №953/314/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115446529>

234. Ухвала Кузнецовського міського суду Рівненської області від 07 липня 2021 року у справі № 565/922/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98293073>

235. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: автореф. дис ... докт. юрид. наук.: спец. 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2004. 44 с.

236. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2004. 426 с.

237. Філей Ю. В. Вплив принципів кримінальної відповідальності на побудову кримінально-правових санкцій за злочини проти моральності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 186–189. URL : http://lsej.org.ua/1_2015/49.pdf

238. Філософський енциклопедичний словник. голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ, НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Абрис, 2002. 742 с. *Чтиво*.

URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf

239. Харитонов Є. О. Пандемії від Стародавнього Риму до Ковід-19: незасвоєні уроки. Епідемії в Європі і право: від Риму до COVID-19 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12 червня 2020 року) за заг. ред. Є. О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2020. С. 9–13. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/d2f3bae0-53a0-4fdf-a318-929ea312027e>

240. Цебенко С., Журавель М. Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я: до характеристики джерел. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. Юрид. науки.* 2020. № 3. С. 116–124.

241. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

242. Цілі сталого розвитку: Україна: національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. *Урядовий портал.* 2017. 174 с. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

243. Шамсутдінов О. В. Делікти створення біологічної небезпеки: від теоретичних засад до правозастосовних орієнтирів. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2024. Том 31. № 2. С. 234–260. URL : [https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31\(2\)_2024-234-260.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31(2)_2024-234-260.pdf)

244. Шестак Л. В., Канаєва В. В. Проблеми адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики.* 2023. № 1 (7). С. 13-20. URL : <https://ir.stu.cn.ua/items/e705fcf6-a7fb-40f0-97ed-007b78f5584a>

245. Щорічний звіт про стан здоров'я населення України та епідемічну ситуацію за 2023 рік. *Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України.* URL : <https://moz.gov.ua/storage/uploads/386da5b2-66ed-4e85-932c-d9828ba76a7a/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%B7%D0%B0-2023-%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Omelchuk O. M., Shevchuk I. V., Danilova A. V. The impact of COVID-19 pandemic on improving the legal regulation of protection of human right to health. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. Vol. LXXIII, Iss. 12, Pt. 2. P. 2768–2772. URL : <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202012211.pdf> (особ. внесок – 33 %).

DOI: 10.36740/WLek202012211

2. Omelchuk O. M, Plysiuk N. M., Omelchuk L. V., Danilova A. V., Moroz V. A. Criminal liability for violation of quarantine regulations in the context of the spread of COVID-19. *Medicine and Law*. 2021. 40 (2). P. 209–218. URL : <https://zenodo.org/records/17584758> (особ. внесок – 20 %)

DOI: 10.5281/zenodo.17584758

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Данілова А. В. Діалектичний характер юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. *Університетські наукові записки*. 2022. № 3 (87). С. 59–72. URL : https://unz.univer.km.ua/article/view/87_59-72

DOI: 10.37491/UNZ.87.5

4. Данілова А. В. Генеза юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: кримінально правовий та адміністративно правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 544–549. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/129.pdf

DOI: 10.32782/2524-0374/2023-2/129

5. Данілова А. В. Проблеми застосування санкції за статтею 325 Кримінального кодексу України: перспективи в сучасній судовій практиці. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 9. С. 27–31. URL : <http://efp.in.ua/uk/journal-item/382>

DOI: 10.37634/efp.2025.9.5

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Данілова А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил карантину. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2020. С. 92–95. URL : <https://surl.li/xjmaaz>

7. Данілова А. В. Право засуджених на охорону здоров'я в умовах пандемії COVID-19: вітчизняний та зарубіжний досвід. Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави: збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 30–32. URL : <https://surl.li/wobadb>

8. Данілова А. В. Використання цифрових технологій у боротьбі з пандемією: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Діджиталізація та права людини» (м. Хмельницький, 30 березня, 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2021. С. 111–113. URL : <https://surl.li/awemvi>

9. Данілова А. В. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 325 Кримінального кодексу України : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)» (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький :

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 13–15. URL : <https://surl.li/yokjzz>

10. Данілова А. В. Вплив ВООЗ на протидію виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб в умовах воєнного стану: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Modern research in world science» (м. Куновіце, Чеська Республіка, 17-18 червня 2022 року) Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2022. С.175–178. URL : <https://surl.li/wkbpwg>

11. Омельчук О. М., Данілова А. В. Правові аспекти завершення пандемії Covid-19 та їх вплив на кримінальну відповідальність: питання кваліфікації діянь за статтею 325 Кримінального кодексу України: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 163–164. URL : <https://surl.li/bptqlr> (особ. внесок – 50 %).

12. Данілова А. В. Правові засади забезпечення громадського порядку під час карантинних заходів: досвід правоохоронної системи у протидії поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 30 травня 2025 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 198–199. URL : <https://surl.lu/bwmcdu>

13. Данілова А. В. Правове регулювання митного контролю в умовах поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб: на шляху до стійкої системи національного реагування: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва» (м. Хмельницький, 10 червня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 92–94. URL : <https://surl.li/izbhqz>

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ з питань правоохоронної діяльності

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

Даніловій А.В.
a_danilova@univer.km.ua

Шановна Анно Вікторівно!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності (далі - Комітет) розглянуто Ваші пропозиції щодо внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, які спрямовані на вдосконалення юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження на тему: «Юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб».

Повідомляємо, що зазначені пропозиції надані народним депутатам України – членам Комітету для ознайомлення.

З повагою

Голова Комітету

С. Іонушас

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Іонушас Сергій Костянтинович
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000D0512F003BA2DC00
Дійсний до: 12.12.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
04-27/12-2025/252490 від 03.11.2025
2043574

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
 ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
 E-mail: info@univer.km.ua Розрахунковий рахунок UA598201720344281002200032328 ДКСУ м. Київ,
 МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

31.10.2025 № 01491/25
 На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
 ректор університету
 Олег ОМЕЛЬЧУК
 « 31 » _____ 2025 р.

А К Т
про реалізацію результатів наукових досліджень
Данілової Анни Вікторівни
на тему «Юридична відповідальність за порушення законодавства про
запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних
інфекційних хвороб»

Комісія у складі: декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук, доцента Захарчука Віктора Миколайовича, членів комісії: завідувача кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, професора Крушинського Сергія Антоновича, доцента кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, доцента Виговського Дмитра Леонідовича, стверджує цим актом, що розроблені в ході дисертаційного дослідження Даніловою Анною Вікторівною наукові положення і висновки з теми «Юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб» були детально вивчені колективом кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова і застосовуються у навчальному процесі.

Зокрема, дисертанткою було надано комісії для ознайомлення наступні наукові публікації:

1. Omelchuk O. M., Shevchuk I. V., Danilova A. V. The impact of COVID-19 pandemic on improving the legal regulation of protection of human right to health. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. Tom II. Nr. 12. P. 2768–2772.

2. Omelchuk O. M., Plysiuk N. M., Omelchuk L. V., Danilova A. V., Moroz V. A. Criminal liability for violation of quarantine regulations in the context of the spread of COVID-19. *Medicine and Law*. 2021. 40 (2). P. 209–218.

3. Данілова А. В. Діалектичний характер юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. *Університетські наукові записки*. 2022. № 3 (87). С. 59–72.

4. Данілова А. В. Генеза юридичної відповідальності за порушення законодавства про запобігання виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: кримінально правовий та адміністративно правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 544–549.

5. Данілова А. В. Проблеми застосування санкції за статтею 325 Кримінального кодексу України: перспективи в сучасній судовій практиці. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 9. С. 27–31.

6. Данілова А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил карантину. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2020. С. 92–95.

7. Данілова А. В. Право засуджених на охорону здоров'я в умовах пандемії COVID-19: вітчизняний та зарубіжний досвід. Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави: збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 30–32.

8. Данілова А. В. Використання цифрових технологій у боротьбі з пандемією: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Діджиталізація та права людини» (м. Хмельницький, 30 березня, 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 111–113.

9. Данілова А. В. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 325 Кримінального кодексу України : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана)» (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 13–15.

10. Данілова А. В. Вплив ВООЗ на протидію виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб в умовах воєнного стану: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Modern research in world science» (м. Куновіце, Чеська Республіка, 17-18 червня 2022 року) Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2022. С.175–178.

11. Омельчук О. М., Данілова А. В. Правові аспекти завершення пандемії COVID-19 та їх вплив на кримінальну відповідальність: питання кваліфікації діянь за статтею 325 Кримінального кодексу України: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 163–164.

12. Данілова А. В. Правові засади забезпечення громадського порядку під час карантинних заходів: досвід правоохоронної системи у протидії поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 30 травня 2025 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 198–199.

13. Данілова А. В. Правове регулювання митного контролю в умовах поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб: на шляху до стійкої системи національного реагування: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва».

(м. Хмельницький, 10 червня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 92–94.

Матеріали, подані здобувачкою, використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Адміністративне право», «Медичне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Теорія права та прав людини» у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Теоретичні положення та висновки, запропоновані Даніловою А. В., використовуються для підготовки робочих програм та навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Адміністративне право», «Медичне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Теорія права та прав людини» для студентів юридичного факультету денної та заочної форм навчання. Включення до зазначених матеріалів положень та висновків, які містяться у дисертації, сприяє більш глибокому вивченню навчального матеріалу студентами університету, які навчаються за спеціальностями D8 Право і D9 Міжнародне право.

Голова комісії

декан юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент

Віктор ЗАХАРЧУК

Члени комісії

завідувач кафедри кримінального
права та процесу,
кандидат юридичних наук, професор

доцент кафедри кримінального
права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Сергій КРУШИНСЬКИЙ

Дмитро ВИГОВСЬКИЙ

**РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕНОГО АНОНІМНОГО ОПИТУВАННЯ
«Юридична відповідальність за порушення законодавства про запобігання
виникненню і поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб»**

1. Вкажіть Вашу професійну приналежність:

- суддя — 5,9%;
- прокурор — 11,8%;
- адвокат — 17,6%;
- поліцейський — 13,7%;
- науково-педагогічний працівник, науковий працівник — 29,4%;
- аспірант — 21,6%.

2. Стаж Вашої роботи

- 0-5 років — 56,9%;
- 5-10 років — 15,7%;
- 10-15 років — 11,8%;
- 15 і більше років — 15,7%.

3. Чи вважаєте Ви, що політика України в частині встановлення карантинних заборон і обмежень під час пандемії COVID-19 була вираженою та послідовною?

- Так — 17,6%;
- Ні — 82,4%.

4. Чи є встановлення суворої адміністративної або кримінальної відповідальності за порушення правил карантину ефективним засобом запобігання виникненню та поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб?

- Так — 19,6%;
- Ні — 80,4%.

5. Чи доцільно порядок встановлення, продовження та скасування карантину, а також вичерпний перелік можливих обмежувальних заходів передбачити в єдиному спеціальному законі про карантин?

- Так — 94,1%;
- Ні — 5,9%.

6. Чи доцільно в ст. 325 КК України закріплювати делікт створення небезпеки, тобто наслідки у виді створення загрози поширення інфекційних та масових неінфекційних хвороб?

- Так — 28,6%;
- Ні — 71,4%.

7. Яким повинен бути суб'єкт за ст. 325 КК України - загальним чи спеціальним?

- Загальний — 60,8%;
- Спеціальний — 39,2%.

8. Фізичні особи-підприємці за порушення правил карантину повинні нести адміністративну відповідальність на рівні з громадянами чи посадовими особами?

- на рівні з громадянами – 19,6%;
- на рівні з посадовими особами – 80,4%.

9. Що слід розуміти під «іншими тяжкими наслідками» в ч. 2 ст. 325 КК України?

- тільки фізичну шкоду, оскільки вони стоять в одному ряду із загибеллю людей – 78,4%;
- будь-яку шкоду, яка знаходиться в причинному зв'язку із вчиненим діянням – 21,6%.

10. Для досягнення єдності судової практики, що є більш доцільним в ч. 2 ст. 325 КК України?

- використання оціночного поняття «інші тяжкі наслідки» – 11,8%
- зазначення конкретних видів шкоди – 88,2%

11. Чи доцільно встановлення покарання у виді пробаційного нагляду за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК України?

- Так – 95,9%;
- Ні – 4,1%.

12. Чи доцільно в ч. 1 ст. 325 КК України передбачити додатковий вид покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням відповідних правил і норм?

- Так – 94,1%;
- Ні – 5,9%.

13. Чи потрібно посилювати адміністративну відповідальність громадян за порушення правил самоізоляції та обсервації під час карантину, порівняно з іншими порушенням правил карантину?

- Так – 84,3%;
- Ні – 15,7%.

14. Чи порушували деякі карантинні заборони та обмеження, встановлені для запобігання COVID-19, конституційні права та свободи людини і громадянина?

- Так – 90,2%;
- Ні – 9,8%.

ПРОПОЗИЦІЇ

змін та доповнень до чинного законодавства

Зміст положення (норми) чинного акта законодавства	Зміст відповідного положення (норми) проекту акта
КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131)	
Стаття 325. Порухення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням 1. Порухення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань, - карається штрафом від тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк. 2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.	Стаття 325. Порухення правил запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам 1. Порухення встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб, якщо це спричинило виникнення чи поширення цих хвороб, - карається штрафом від трьох до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на строк до трьох, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до двох років або без такого. 2. Те саме діяння, якщо воно спричинило виникнення чи поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб або тяжке тілесне ушкодження, - карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до трьох років або без такого 3. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель хоча б однієї людини, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років, з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із виконанням відповідних правил на строк до трьох років або без такого.

КОДЕКС УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122)	
Стаття 44⁻³. Порушення правил щодо карантину людей 1. Порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами, - тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 2. Перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, - тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.	Стаття 44⁻³. Порушення правил запобігання інфекційним та масовим неінфекційним хворобам 1. Порушення громадянами встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб, - тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятнадцяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 2. Порушення громадянами правил обсервації та самоізоляції в період карантину,- тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 3. Порушення фізичними особами-підприємцями та посадовими особами юридичних осіб встановлених відповідно до закону правил запобігання виникненню та поширенню інфекційних та масових неінфекційних хвороб,- тягне за собою накладення штрафу від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.